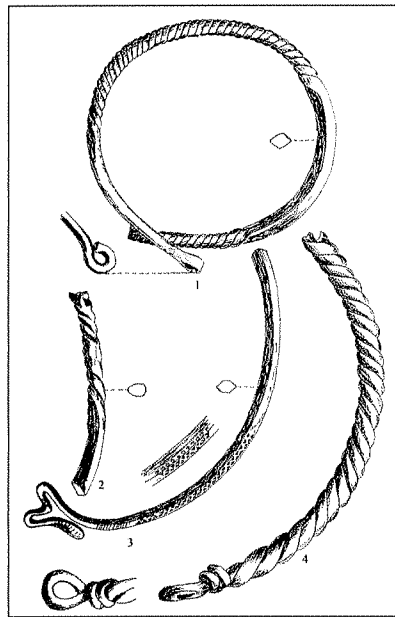

10 pav. Ietigalių tipai

11 pav. Gargždo lauko kapinyno tyrinėjimų metu rastos antkaklės

Trumpesniųjų peiliukų (8 pav., 5, 6) ilgis siekia tik 7,5 cm. Pora tokių peiliukų rasta atsitiktinai, o vienas, atrodo, tokio pat peilio kotelis buvo surastas kape Nr. 7.

Peilius nulenкта viršūne iš šio kapinyno turime tris. Vienas jų (8 pav., 3) rastas tyrinėjimų metu nukasant velėną, antrasis – (4 pav., 2) 1960 m. buldozerio nustumtose žemėse, o trečiasis⁵ į muziejų pateko 1935 m. Tyrinėjimų metu rastas peilis yra 15,5 cm ilgio, 2 cm pločio, trumpu įkočiu. 1960 m. rastasis – 10,9 cm ilgio, 1,7 cm pločio, nulaužtu įkočiu, o trečiasis – 13,5 cm ilgio, 1,1 cm pločio ir turi ilgoką – 4,3 cm įkotį. Trys tokios formos peiliai yra rasti Šiaulių rajone, Raudėnų apylinkėje, Čibirikų kaime⁶. Šis peilių tipas yra paplitęs Vidurio Lietuvos šiaurinėje dalyje ir Latvijos Žemgaloje bei Latgaloje⁷. Šios formos peilių radimvietės Juodsodėje ir Čibirikuose yra labiausiai nutolusios į vakarus Lietuvos teritorijoje.

Tyrinėjimų metu rastos dvi geležinės ylos. Viena jų aptikta atsitiktinai (8 pav., 4), kita – kape Nr. 16 (7 pav., 8).

Kapinyno tyrinėjimo metu kirvių nerasta. Tačiau į muziejų iš šio kapinyno yra patekę net penki kirviai. Trys įmoviniai kirviai (9 pav., 1–3) yra vieni iš ankstyviausių šio kapinyno radinių. Jie nevienodo dydžio. Mažesnieji, be įgniaučimo tarp įmovos ir ašmenų, galėtų priklausyti dar III–IV a., o stambesnysis (9 pav., 3) yra artimas VI–VIII a. kirviams.

Apžiūrinėjant buldozeriu nustumtas žemes, rastas geležinis pentinis kirvis (9 pav., 4), kurio ilgis – 21 cm, o ašmenų plotis – 6,6 cm. Pagal savo formą ir dydį šis kirvis būdingas V–VIII a. Vidurio Lietuvai. Žemaitijoje aptinkami tik pavieniai egzemplio-

riai. Vienas toks pat kirvis, rastas Telšių rajone, Gadunavo apylinkėje, Buožėnų kaimo piliakalnyje, yra saugomas Telšių kraštotyros muziejuje.

Penktasis kirvis (9 pav., 5) yra vadinamojo Saltovo tipo ir Lietuvoje palyginti retai randamas.

Kapuose Nr. 9 ir 12 rasti du juostiniai ietigaliai (10 pav., 1). Trys tokie pat ietigaliai rasti buldozeriu nustumtose žemėse. Analogiškų ietigalių yra radęs M. E. Brenšteinas. Ankstesniais metais į Telšių kraštotyros muziejų yra patekę trys skirtingų formų ietigaliai (10 pav., 2, 3, 4).

Iš Gargždo lauko kapinyno turime du pentinus. Vienas jų, padarytas iš geležinės juostelės, su galuose išlenktomis kilpelėmis ir nedideliu spygliu, rastas kape Nr. 9, o antrasis (4 pav., 3), žalvarinis, ornamentuotas įžambių dvigubų rantelių tinkleliu, buvo atsitiktinai rastas 1940 m. Abu pentinai būdingi vėlyvajam geležies amžiui.

Kapinyne rasti dviejų geriamųjų ragų žalvariniai apkalai (4 pav., 4a, b), kurie labiausiai paplitę Vakarų Lietuvoje.

Papuošalų rasta kiek daugiau. Galvos papuošalai apibūdinti pasakojant apie atskirus kapus. Iš kaklo papuošalų minėtinos antkaklės, karoliai ir įvijų aparos.

Šalia kapo Nr. 16 rasta žalvarinė suktinė antkaklė su kilpele ir nulaužtu kabliuku (11 pav., 1). 1960 m. apžiūrinėjant žemę atsitiktinai rasta dar viena tokia pat, tik nulaužta kilpele antkaklė (11 pav., 2), kuri kažkada buvo sulenкта ir taip padaryta vaikiško dydžio antkaklė prasilenkiančiais galais. Visiškai sveikos šio tipo antkaklės iš šio kapinyno į muziejų pateko 1935 m. (12 pav., 1) ir 1964 metais. Analogiškos trys suktinės antkaklės Telšių kraštotyros muziejuje yra iš minėtojo Čibirikų kapinyno. Panašios antkaklės gausiausiai randamos šiaurinėje Lietuvoje ir kiek rečiau – į vakarus nuo Juodsodės kapinyno. Labiausiai jos buvo mėgstamos VIII–IX amžiais⁸.

Iš Gargždo lauko kapinyno turime tris antkakles pastorintais prasilenkiančiais galais. Vienos jų lankelio šonai yra sukti, kitos galai ornamentuoti nežymiais grioveliais, o trečiosios (12 pav., 2) lankelio išoriniai šonai ornamentuoti smulkiais „akučių“ ir griovelių deriniais, patys galai profiliuoti. Šio tipo antkaklės taip pat laikomos būdingomis VIII–IX amžiams⁹. Suardytame kape Nr. 5 rasta antkaklės ramentiniu galu fragmentas – pusė antkaklės (11 pav., 3). Kadangi jos skersinis pjūvis yra keturkampio formos ir dvi išorinės plokštumos ornamentuotos trikampiukais, o galai nepastorinti, atrodytų, kad abu ga-

lai buvo ramento formos. Šios antkaklės būdingos IX–X a. šiaurinei Lietuvos daliai ir rytiniams žemaičiams¹⁰.

Tame pačiame kape rasta pusė vytinės antkaklės, kurios galas baigiasi kilpele (11 pav., 4). Kita, iš plonesnių vielų vyta, abiem nulaužtais galais antkaklė rasta šiame kapinyne 1935 m. (12 pav., 3). 1960 m. buldozerio stumdomose žemėse rasti dar du tokių antkaklių fragmentai, kurių vienas buvo su kilpele gale ir susuktas į 4,7 cm skersmens įviją. Matyt, šiuo atveju iš vytinės apyrankės galo buvo padaryta įvijinė apyrankė. Vytinės antkaklės gausiai randamos Vakarų ir Vidurio Lietuvos X–XI a. kapinyuose¹¹.

Vėlyvos, iš 9 vielų pintos antkaklės fragmentas į muziejų pateko 1940 m. (12 pav., 4). 1966 m. tyrinėjimai Šlapgirio kapinyne (Kelmės r.) rodo, kad iš vielų pintos antkaklės Žemaitijoje buvo nešiojamos iki XV–XVI amžių.

Tyrinėjimų metu kapinyne rasti tik penki karoliai: dvi poros gintarinių ir vienas stiklinis. Kape Nr. 16 rasta karolių pora yra dvigubo kūgio formos (7 pav., 9, 10), gana primityviai apdirbta. Kita gintarinių karolių pora rasta suardyto kapo vietoje. Jie yra dvigubo nupjauto kūgio formos, kiek didesni ir tobuliau apdirbti (13 pav., 9, 10). Dar vienas dvigubo nupjauto kūgio formos gintaro karolis rastas 1960 m. Kaip rodo kape Nr. 16 rasti karoliai, šie papuošalai buvo nešiojami poromis ant krūtinės.

Kape Nr. 11 rastas vienintelis apvalus mėlyno stiklo karolis, per vidurį apvyniotas balto stiklo juostele. Jo skylutė gana plati, į ją įverta žalvarinės vielos įvija, kurios galai kyšo iš abiejų karolio pusių.

Be karolių, kaklą puošti mėgta žalvarinių įvijų vėriniais (7 pav., 4); jų vienas rastas kape Nr. 16, o kitas – 1960 m. atkastame kape.

Smeigtukų rasta trijų formų: lazdelinių, žiedinių ir kryžinių. Lazdeliniai smeigtukai yra geležiniai, o kiti – žalvariniai.

Vienas lazdelinis smeigtukas rastas vaiko kape Nr. 16 (7 pav., 5), kitas, nulaužta adata, – atsitiktinai (13 pav., 6).

Žiediniai smeigtukai taip pat rasti du – kape Nr. 7. Abu jie visiškai vieno di, 12,5 cm ilgio. Žiedelių skerspjūvis rombo formos, stiebelis nuo žiedelio iki kilpelės grandelei įverti ornamentuotas „eglutės“ įkapojimais (6 pav., 1, 2). Pagal ornamentą juos reikėtų skirti vėlyvojo geležies amžiaus pradžiai – IX a.¹²

Kryžiniai smeigtukai apvaliomis buoželėmis kasinėjimų metu rasti du (13 pav., 1, 3). Anksčiau į muziejų yra patekę trys tokie 15,2–16,4 cm ilgio

smeigtukai, savo forma labai nežymiai tesiskiriantys vienas nuo kito. Tokie smeigtukai datuojami VII–VIII a.¹³

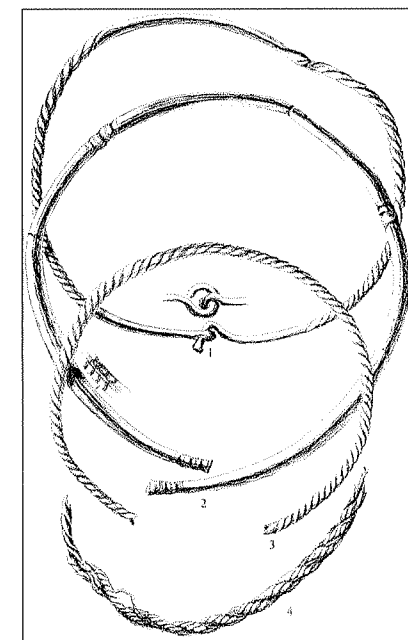
Anksčiau rasti du kryžiniai smeigtukai apvaliomis galų buoželėmis yra su trišiais pakabučiais, sujungti dvigubų grandelių grandinėėmis (14 pav., 1). Tiek smeigtukų kryžmos, tiek pakabučių gerosios pusės yra buvusios papuoštos sidabro plokštelėmis. Jie laikomi vėlyvesniais ir datuojami IX a.¹⁴

Tyrinėjimų metu rastos tik pasaginės segės: keturios – kape Nr. 9 ir dvi – atsitiktinai. Kape Nr. 9 rastos trys pasaginės segės keturkampiais galais yra gruboko darbo, jų lankeliai suploto apskritimo arba šešiakampio formos, galvutės mažos. Tame pačiame kape rasta segė cilindrinėmis galvutėmis taip pat gruboko darbo, turi penkiakampio formos skerspjūvio lankelį, labai žemus cilindrius.

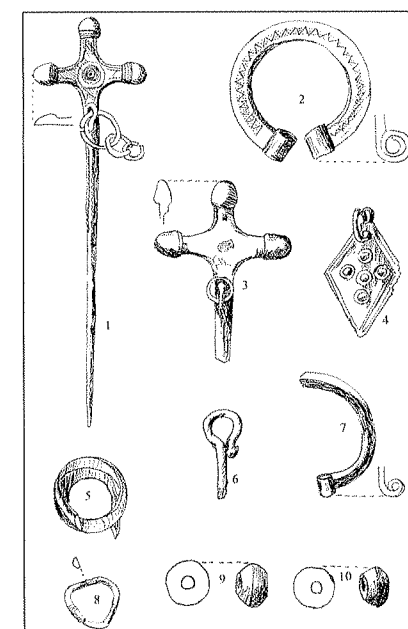
Tyrinėjimų metu atsitiktinai rasta pasaginės segės cilindrinėmis galvutėmis pusė (13 pav., 7) su trikampio formos skerspjūvio lankeliu (13 pav., 2). Jos galvutės žymiai didesnės negu anksčiau minėtųjų, o lankelio viršus ornamentuotas dviem eilutėmis trikampiukų, į kuriuos dar įmušta po tris akutes. Pasaginės segės, išskyrus kiek vėlyvesnę paskutinąją, reiktų datuoti X–XI a.¹⁵

1960 m. buldozerio stumdomose žemėse surastos trys pasaginės segės. Viena iš jų yra daugiakampiais, kitos dvi – cilindriniais galais, viena – geležinė, o visos kitos šio kapinyno segės – žalvarinės.

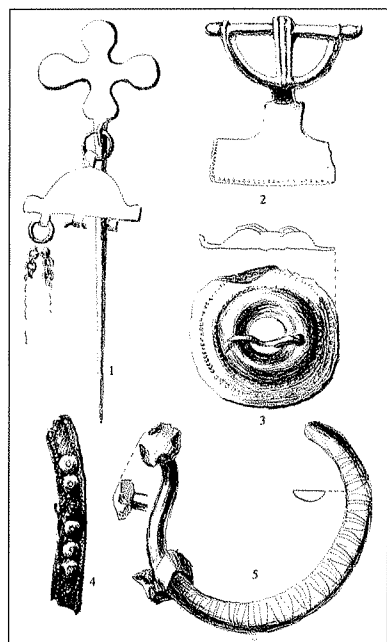
Tarp anksčiau į Telšių kraštotyros muziejų patekusių Juodsodės Gargždo lauko kapinyno radinių yra dvi pasaginės segės: viena jų – apvaliu, plonu lankeliu, cilindrinėmis galvutėmis, kita – labai masyvi, pusapvalio skerspjūvio, galuose plonėjančiu lankeliu ir užsibaigianti daugiakampėmis galvutėmis

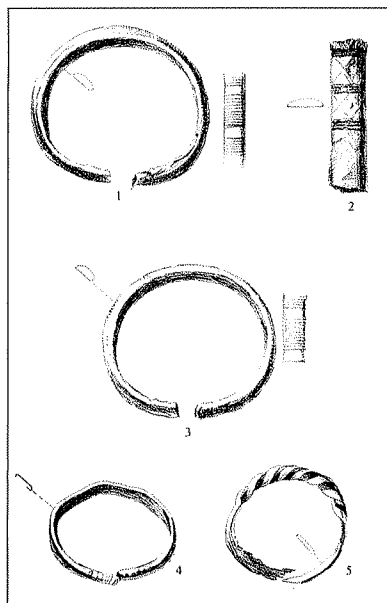
12 pav. Gargždo lauko kapinyne surastos antkaklės

13 pav. Gargždo lauko kapinyne surasti papuošalai

14 pav. 1935–1940 m. surasti papuošalai

15 pav. 1935–1940 m. surastos apyrankės

(14 pav., 5). Galvučių paviršiuje padarytas kryžiaus formos iškilimas. Lankelis ornamentuotas skersinėmis taškučių eilėmis. Segės dydis – 9x8,5 cm. Ji taip pat turėtų būti vėlyvesnė negu rastosios tyrinėjimų metu.

Šiame kapinyne 1940 m. rasta viena lankinė segė plačia kojele, kuri visa iškirta iš vieno žalvarinės skarodos gabalo ir labai nežymiai išlenkta (14 pav., 2).

1933 m. iš šio kapinyno į Telšių kraštotyros muziejų yra patekusios ir 3 gana vėlyvos apskritos plokštelinės segės (14 pav., 3), kurios dažniausiai randamos XIV a. ir vėlyvesniuose kapuose¹⁶.

Tyrinėjimų metu kape Nr. 7 rasti trys klevo sėklos formos neornamentuoti pakabučiai (6 pav., 4–6) ir atsitiktinai – rombo formos plokštelė-pakabutis su penkiomis išmuštomis reljefinėmis akutėmis (13 pav., 4). Tokie būdingi Vidurio Lietuvai¹⁷.

Apyrangių tyrinėjant nerasta. Atsitiktinai surastas įvijinis 2,5–2,7 cm skersmens, nepilnų dviejų apvijų, suploto trikampio skerspjūvio juostelės žiedas (13 pav., 5). Jo viduje surasti ne vieno, o dviejų plonų kauliukų fragmentai. Iš to galima spėti, kad tai galėjo būti mažo vaiko apyrankėlė.

1933–1940 m. iš kapinyno į muziejų pateko 4 sveikos juostinės apyrankės ir vienas iš abiejų galų nulaužtas fragmentas (15 pav., 1–5). 1960 m. buvo rasti dviejų įvijinių apyrangių fragmentai.

Kasinėjimų metu kape Nr. 9 rasti du įvijiniai pusapvalio skerspjūvio vielos žiedai ir atsitiktinai vienas tokios pat vielos deformuotas žiedelis suremtais galais (13 pav., 8). 1960 m. iš išstumdytų ir sumaišytų žemių surinkti dar 5 įvijiniai žiedai, iš kurių du yra su platesne vidurine įvija.

Tarp ankstesniais metais iš Gargždo lauko kapi-

nyno į muziejų patekusių radinių yra du juostiniai žiedeliai paplatintomis akutėmis ir su įrežtais nesuprantamais ženklais. Jie datuojami XIV–XVI a.¹⁸ Be to, per tyrinėjimus ir atsitiktinai į muziejų iš kapinyno pateko daug grandinėlių fragmentų, įvijų ir diržo fragmentas (14 pav., 4).

Taigi tyrinėtoji kapinyno dalis datuotina VIII–XI a., tačiau anksčiau rasti ir į Telšių kraštotyros muziejų patekę dirbiniai (pvz., įmoviniai kirviai) rodo, kad čia esama ir kiek ankstyvesnių ir žymiai vėlyvesnių kapų. Todėl viso kapinyno chronologija būtų laikotarpis nuo VI–VII a. iki XV–XVI a.

Šis kapinynas gerokai skiriasi nuo iki šiol Vakarų Lietuvoje tyrinėtų kapynų ir savo medžiaga yra artimesnis Vidurio Lietuvos šiaurinei daliai. Tas skirtumas labai ryškus palyginus Juodsodės kapinyną su vos už keliolikos kilometrų nuo jo į vakarus esančiu Siraičių kapinynu¹⁹. Taigi Telšių kraštotyros muziejaus tyrinėti kapinynai Juodsodėje ir Siraičiuose rodo, kad kažkur ties Telšiais IX–XIII a. buvo dviejų kultūrinių sričių – Pajūrio ir Vidurio Lietuvos šiaurinės dalies – riba.

1 Brensztein M. E. Cmentarzysko „Gargzdī kalnas“ i „Szyluks“ we wsi Judsodzie w pawiecie i parafii Telszewskiej na Żmudzi. Materiały antropologiczno–archeologiczne i etnograficzne, T. 5, 1901. s. 31–35.

2 Tyrinėjimų medžiaga yra Telšių kraštotyros muziejuje.

3 Brensztein M. E. Cmentarzysko „Gargzdī kalnas“ (...), p. 31–35.

4 Ten pat.

5 Telšių kraštotyros muziejus, inv. Nr. 471.

6 Telšių kraštotyros muziejus, inv. Nr. 6737–6739.

7 Volkaitė-Kulikauskienė R. Linksmučių kapinyno 1948 m. tyrinėjimų duomenys // Lietuvos istorijos instituto darbai 1. – Vilnius, 1951, p. 308.

8 LAB, p. 457.

9 LAB, p. 458–459.

10 LAB, p. 465.

11 LAB, p. 469.

12 LAB, p. 485.

13 Lietuvių liaudies menas: senovės lietuvių papuošalai 1. – Vilnius: Vaga, 1958, pav. 478, 479.

14 LAB, p. 487.

15 LAB, p. 476–477.

16 Lietuvių liaudies menas: senovės lietuvių papuošalai (...), pav. 586–587.

17 Ten pat, pav. 536 ir 565.

18 Ten pat, pav. 597.

19 Butėnienė E. Siraičių X–XII a. senkapis // Iš lietuvių kultūros istorijos, II. – Vilnius, 1959, p. 159.

PAPLINIJO GYVENVIETĖ

1959–1961 m. TYRINĖJIMAI

Paplinijo piliakalnis yra Telšių rajono Žarėnų apylinkės Paplinijo kaime, už 2 km nuo Žarėnų miestelio, Žarėnų–Plungės vieškelio dešinėje pusėje. Piliakalnį iš rytų, pietų ir vakarų pusių supa Minijos upė, o šiaurėje jis remiasi į ariamas kalvotas dirvas. Piliakalnio šlaitai iš upės pusės apgriauti.

Vietiniai gyventojai piliakalnį vadina Pleinijos kalnu (žemaitiškai *pleins* – plienas). Kaimas vadinamas Papliniju. Bendrinėje kalboje ir administraciniame vardyne prigiję *Plinijos* piliakalnio ir *Paplinijo* kaimo pavadinimai.

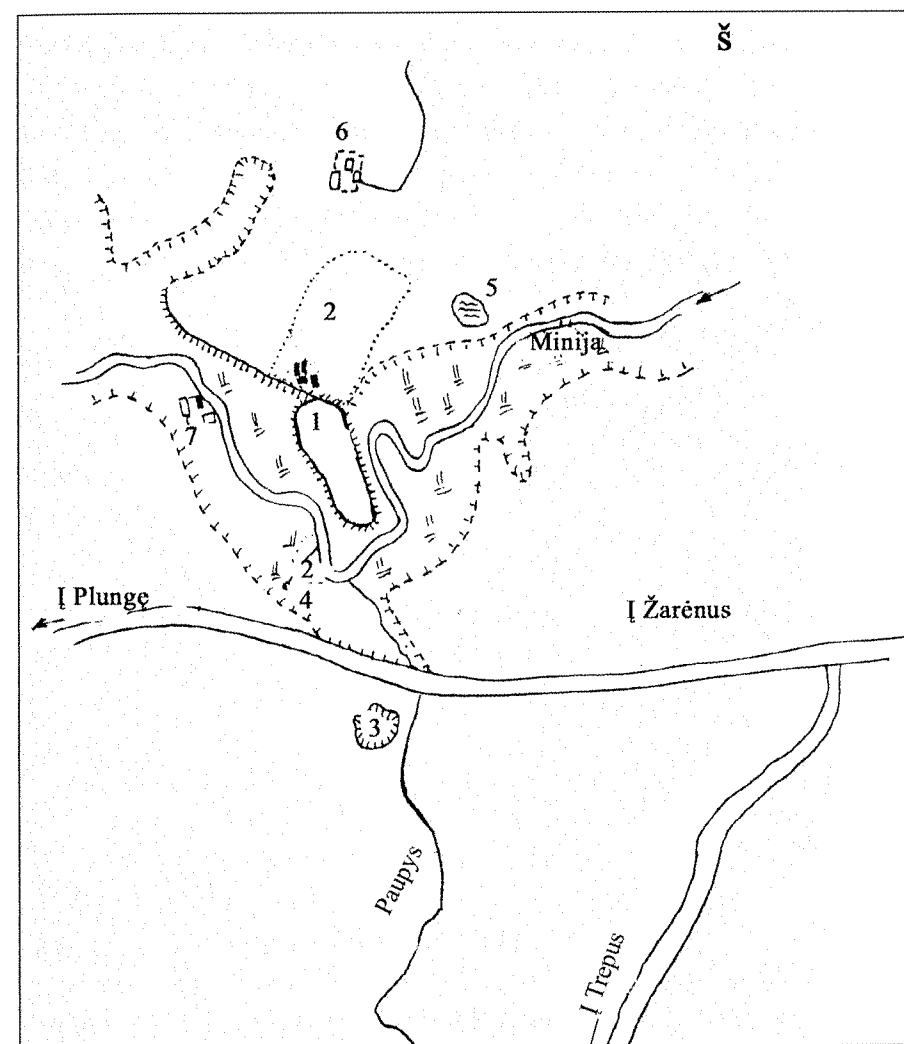
Paplinijo (Plinijos) piliakalnį mini jau M. Valančius „Antano tretininko pasakojimuose“ ir P. Tarasenko „Lietuvos archeologijos medžiagoje“. Tačiau iki šiol piliakalnis nebuvo tyrinėtas, apie čia esančius gyvenvietės pėdsakus nebuvo žinoma.

1959 m. gegužės 22 d. Telšių kraštotyros muziejaus darbuotojų grupė, žvalgomosios išvykos metu apžiūrinėdama į šiaurę nuo piliakalnio esančioje dirvoje iškastų rūšių šlaitus, aptiko kultūrinį sluoksnį su keramika ir apdegusio tinko gabalais. Tais pačiais metais buvo pradėti archeologiniai kasinėjimai, kurie buvo tęsiami 1960 ir 1961 m. Iki šiol ištirtas 400 kv. m šios gyvenvietės plotas. Ištirtos šešios 10x10 ir 5x7 m ploto perkastos, kurios vakariniu pakraščiu ribojasi su rūšaviete, t. y. jau sunaikinta gyvenvieta.

Gyvenvietės kultūrinis sluoksnis gana intensyvus ir nevienodos sudėties. Galima išskirti 4 sluoksnius. Viršutinis, esantis tuojau po ariamuju dirvožemiu, yra 10–30 cm storio. Jame gausu apdegusio molio, tinko gabalų su cilindriniais atspaudais. Šiame sluoksnyje, be grublėtosios, gnaibytinės ir lygiasienės lipdytinės keramikos, randama šiek tiek žiestinės banguota ornamentika keramikos. Šiame sluoksnyje aptikti du maži dvigubi židinėliai bei iš molio suplūktos molio aslos pėdsakų (V perkasoje). Šiam sluoksniui skirtini gintariniai dirbiniai, pasaginės segės, geležinė sagtis, žalvarinis smeigtukas kryžmine, suplota galvute, kai kurie verpstukai ir vadinamieji Djakovo tipo svoreliai.

Antrasis sluoksnis buvo 10–38 cm storio. Jis taip pat gana intensyvus, jame pastebėta nedidelių žalio molio ir skirtingo tamsumo žemių plotelių. Šiame sluoksnyje visiškai nebuvo žiestos keramikos, bet užtat jame gausu gargažių, kaulų, gnaibytinės, grublėtosios ir lygiasienės keramikos. Apdegusio tinko

1 pav. PAPLINIJO PILIAKALNIO IR GYVENVIETĖS SITUACIJOS PLANAS

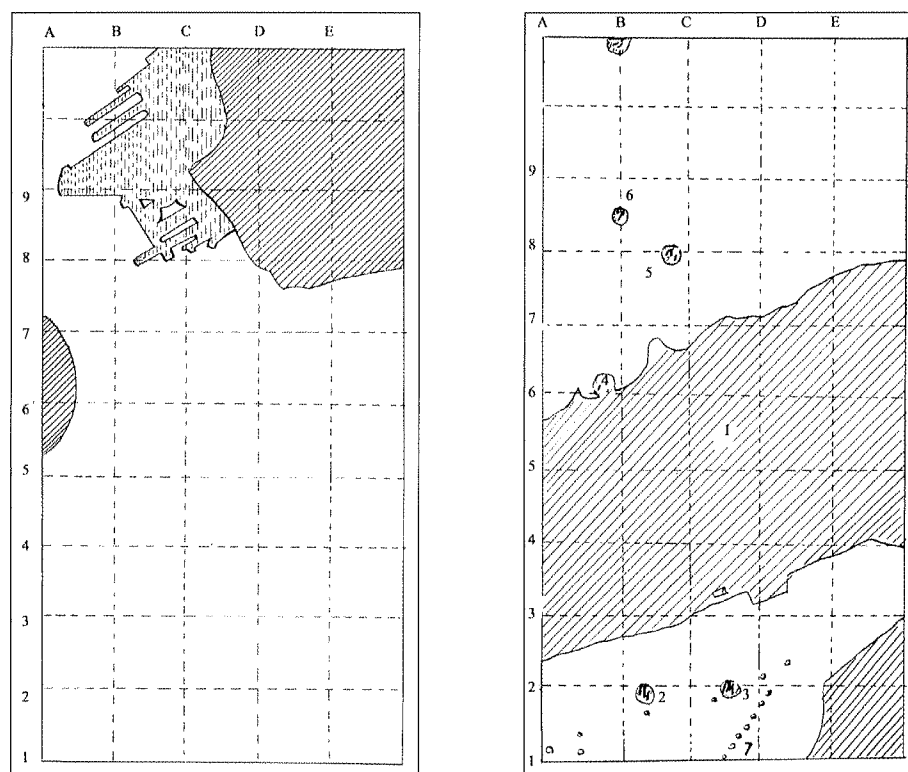
1 – piliakalnis; 2 – gyvenvietė; 3 – žvyruobė; 4 – šaltinėlis; 5 – „soželka“; 6 – paukščių ferma; 7 – buvęs malūnas, vėliau – girininkija

su cilindriniais atspaudais šiame sluoksnyje rasti tik pavieniai egzemplioriai.

Iš dirbinių gausiausia geležinių lazdelinių smeigtukų, įvairių trinamųjų akmenų, galąstuvų, molinių verpstukų ir Djakovo tipo svorelių. Šiame sluoksnyje rasta ir dviejų krosnelių metalui lydyti liekanų.

Trečiasis sluoksnis yra gana tolygaus 24–46 cm storio. Čia žemė lengva, tamsiai rusvos spalvos. Yra pagrindo manyti, kad šis sluoksnis yra susidaręs iš kadaise šioje vietoje augusio miško. Čia jokių radinių, išskyrus titnaginio kirvuko fragmentą (ašmenų galą), nerasta – nebuvo nei keramikos, nei akmenų.

Ketvirtasis sluoksnis aptiktas tik V ir VI perkasose. Tai nestoro, neiškaus priesmėlio sluoksnelis, esantis po miškožemiu ir be aiškių ribų pereinantis į

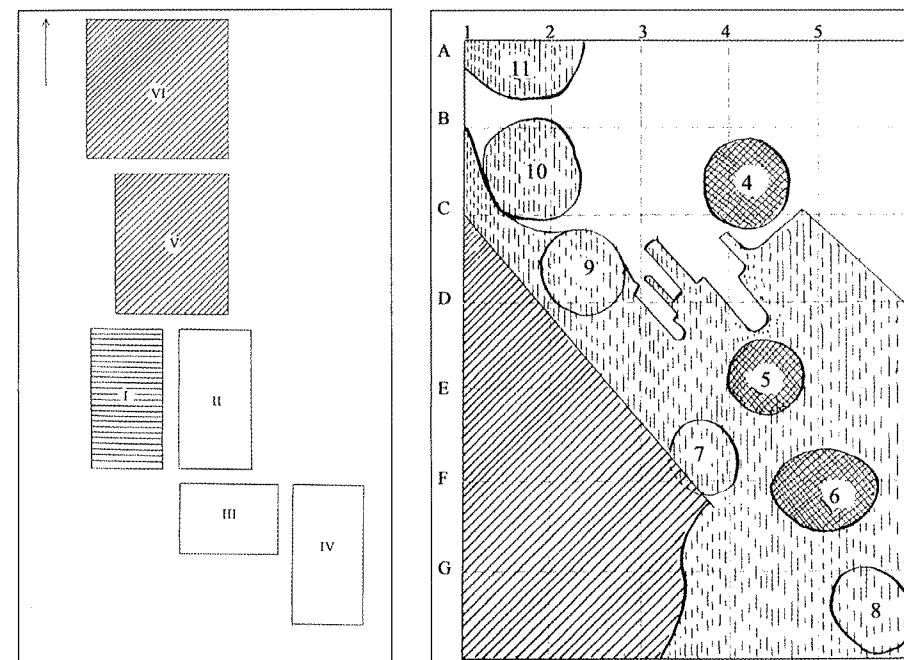

Kairėje – IV perkasos planas 90 cm gilyje. Dešinėje – Paplinio gyvenvietės II perkasos planas 90 cm gilyje. 1 – griovys; 2, 3, 4, 5 – tilto stulpų žymės; 6 – apeiginė duobutė; 7 – tvorelės pėdsakai

▨ – tamsi žemė [akmenys] – akmenys □ – smėlis [lengva žemė] – lengva žemė

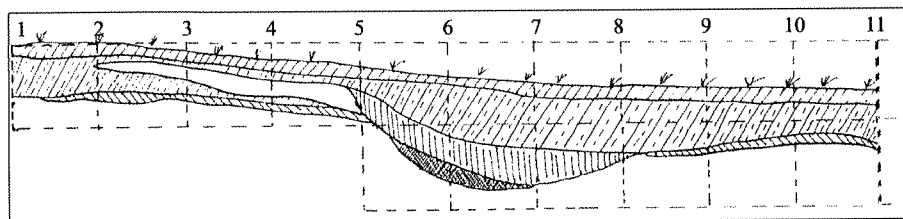
nejudintą smėlį. Savo spalva jis mažai skiriasi nuo miškožemio. Tik vietomis pasitaiko tamsesnės žemės lopeliai. Storis – 2–8 cm. Čia rasta tik brūkšniuotosios keramikos.

Tyrinėjimų metu I ir II perkasose rastas tiesiai iš pietvakarių į šiaurės rytus iškastas griovys. Greičiausiai jis yra susijęs su piliakalnio gynybiniais įrengimais. Griovys buvo 195 cm gylio, o 70 cm gylyje (nuo žemės paviršiaus) buvo 300–250 cm pločio. Vakariniame gale – kiek siauresnis, o į rytus plėtėjo. Viršutinio kultūrinio sluoksnio susidarymo metu griovys jokios strateginės reikšmės nebeturėjo. Buvo likęs tik nežymus įdubimas. Griovys iškastas antrojo kultūrinio sluoksnio susidarymo metu. Šiaurinis griovio šlaitas nuo pat apačios iki viršaus buvo grįstas dėl ugnies apirusiais nedideliais akmenimis, tarp kurių rasta ir trinamųjų akmenų. Jį užpildžiusioje žemėje rasta tik rankomis lipdytos gnaibytinės, grublėtosios ir lygiasienės keramikos, pora Djakovo tipo

Kairėje – Paplinio gyvenvietės perkasų situacijos planas. I – 1959 m.; II, III, IV – 1960 m.; V, VI – 1961 m. Dešinėje – III perkasos planas 65 cm gilyje. 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 – ūkinės duobės

▨ – tamsi žemė [lengva žemė] – lengva žemė [labai tamsi žemė] – labai tamsi žemė □ – smėlis

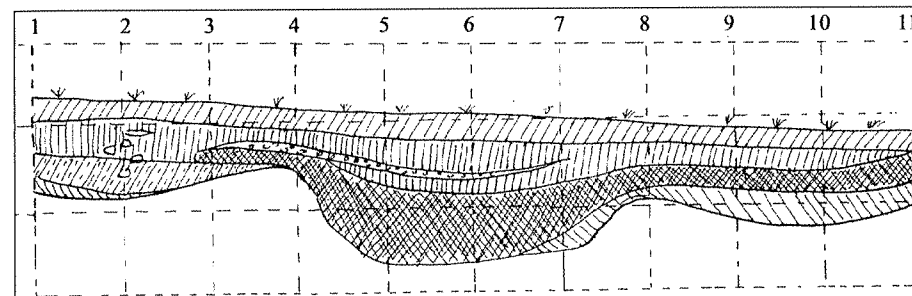
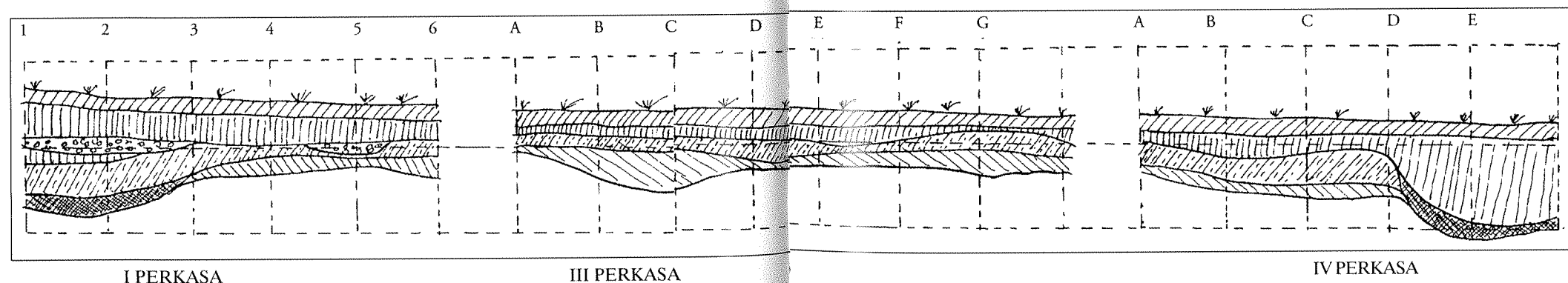
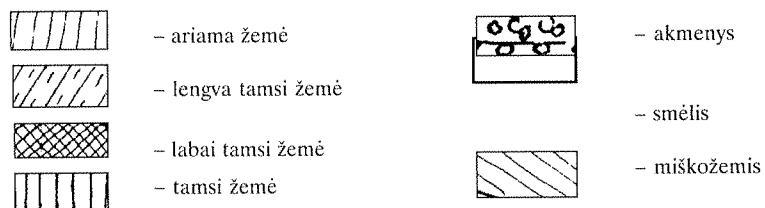
IV PERKASA. IV perkastos rytinio krašto (per A kvadratus) pjūvis žiūrint į vakarų pusę

svorelių, geležinių lazdelinių smeigtukų. Griovio pakraščiuose žemė tamsesnė, o viduryje kiek šviesesnė. Ypač tamsios žemės plotelių būta griovio dugne. Žemėje daug kaulų ir anglių.

Kur supiltos iš griovio iškastos žemės, išsiaiškinti nepasisekė. Iš atskirų nedidelių smėlio plotelių, esančių netoli griovio šlaitų, matyti, kad jis buvo kastas maždaug II sluoksnio susidarymo viduryje, kai tuometinis žemės paviršius buvo 60–70 cm žemiau už dabartinį.

II perkasoje, 82–85 cm gylyje, abiejose griovio pusėse pastebėta 4 stulpų liekanų. Stulpai buvę 26–25 cm skersmens, statmenais galais. Kadangi jie yra

Apačioje: I perkastos pietinio krašto (per A kvadratus), III perkastos šiaurinio krašto (per 6 kv.) ir IV perkastos šiaurinio krašto (per 11 kv.) pjūviai žiūrint į šiaurės pusę

II PERKASA. II perkastos vakarinio kranto (per F kvadratų linija) pjūvis žiūrint į vakarų pusę

abiejose griovio pusėse ir tarp stulpų porų – 80 cm atstumas, galima manyti, kad čia būta tilto per griovį.

Už 15 cm į pietryčius nuo C 2–3 kvadrato esančio stulpo pastebėta apvalių 2 cm skersmens tamsių žemių duobučių eilė. Aptiktos 9 tokios duobutės. Jos išsidėsčiusios iš šiaurės rytų į pietvakarius 10–12 cm atstumu viena nuo kitos. Atrodo, kad čia buvo tvorelė, kuri prasidėjo prie tilto galo ir tęsėsi tolyn palei keliuką piliakalnio link.

Su tiltu ir keliuku susijusi dar viena duobutė, kuri buvo II perkastos B 8 kvadrato. Sprendžiant iš tilto liekanų, ji turėjo būti sodybvietės pusėje, keliuko viduryje. Ji buvo 28 cm skersmens ir 32 cm gylio, į dugną palengva siaurėjo. Pripildyta tamsesnės už aplinkinę žemės ir uždengta keturiais 10x7x5 cm akmenimis. Pačiame dugne buvo trys nedideli (7x5x5 cm) akmenukai ir ant jų padėtas 11 cm ilgio išilgai perskeltas galūnės kaulas. Greičiausiai ši duobutė susijusi su kokiomis nors apeigomis.

Analogiška duobutė užtikta ir V perkasoje, G H 6–7 kvadrato. Ji atkasta 80 cm gylyje nuo žemės paviršiaus. Duobutė ovalios formos, 30x45 cm ploto, siaurėjanti į dugną. Jos gylis – 40 cm. Duobutę užpildžiusi žemė tamsesnė už aplinkinę. Pačiame dugne gulėjo kažkokio gyvulio žandikaulis, dantimis į apačią ir apdėliotas trimis žąsies kiaušinio dydžio akmenimis.

III ir IV perkasose aptiktos dvi stambios ovalios formos duobės, lygiagrečios anksčiau minėtam grioviui. Jos iškastos už 6 m nuo griovio, arčiau piliakalnio. Duobių šlaitai gana statūs. Viena iš jų – 302 cm pločio, gylis nuo žemės paviršiaus – 140 cm. Visoje duobėje rasta pavienių žiestinės keramikos fragmentų, todėl ji aiškiai sietina su viršutiniu, vėlyvučiu, kultūriniu sluoksniu. Be keramikos, joje aptiktas žalvarinis kryžinis smeigtukas suplotomis buoželėmis.

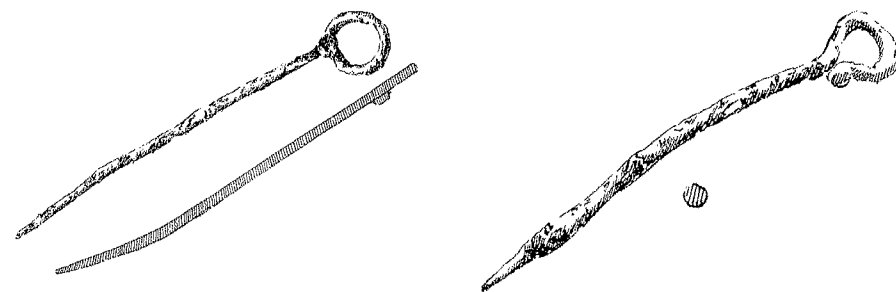
Labai panaši ir antroji duobė, buvusi IV perkasos šiaurės rytų kampe. Joje taip pat būta žiestinės keramikos su banguota ornamentika.

Kokia duobių paskirtis, sunku pasakyti. Greičiausiai jos susijusios su piliakalnio gynybiniais įrengimais ankstyvajame feodalizmo laikotarpyje. Iš šių duobių iškastos žemės piltos į pietinę pusę, arčiau piliakalnio – taip supiltas savotiškas pylimas. IV perkasoje jis yra 4,5 m pločio ir vietomis iki 40 cm aukščio. Virš šių supiltų žemių yra plonas kultūrinis sluoksnelis (6–8 cm storio), o po jomis – 10–15 cm storio tamsios žemės su gausiomis anglių priemaišomis sluoksnis, kuriame rasta pusė Djakovo tipo svorelio.

Tyrinėjimų metu konkrečių pastatų liekanų nerasta, todėl apie juos kol kas mažai ką galima ir pasakyti.

V perkasoje, 35 cm gylyje, rasta 260 cm ilgio ir 110 cm pločio plukto molio asla. Molio paviršius kietas. Jis buvo supluktas ne horizontaliai, o lygiagrečiai žemės paviršiui, t. y. rytinis aslos galas buvo 20 cm žemiau už vakarinį. Vadinasi, asla buvo plukta ant žemės paviršiaus. Pluktojo ploto pakraščiai aptrupėję. Rytinis pakraštys rėmėsi į netvarkingai sudėliotų nedidelių akmenukų grindinį. Akmenukai gerokai apdege.

Toliau į rytus rastas 12–15 cm storio ir 200 cm ilgio nuodėgulinio gabalas. Analogiškas nuodėgulinio gabalas aptiktas už 380 cm į vakarus nuo pirmojo. Jis buvo 190 cm ilgio ir gulėjo lygiagrečiai pirmajam. Tarp šių nuodėgulių ir aslos žemė buvo ne vienodai tamsi, o padengta beformiu žalio trupančio molio ploteliu, kuris buvo nusitęsęs toliau į rytus už antrojo nuodėgulinio. Galimas

Paplinio gyvenvietės archeologinių kasinėjimų metu surasti lazdeliniai geležiniai smeigtukai

dalykas, kad nuodėguliai yra buvusio pastato sienų liekanos. Tokiu atveju namas turėjo būti 380 cm pločio. ilgis nenustatytas.

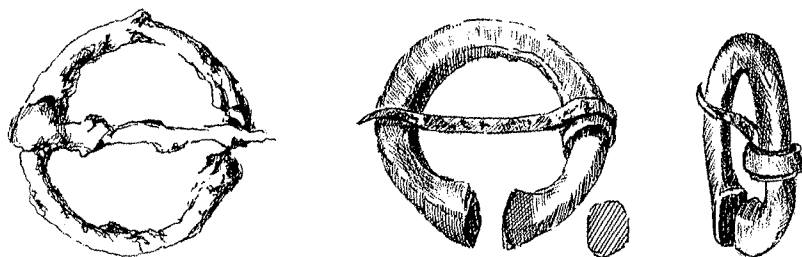
Tarp nuodėgulių esančio molio pakraštyje, F 6 kvadrato, aptiktas vieno grublėto puodo šukių lizdas. Atrodo, kad šukės – ne viso puodo, o tik didesnės jo dalies.

E 7 kvadrato, tamsiame priemolyje, rasta vaikiška apyrankė, o G 9 kvadrato, prie pat aslos, tarp grindinio akmenų, – vienas Djakovo tipo svorelis.

Visose perkasose rasta 614 gabalų apdegusio rausvo tinko su cilindriniais atspaudais. Daugiausia tinko buvo I, II, V ir VI perkasų viršutiniame kultūriniame sluoksnyje. Mažiausiai jo aptikta IV perkasoje. Panašaus tinko rasta ir antrojo kultūrinio sluoksnio paviršiuje, tačiau čia jo tebuvo tik pavieniai egzemplioriai. Čia jis buvo daugiausiai melsvai pilko atspalvio, o ne rausvo, kaip viršutiniame sluoksnyje.

Nors viršutiniame sluoksnyje tinko gabalų buvo ir labai gausu, net žemė nuo jų turėjo rausvą atspalvį, tačiau kokių nors jų derinių nustatyti kasinėjimų metu nepasisekė.

Pavyko išmatuoti daugumos tinko gabalų cilindrinį atspaudų lankus. Paaiškėjo, kad pastatų statybai naudoti 12–22 cm storio rąstai. Visi atspaudai yra nuo bežievių rąstų, o iš rąstuose buvusių plyšių, kurie atsispaudė tinke, galima daryti išvadą, kad statybai naudoti sausi eglės, pušies rąstai. Jie vienas prie kito guldyti netašyti, todėl ne visur vienas prie kito gerai prigludę. Iš tinko gabalų matyti, kad pasitaikydavo net 1,5 cm pločio plyšių, kurie dažniausiai būdavo užtinkuojami moliu. Kad į tarpurąščius būtų dėta samanų, nepastebėta.

Paplinijyje surastos segės (iš kairės): pasaginė, cilindriniais galais (4,5x4,7 cm); pasaginė, pastorintais galais – iš priekio ir iš šono (3,6x3,7 cm)

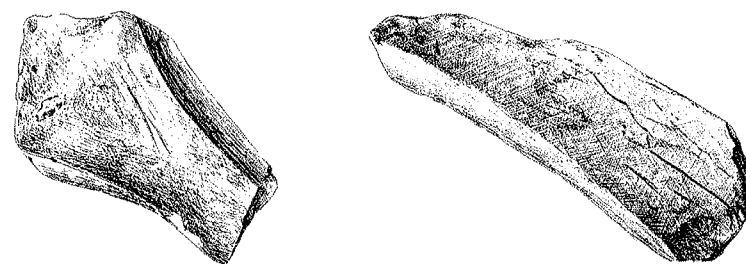
Rasta tinko su tinkuotojų pirštų atspaudais. Neabejotina, kad tinkuota moters, nes visi pirštų atspaudai maži. Antroje kultūrinio sluoksnio dalyje tinko surasta kur kas rečiau ir be ryškių atspaudų.

Gyvenamojo būsto vidaus įrangai reikėtų priskirti du dvigubus mažuosius židinukus. Jie aptikti viršutiniame kultūriniame sluoksnyje, 35–37 cm gylyje, tamsioje žemėje su gausiomis anglių priemaišomis.

Pirmasis dvigubas židinukas rastas H 3 kvadrato. Jį sudarė 5x7x10 cm dydžio 16 akmenų žiedas, kurio vidaus skersmuo – su apvalia 22 cm tuštuma. Akmenys sudėti viena eilute, todėl židinuoko aukštis yra vos 10 cm. Panaudojant dalį pirmojo židinuoko akmenų, sudėtas antras toks pat židinukas tik su 30 cm skersmens vidumi. Jo šiaurės vakarų pusėje buvo 12 cm pločio angelė. Angelės dugne ir apskritimo viduje gulėjo 7 gnaibytinio puodo šukės.

Antras panašus dvigubas 32x20 cm ploto ir 27 cm skersmens židinukas buvo už 130 cm, G 5 kvadrato. Angelės taip pat buvo į šiaurės vakarus. Greičiausiai jie priklausė vienam būstui. Galbūt panašaus suardyto dvigubo židinuoko pėdsakai buvo ir anksčiau minėtame V perkasos pastate su plukta molio asla.

III perkasos duobėje, 70 cm gylyje, aptikti akmeninės krosnies pėdsakai. Pirmiausiai buvo atkastas visiškai suirusių akmenų trupinių plotelis. Palaipsniui jis didėjo, kol pasiekė 90 cm ilgį ir 50 cm plotį. Po 4 cm storio šių akmenų trupinių sluoksniu atkastas išsivisęs anglių sluoksnis, iš visų pusių apsuptas maždaug 10x12 cm storio tokių pat akmenų trupinių juosta. Pačioje apačioje akmenys buvo išlikę sveikesni. Krosnis buvo pastatyta 80 cm gylyje nuo žemės paviršiaus. Krosnies sienelės buvusios 10x12 cm storio, iš akmenų.

Paplinijyje surasti smiltaininiai galastuvai (iš kairės): 15,6x9,5x3,2 cm; 13x4,8x3,4 cm

Akmenims sumūryti molis nebuvo naudojamas. Tarp trupinių rasta nemažai geltono smėlio, kuriuo galbūt buvo užpilti akmenų plyšiai.

Šalia krosnies rastas žalvarinis kryžinis smeigtukas suplotomis buoželėmis. Po krosnimi toliau tęsiasi maišytos duobės žemės. Vadinasi, duobė buvo ne specialiai tam skirta, tik vėliau joje buvo pastatyta ši krosnis.

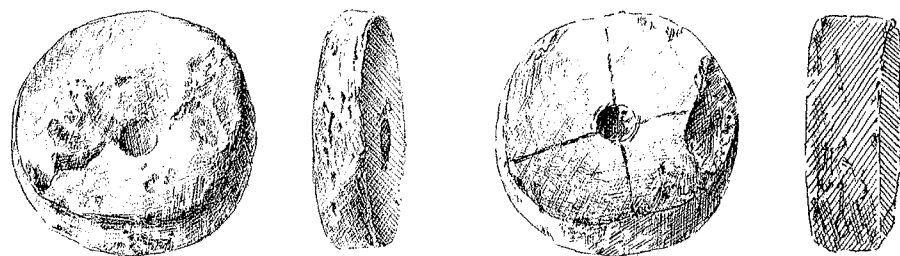
Tyrinėjimų metu rasta nemažai nedidelių vadinamųjų ūkinių duobių. Iš viso jų net 41. Skersmuo svyravo nuo 35 iki 140 cm. Gylis nuo žemės paviršiaus siekė tik 150–160 cm. Duobės buvo tik apie 100–110 cm gylio arba dar seklesnės. Visų duobių šlaitai statūs, pakraščiai neaplipdyti moliu. Dauguma jų užpildytos vienodos struktūros žeme. Tai rodo, kad duobės buvo specialiai užkastos. Sprendžiant iš keramikos, rastos duobių žemėse, jos buvo vienodai naudojamos grublėtosios ir brūkšniuotosios keramikos paplitimo metu.

III perkasoje, 60 cm gylyje, tarp 4 ir 5 duobės, C D 4–5 kvadratuose, pastebėtos 10–12 cm pločio juostos, sudarytos iš kiek tamsesnės žemės. Jos tęsiasi iš pietvakarių į šiaurės rytus. Kai kurių juostų ilgis siekė net 100 cm. Tokių pat juostų pėdsakų pastebėta ir IV perkasos B C ir A B 9–10 kvadratuose, 90 cm gylyje. Jų kryptis buvo kaip ir III perkasoje.

Dalis ūkinių duobių buvo perkastos per šias juostas, o viena duobė buvo naudota ir užkasta anksčiau, negu šios juostos atsirado. Tikriausiai jos formavosi iš rąstelių, kurie turėjo sudaryti grindinį (jo paskirtis nenustatyta).

Tyrinėjimų metu rasta nedaug, bet gana įdomių dirbinių, kurie leido šį tą spręsti apie gyventojų verslus ir datuoti sluoksnius.

Pagrindinis gyventojų verslas turbūt buvo žemdirbystė. Iš žemdirbystės įrankių II perkasoje, prie pat griovio dugno, rastas geležinis pjautuvas. Jo ben-

Paplinijėje surasti smiltaininiai verpstukai (iš kairės): skersmuo – 6,1 cm, storis – 1,6 cm; skersmuo – 4,7 cm, storis 1,6 cm, skylės skersmuo – 0,6 cm

dras ilgis su įkočiu – 19,8 cm, o ašmenų plotis – 2,6 cm. Pjautuvai buvę padėtas ant šiaudų, kurie atsispaudė pjautuvo ašmenų rūdyse. Šitokios formos pjautuvų Telšių kraštotyros muziejuje daugiau nėra.

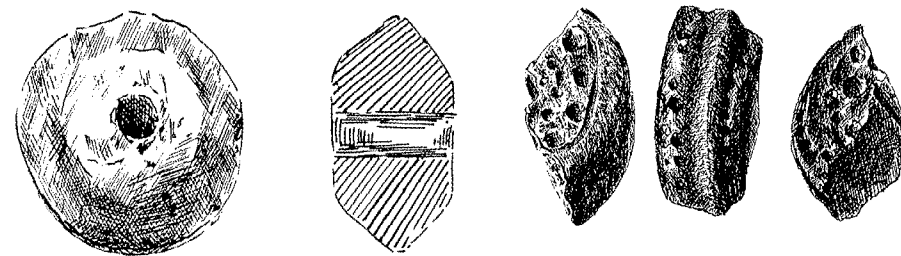
Tyrinėjimų metu rasti du sudaužyti trinamųjų girnų fragmentai. Iš jų matyti, kad trinamoji girnų pusė nežymiai įdubusi. Nemažai rasta ir skirtingų dydžių trinamųjų akmenų. Vieni jų primena padinės duonos kepalikus ir trynimo žymių yra tik apačioje. Surasti 4 tokie akmenys, pritaikyti darbui abiem rankom. Kita trinamųjų akmenų, pritaikytų darbui viena ranka, rūšis buvo maždaug bandelės formos ir dydžio, trynimo žymės dažniausiai pastebėtas tik viename šone, nors kartais ir abiejuose.

Atskirai paminėtinas dar vienas dailiai nušlifuoto akmens fragmentas. Tai plokščias rausvo begrūdžio granito gabaliukas, nušlifuotais taisyklingos elipsės formos pakraščiais. Apačia visai lygi, viršus pakraščių link kiek nuplonintas. Aplink eina 3 mm gylio griovelis. Kai kas teigė, kad tokie akmenys buvo naudojami ugniai įskelti. Labiau tikėtina, kad jie yra trinamieji, galbūt naudoti odai išdirbti. Panašių akmenų iš Žemaitijos, tik be griovelio aplink, Telšių kraštotyros muziejus turi dar tris.

Grūdų neaptikta. Rasta tik 15 puodų šukių ir 45 tinko gabalai, kuriuose yra atsispaudę pavieniai grūdai. Kokie tai grūdai, nenustatyta.

III perkasoje rastos 2 šukės, kitose visose – po vieną, atrodo, to paties lygiasienio puodo; jose buvo nemažai kanapės kevalų atspaudų. Kanapių kevalai buvę įmaišyti į molio masę. Kitų grūdų atspaudų pastebėta grublėtojoje, lygiasienėje keramikoje.

Tyrinėjimų metu surinkti 824 įvairūs kaulai ar jų fragmentai, tarp kurių daug įvairaus dydžio dantų. Visi kaulai perkasoje rasti pavieniui, jokių grupių

Paplinijėje surasti moliniai verpstukai (iš kairės): skersmuo – 4,1 cm, storis – 2,4 cm; spindulys – 2,2 + 0,4 cm, storis – 2,2 cm

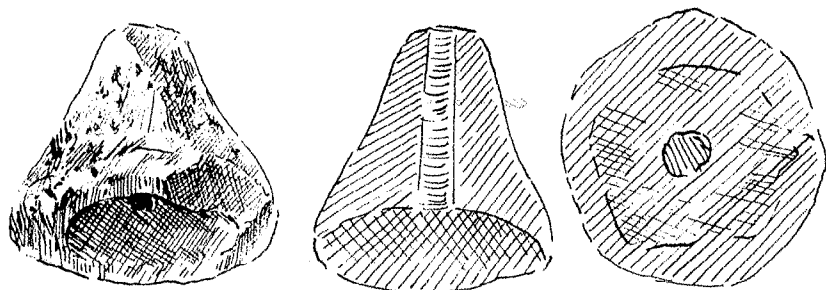
nesudarė. Jų rasta visose perkasoje, išskyrus IV, kurioje aptiktas tik vienas kaulo fragmentas. Viršutiniame sluoksnyje, palyginti su antruoju, kaulai yra labiau sunykę. Sluoksnyje su brūkšniuotąja keramika pavienių kaulų, ypač dantų, taip pat rasta. Kaulai dar neištirti.

V ir VI perkasoje aptikti 6 dideli degto molio pasvarai arba jų fragmentai. Jie daugiausiai sudaužyti gulėjo ūkinėse duobėse tarp degėsių. Greičiausiai jie naudoti prie žvejybos tinklų. Vienas toks pat degto molio pasvaras yra Telšių kraštotyros muziejuje. Jis – iš Impilties piliakalnio.

Tyrinėjimų metu rasta nemažai medžiagos, įrodančios, kad čia pat vietoje buvo apdirbami metalai.

Su metalų apdirbimu sietina I perkasoje, D E 2 kvadrato, prie pat šiaurinio griovio krašto buvusi krosnelė. Jos pėdsakai aptikti 75 cm gylyje, bet pati krosnelė buvo statyta 90 cm gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus, t. y. antrojo kultūrinio sluoksnio paviršiuje.

Pirmiausiai buvo iškasta apskrita, nedidelė, 12 cm gylio ir 30 cm skersmens, duobutė. Jos dugne ir aplink ją maždaug 50 cm skersmens apskritimu papildytas kokių 2 cm storio smėlio sluoksnelis. Ant jo palei duobutės pakraščius iš akmenų ir molio sumūryta krosnelė. Statybai naudotas paprastas molis ir nedideli, 5x10x10 cm dydžio, akmenys, kurie nuo karščio labai apirę, sutrūkinėję. Krosnelės sienos mūrytos ne ištais aplink, o paliekant tris tarpus: vieną – šiaurėje, antrą – pietvakariuose, o trečią – pietryčiuose. Tarpai buvo maždaug 10–12 cm pločio. Krosnelės vidaus skersmuo – 32 cm. Duobutės dugnas buvęs išpluktas moliu, kuris nuo aukštos temperatūros sukietėjęs kaip ir sienelių molis. Kokio aukščio buvo ši krosnelė, pasakyti negalima, nes išlikusios tik dvi

Paplinijje surastas Djakovo tipo, varpelio formos degto molio svorelis (aukštis – 3 cm, skersmuo – 3,7 cm)

nepilnos apie 18 cm aukščio viena ant kitos sukrautos ir moliu sutvirtintos akmenų eilės. Krosnelės duobutė ir tuštuma tarp akmenų buvo ištaisai užpildyta degėsiais ir anglimis, tarp kurių rasti 45 įvairaus dydžio gargažių gabalai ir viena nulipdyto neaiškaus paviršiaus puodo šukelė. Vienu stambiu gargažės gabalu buvo užstatyta šiaurinė krosnelės anga. Aplink krosnelę, ypač šiaurinėje pusėje, matėsi daug degėsių ir gargažių gabalų.

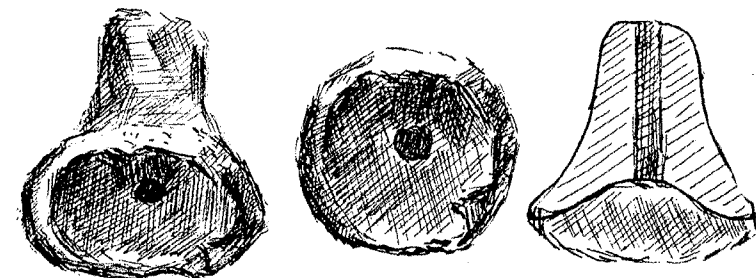
Antros metalų lydymo krosnelės liekanų aptikta VI perkasos pietryčių kampe. Kadangi ji buvo geriau išlikusi, tai nugabenta į muziejų.

Krosnelė statyta 38 cm gylio duobutėje. Dugnane nieko nei pilta, nei dėta. Duobės pakraščiais iš molio nulipdytos 8–9 cm storio sienelės ir taip padaryta 50 cm ilgio ir 28 cm pločio krosnelės ertmė. Pakuriamoji anga sumūryta iš paplokščių akmenų ir molio nuolaidžiojoje šlaito pusėje, rytuose. Kadangi dalis krosnelės buvo žemėje, tai iš tos pusės, kur ji buvo kūrenama, irgi buvusi iškasta duobė, vėliau užpildyta degėsiais ir gargažėmis. Iš krosnelės ir duobės surinkta 114 atskirų gargažių gabaliukų. Spendžiant iš virš krosnelės buvusio sluoksnio su žalio molio trupiniais, ji irgi buvo pastatyta antrojo kultūrinio sluoksnio pradžioje.

Iš tyrinėto ploto surinkti 564 gargažių gabalai. Daugiausiai jų būta apie krosneles. Kol kas jos laboratorijoje netyrinėtos.

Su metalų apdirbimu susiję 12 rastų galastuvų. Du iš jų – maži šiferiniai su skylutėmis, kiti – įvairių formų, dydžio smiltainiai su aiškiais galandymo žymėmis.

Galbūt su metalų apdirbimu reikėtų sieti ir I perkasoje rastą geležinį savo-

Paplinijje surastas Djakovo tipo, varpelio formos degto molio svorelis (aukštis – 3 cm, skersmuo – 3,7 cm)

tiškos, panašios į dabartinę kulką formos dirbinuką. Greičiausiai tai yra buvęs kaltelis, naudotas duobutėms ar skylutėms metalo paviršiuje iškalti.

Gyvenvietėje surasta 5,5 cm ilgio trikampio formos skerspjūvio žalvarinė lazdelė (tikriausiai žalvario žaliava – jos surasta ir kitose Lietuvos vietovėse).

Visi metalo apdirbimo pėdsakai rasti antrajame kultūriniame sluoksnyje.

Neabejotina, kad Paplinijo gyvenvietės žmonės augino pluoštinius augalus ir juos apdirbo. Anksčiau minėtos puodo šukės su kanapių grūdų kevaliukų atspaudais įrodo, kad ši kultūra buvo paplitusi.

Apie pluošto apdirbimą liudija verpstukai, kurių rasta net 21 (vieni sveiki, o kitų išlikę tik fragmentai). 11 iš jų padaryti iš smiltainio, 10 – cilindrinės formos, o vienas storokas ir užapvalintais pakraščiais. 8 šios rūšies verpstukai – be jokio ornamentavimo. Vieno verpstuko vienoje pusėje įrežti grioveliai, sudarantys svastiką, o kiti du puošti iš centro nubrėžtomis linijomis – „saulute“.

Iš 10 molinių verpstukų penki buvo bikoniškos formos, du užapvalintais pakraščiais, kitų forma neaiški. Moliniai verpstukai papuošti šiaudu išbadžius skylutes, pagaliuku įspaudus apvalias ir pūsmėnulis formos duobutes arba įranyti peilio galu.

II, III, IV, V ir VI perkasose rasta vadinamųjų Djakovo tipo svorelių. Vieni iš jų sveiki, kitų likę tik fragmentai. Iš viso jų surinkta net 17 vienetų. Jie sudaro tris atskiras grupes.

Pirmosios grupės svoreliai, kurių rasta 13, – savotiškos varpelio formos, įgaubtu į vidų dugnu. 3 antrosios grupės svoreliai – kūginės formos, taip pat įgaubtu į vidų dugnu ir laikomi pirmosios grupės variantu. Trečiosios grupės

svorelis, kurio surastas tik fragmentas, – išgaubtu į išorę dugnu. Jo plačioji briauna įpjaustyta. Tuo jis artimiausias tikriesiems Džakovo svoreliams.

Svorelių šonuose ir dugnuose jokių ornamentų nebuvo. Jie visi nulipdyti iš to paties molio su smulkių akmenų priemaiša – kaip ir puodai.

Rasti jie visi pavieniui tiek viršutiniame, tiek ir antrajame kultūriniame sluoksnyje. Sluoksnyje su brūkšniuotąja keramika svorelių nerasta. Nebuvo jų ir ūkinėse duobėse. Vienas svorelis rastas tarp anksčiau minėtų akmenų, šalia molio aslos.

Džakovo tipo svorelių paskirtis kol kas dar neiški. Smirnovas juos siejo su kultu, kiti linkę laikyti audimo staklių dalimi. Jeigu tai būtų audimo staklių svoreliai, tai juos būtų naudoję grupėmis ir jie būtų randami ne tik pavieniui, bet ir grupėmis. Tačiau iki šiol didesnės svorelių grupės vienoje vietoje dar niekur neaptikta. Galimas dalykas, kad jie sietini su kultu.

Tai, kad šių svorelių surasta centrinėje Žemaitijoje, privertė susimąstyti, kokia jų etninė priklausomybė.

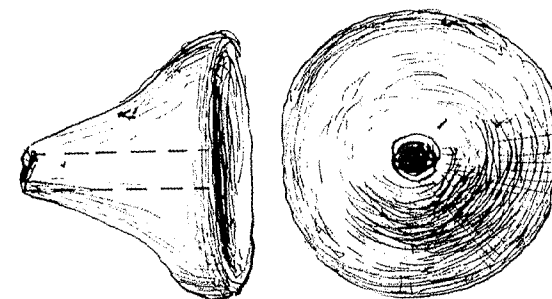
Iš namų buičiai priskiriamų radinių daugiausiai surinkta įvairių puodų šukių, kurių bendras skaičius siekė 5240. Nemažą jų dalį pasisekė suklijuoti į stambesnius fragmentus – taip suformuotos gana didelės puodų dalys.

Rastoji keramika suskirstyta į naudotą ir nenaudotą. Kai kurios šukės aiškiai yra apdegusios, matyti net molio tirpimo ir lydymosi žymės. Rasta nemažai nenaudotos keramikos, kuri degimo metu viduje susproginėjo ir naudoti nebetiko. Šias visas šukes reikia laikyti puodų degimo broku, vadinasi, puodai buvo gaminami čia pat.

Daugiausiai aptikta jau naudotos keramikos. Ant daugelio šukių vidaus sienelių pastebėta kažkokios juodos masės likučių.

Rastąją keramiką reikia skirstyti į žiastą ir lipdytą rankomis. Žiastinė sudaro 5 proc. Jos buvo tik ariamojoje žemėje ir viršutiniame kultūriniame sluoksnyje. Ši keramika yra tik nežymiai gaubtomis arba lygiomis sienelėmis. Puodų peteliai neryškūs, briaunos smarkiai profiluotos į išorę. Puodų paviršius puoštąs viena šalia kitos nubrėžtomis pagal trafaretą linijomis, jos viena kitą perkerta.

Gausiausią dalį (44 proc.) sudarė grublėtoji. Jos rasta visose perkasoje, abiejuose viršutiniuose kultūriniuose sluoksniuose. Puodų gamybai naudotas molis su gausia trupinto akmens priemaiša. Jie vidutiniškai išdegti, vidutinio dydžio, nors pasitaikė keletas ir gana didelių. Mažų grublėtųjų puodų nerasta.

Džakovo tipo, degto molio, varpelio formos svorelis (aukštis – 2,8 cm, skersmuo – 3,8 cm)

Grublėtumas yra nevienodas. Dažniausiai jie aptepti skysto molio mase. Dalies puodų molio aptepe buvo įmaišyta pelų, kurie sudegę paliko savo atspaudus. Kartais į aptepą įmaišyta ir kažkokios organinės medžiagos, durpių ar puvėsių. Puodams išdegus, paviršius pasidarė porėtas.

Antrą pagal gausumą keramikos dalį, apie trečdalį, sudarė lygiasienė – įvairaus dydžio šukės ir įvairaus storio puodų fragmentai.

Palyginant nedaug, tik 17 proc., rasta keramikos gnaibytiniu paviršiumi. Gnaibytinė keramika geriau išdegtą, joje mažiau akmens priemaišų. Savo dydžiu ir forma nuo kitų rūšių keramikos nesiskiria. Pagal gnaibymą galima ją skirstyti į pavienio gnaibymo ir gūbrelinę.

Tyrinėjimų metu surasta 15 šukelių, kurių paviršiuje tam tikru įrankiu padaryti įspaudai. Daugiausiai įspaudai daryti 7–8 dantukais dantyta juoste ties peteliais. Įspaudai išdėstyti eglute aplink visą petelį. Aptikta šukių su apvaliu daikčiuku padarytais negiliais ir kiek gilesniais įspaudais visame paviršiuje. Su giliomis apvaliomis duobutėmis rastos tik dvi gerai išdegusios šukės.

V ir VI perkasoje po miškožemiu atkastas plonas, 2–5 cm storio, tamsesnės žemės sluoksnelis. Jame aptikta tik brūkšniuotosios keramikos. Iš viso – 292 šukės. Beje, centrinėje Žemaitijoje brūkšniuotosios keramikos anksčiau visai nerasta.

Kaip jau minėta, sluoksnis su šia keramika buvo po 24–46 cm storio rudo miškožemio sluoksniu, kuriame nebuvo nei šukių, nei akmenų, nei kitojų radinių. Tiesa, V perkasoje, pačioje šio sluoksnio pabaigoje, buvo atkastas 100–120 cm skersmens grindinėlis iš netvarkingai sudėliotų akmenų, su degėsiais ir anglimis tarp jų. Bet, paskutus giliau, paaiškėjo, kad akmenys kloti ant tamsesnės žemės su brūkšniuotąja keramika. Tad šį akmenų grindinėlį teko priskirti šios keramikos laikotarpiui, nes aplink akmenis buvo

brūkšniuotosios keramikos smulkių šukelių, o vienas akmuo net buvo specialiai uždėtas ant gana stambios šukės. Greičiausiai šis grindinukas – suardyto židinio liekanos.

Šios keramikos periodui priklausė ir 4 ūkinės duobės. Svarbu tai, kad jos išryškėjo tik atkasus sluoksnį su brūkšniuotąja keramika. Už vėlyvasias duobes jos žymiai platesnės – 150–170 cm skersmens. Nustatyta, kad jų pakraščiai ne visai taisyklingai apvalūs, gilyn nežymiai siaurėja. Sampilo žemėse taip pat aptikta šukių ir pavienių kaulų fragmentų, daugiausiai dantų. Duobių gylis siekė 70–110 cm.

Vienoje iš duobių rasta žalvarinė sraiginė įvija-pakabutis su nulaužtu kilpelės galu. Įvija labai panaši į rastąsias Kurmaičiuose, tik kiek didesnė.

Kitoje duobėje rastas stambus puodo su dugnu fragmentas, kiek giliau – to paties puodo brūkšniuotu paviršiumi šonas. Po juo buvo puslankiu sudėti keturi 20x15x10 cm dydžio akmenys, sudarantys 20 cm skersmens apskritimą, kuris buvo pripildytas degėsių ir anglių. Atrodo, kad duobėje būta židinuoko. Tai, kad vieno puodo šukės šioje duobėje buvo rastos virš židinio ir įvairiame gylyje, rodė, kad duobė ir joje buvęs židinėlis užkasti. Šį teiginį patvirtino ir tai, kad žemė, užpildžiusi duobę virš židinio, buvo vienodos struktūros. Be to, šiame sluoksnyje rasta viena titnaginė skiltelė, o I perkasoje – net titnaginio kirvuko ašmenų fragmentas.

Keramikos gausumas rodo, kad moliniai puodai buvo pagrindiniai indai, naudoti šioje gyvenvietėje. Tačiau, be molinių indų, būta ir medinių. Nors jokių jų pėdsakų nerasta, tačiau apie jų gamybą galime spręsti iš rasto skapto fragmento. Šis fragmentas turi įkotį su užlanka ir dalį lenktų ašmenų, kurie buvo 2 cm pločio. Panašios formos skaptai aptinkami ir šiandieninėje etnografinėje medžiagoje.

Paplinio gyvenvietėje visiškai nėra kaulinių įrankių. Rastas tik vieno adiklio nulaužtas galas su skylute.

Tyrinėjimų metu iškasta vieno ietigalio įmova. Daugiau ginklų neaptikta.

Peiliai rasti devyni. Vienas jų – savotiškos formos, šiek tiek lenktas, buvo viršutiniame kultūrinio sluoksnio horizonte. Kitų forma nesiskyrė nuo daugelyje Lietuvos vietų iškasamų panašių ūkinių peilių. Jų ašmenų ilgis – nuo 10,4 iki 5,5 cm.

Gyvenvietėje iki šiol rastos 8 paprastos geležinės ylos ir viena geležinė adata, kurios skylutės galo fragmentas nulūžo valant žemes.

Atskirai reikia paminėti du geležinius pincetus, kurių vienas buvo plėtėjančiu, o kitas – siaurėjančiu galu.

Tarp kitų namų apyvokos daiktų buvo du apskaldyto titnago gabalai. Konkrečios formos jie neturi ir greičiausiai buvo naudojami ugniai įskelti.

Perkasose rasta ir šiek tiek papuošalų, kurie leido tiksliau datuoti kultūrinio sluoksnio horizontus.

Didžiąją papuošalų dalį sudarė smeigtukai, tarp kurių gausiausia geležinių lazdelinių. Jų rasta net 21. Absoliuti dauguma – 9–10 cm ilgio, išskyrus vieną – 14,5 cm ir vieną – tik 5,6 cm ilgio. Visų smeigtukų galvutės lenktos, su sraigine atlanka. Šių smeigtukų rasta abiejuose kultūrinio sluoksnio horizontuose.

Gyvenvietės III perkasoje didžiojoje duobėje, kuri iškasta viršutinio kultūrinio sluoksnio susidarymo metu, kartu su žiestinės keramikos pavienėmis šukėmis rastas vienas žalvarinis kryžinis smeigtukas. Jo buoželės visiškai suplotos ir buvusios padengtos sidabro plokštelėmis, kurių, kai smeigtukas buvo pamestas, jau nebebuvo. Smeigtuko smeigė yra ne apvalaus skerspjūvio, o rombinė, kokių Telšių krašto tyros muziejuje nėra. Kadangi smeigtukas gerokai aplaužytas, jo dydžio nustatyti negalima. Tai IX–XI a. papuošalas.

Nukasant V perkasoje velėną, rasta kito žalvarinio smeigtuko smeigė, nulaužta per joje buvusią skylutę. Kokios formos buvo šis smeigtukas, sunku pasakyti, tik aišku, kad ne kryžinis, nes kryžiniuose skylutė yra padarytoje ataugelėje, o ne pačioje smeigelėje.

Kasinėjimų metu rastos 2 pasaginės segės, viena – geležinė, cilindriniais galais, kita – žalvarinė, pastorintais galais. Jos priklauso IX–XII a.

Viena pasaginė segė cilindriniais galais rasta Plinijos piliakalnio viršūnėje, kurmiarausyje.

Čia iškasti trikampiai ir klevo sėklos formos pakabučiai taip pat skirtini ankstyvojo feodalizmo laikotarpiui.

Iš to paties laikotarpio buvo ir viršutiniame horizonte rastas žalvarinis kuto galas su daugiakampe galvute, kuri priminė pasaginių segių daugiakampiais galais formą. Panašių kutų, kurie būdavo tvirtinami prie durklų ir diržų, yra rasta Vakarų Lietuvos kapinyuose.

Viršutiniame kultūrinio sluoksnio horizonte, I perkasoje, surasti dviejų bikonusinės formos gintarinių karolių fragmentai. Be karolių, Paplinio gy-

Tyrinėtas Paplinio piliakalnis iš pietvakarių pusės. V. Valatkos nuotr. 1962 m. liepos 17 d.

gyvenvietės viršutiniame horizonte rasti du neapdirbto gintaro gabalai. Vienas – 4,2x3,8x2, kitas – 4,2x2,9x1,1 cm dydžio.

Tas faktas, kad be gintaro karolių šioje gyvenvietėje rasta ir gintaro žaliavos, rodo, kad gintaras buvo apdirbamas vietoje.

Kasinėjimų metu rasti 3 apyrankių fragmentai ir viena sveika maža vaikiška apyrankė, kuri buvo anksčiau minėto pastato molyje, ir vienas vaikiškas įvijinis žiedelis.

Apžvelgus visą iki šiol tyrinėjimų metu sukauptą medžiagą, galima pasakyti, kad Paplinio gyvenvietėje žmonės gyveno jau nuo I tūkstantmečio prieš Kr. vidurio. Tai brūkšniuotosios keramikos sluoksnis. Vėliau ši vieta buvo negyvenama ir susidarė storokas miškožemio sluoksnis. Tik antroje I tūkstantmečio pusėje čia vėl įsikuriama ir gyvenama iki X a.

Ši gyvenvietė su savo brūkšniuotąja keramika ir Djakovo tipo svoreliais duoda daug naujo Lietuvos archeologijos mokslui.

1961 m. gruodžio 1 d.

VIENRAGIŲ PILKAPIAI

1963 M. TYRINĖJIMAI

Pilkapiai yra Plungės rajono Labardžių apylinkės Vienragių kaime, už dviejų kilometrų nuo Žemaičių plento ir Tverų vieškelio kryžkelės, 20 m į pietvakarius nuo Roko Montvido sodybos.

Pilkapiai jokioje archeologinėje literatūroje anksčiau nebuvo minėti. Juos surado Juozas Mickevičius 1944 m. 1957 m. kovo 9 d. jis Kretingos rajono laikraštyje „Stalinietis“ išspausdino straipsnelį, kuriame pateikė pilkapių skaičių ir paminėjo atsitiktinai surastus dirbinius.

Kasinėjimų metu pilkapiai buvo arklių ganyklos teritorijoje, apaugę medžiais (1 pav.). Ganykloje matėsi aštuonių pilkapių kalvelės, kurios viena nuo kitos buvo 1,5–5 m atstumu (2 pav.). Tik vienas pilkapis, esantis toliausiai į rytus, yra už 10 m nuo pilkapių grupės. Arčiausiai prie pilkapių gyvenęs R. Montvidas tvirtino, kad senovėje pilkapių būvę daugiau, dalis jų buvo sunaikinta ariant dirvą pietiniame ganyklos pakraštyje, kurioje buvo akmeningi žemės ploteliai. Vėliau akmenys nurinkti (panaudoti kolūkio pastatų statybai).

1 pav. Vienragių pilkapių teritorijos vaizdas iš vakarų pusės. V. Valatkos nuotr.

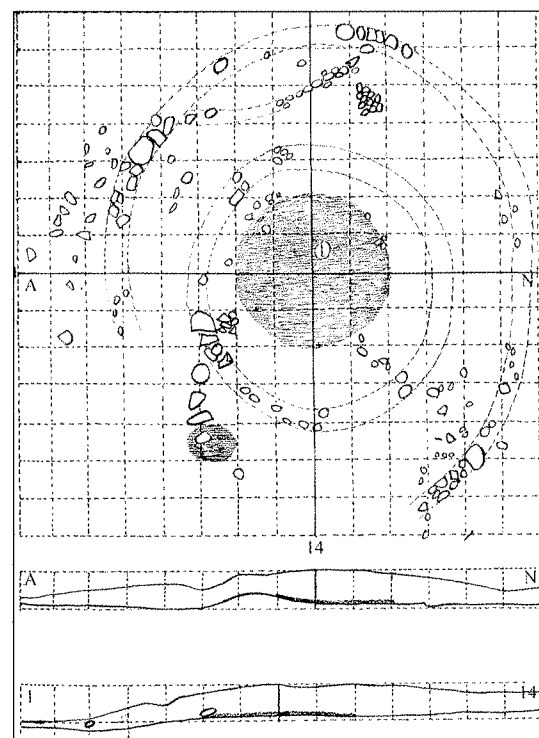
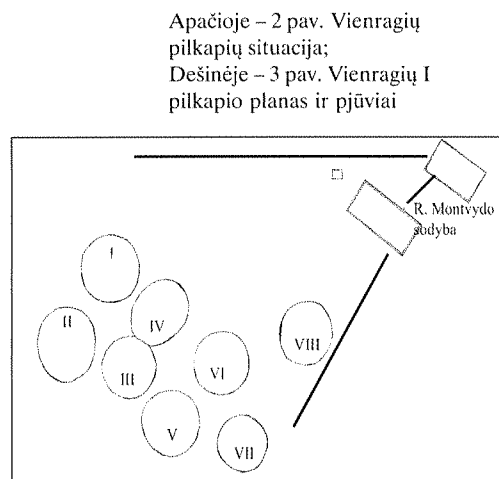
Išlikę 8 pilkapiai yra apnaikinti. 1936 m. tiesiamam Žemaičių plentui iš jų buvo išrinkta 30 m³ akmenų. Buvo sunaikinti beveik visi akmenų vainikai. Vietoje jų liko tik įdubimai, sudarantys griovius. Pagal juos dar buvo galima atsekti vainikų vietas.

Vėliau arčiausiai sodybos esančiame VIII pilkapyje buvo iškasta duobė – slėptuvė, o kituose trijuose pilkapiuose įrengti apie 0,5 m gylio bulvių kaupai, kurie būdavo apmetami pilkapio sampilo žemėmis. Šių pilkapių akmenų vainikų pėdsakų jau neberandama. Kiek mažiau apnaikinti tik 4 pilkapiai – I, II, IV, VII.

1963 m. liepos 1–16 dienomis Telšių kraštotyros muziejus ištyrė tris pilkapius – I, IV ir VII.

PILKAPIŲ ĮRENGIMAS

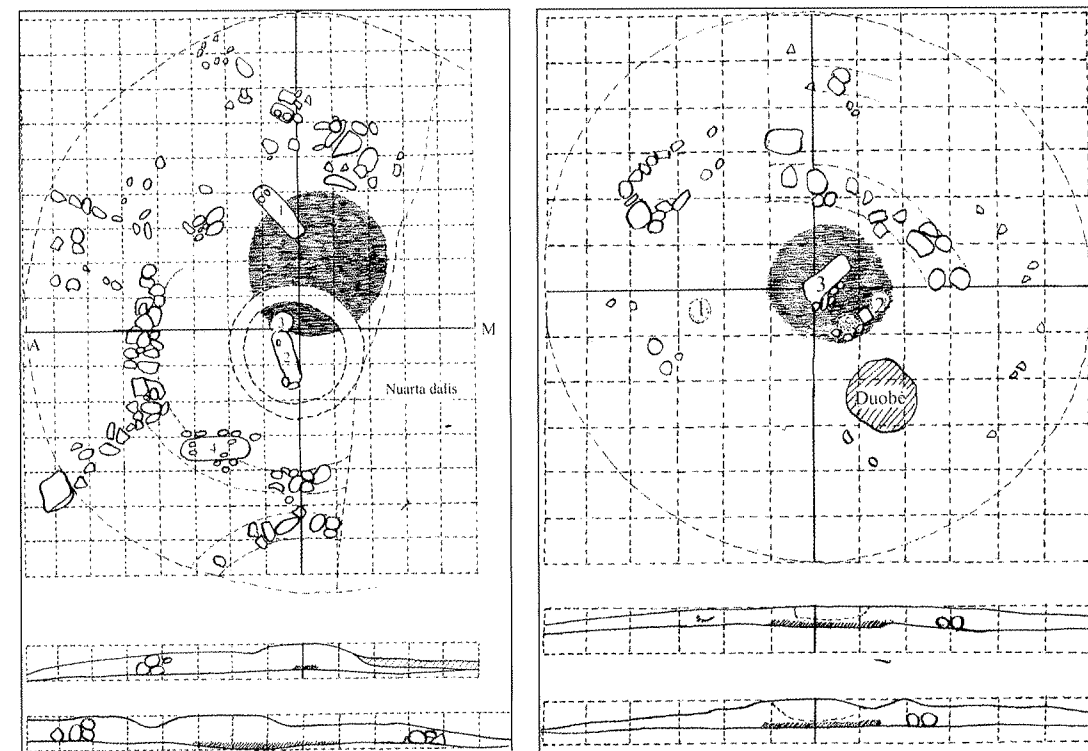
Pilkapiai supilti lygioje vietoje, kuri nežymiai kyla nuo šiaurės vakaruose esančių rūdingų šaltinių ir pelkių. Jie yra vienas šalia kito, panašiai kaip ir Visder-

gių–Papelkių pilkapiai (LAB. p. 160). Tarp pilkapių yra tik 0,5–5 m atstumas.

Ištirtieji 3 pilkapiai gana vienodi. Prieš pilant pilkapį ant žemės buvo piltas degėsių sluoksnius. Galimas dalykas, kad čia buvo atliekamos tam tikros apeigos su ugnimi ir degėsių ploteliai liko nuo laužaviečių. Degėsių ploteliai aptikti visų ištirtų pilkapių pagrinde (3–5 pav.). Apie jų buvimą VIII pilkapyje užsiminė ir J. Mickevičius. Ploteliai yra beveik apvalios formos, vienodo dydžio ir storio. I pilkapyje – 4 m skersmens, 1–2 cm storio, VIII pilkapyje – 2,8–3 m skersmens, 1–2 cm storio, o IV pilkapyje – 4 m skersmens, storis vietomis siekė net iki 10 cm. Tarp degėsių pasitaiko daug anglių. Nustatyta, kad IV pilkapyje buvo ąžuolinių, pušinių ir beržinių anglių.

Ant šių degėsių plotelių piltos pilkapių sampilo žemės. I ir VII pilkapiuose degėsių ploteliai atsidadė pačiame pilkapio centre, centrinio akmenų vainiko

Iš kairės: 4 pav. Vienragių IV pilkapio planas ir pjūviai; 5 pav. Vienragių VII pilkapio planas ir pjūviai

viduje, o IV pilkapyje jis liko šiauriniame pilkapiro krašte, kur jį per vidurį kirto centrinis akmenų vainikas. Pažymėtina, kad I pilkapiro degėsių plotelyje rasta susilydžiusi, stikliškai blizganti žalsvai pilka gargažė.

I pilkapiro pietiniame krašte, po išoriniu akmenų vainiku nejudintame grunte, užtikta ovalios formos 100x160 cm dydžio, 25 cm gylio apvaliadugnė duobė (pav. 3). Ji buvo užpildyta vien tik degėsiais su smulkiais anglių trupiniais ir pelenais. Atrodo, kad ji buvo naudota prieš pilant pilkapį ir nieko bendro su pilkapiiais neturi, nes panašių duobių neaptikta kituose pilkapiuose.

Pilkapių sampilai pilti iš vienodo molio su nežymiomis juodžemio priemaisomis, kurios trukdo atsekti atskirų kapų pėdsakus. Sampilo žemėse pasitaikė nemažai pavienių anglių trupinių ir įvairaus dydžio akmenų, kurie rasti įvairiame gylyje. Pilkapių sampile esančios anglys buvo smulkios ir tik pavieniais trupiniais išsimėčiusios po visą sampilą. Pilant pilkapį taip jas išbarstyti būtų neįmanoma. Buvo pagrindo manyti, kad jos pateko į pilkapiro sampilą atsitiktinai, pilant pilkapį iš lydimo žemių, kuriose anglys yra išdeginto miško liekanos. Jei-gu tai būtų tiesa, tai, remiantis pilkapių ir jų aplinkos paviršiumi, galima spręsti, kad pilkapiai buvo supilti lydimo šiaurės rytų arba šiaurės vakarų pakraštyje.

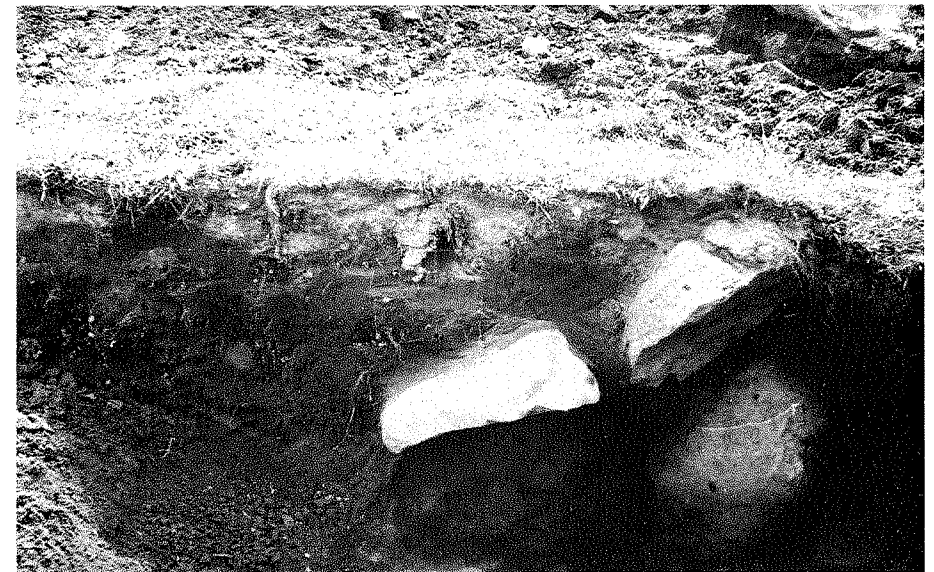
6 pav. Vienragių IV pilkapiro išorinio akmenų vainiko fragmentas. V. Valatkos nuotr.

I pilkapiro sampilas (pav. 3) buvo taisyklingos apvalios formos, 14 m skersmens ir 80 cm aukščio. IV pilkapis buvo 14 m skersmens ir 70 cm aukščio, o VII, mažiausias iš visų šio pilkapyje pilkapių, – 12 m skersmens ir tik 60 cm aukščio. Kiti – neištirtieji pilkapiai – irgi panašaus dydžio.

Svarbiausią pilkapių įrengimo dalį sudaro akmenų vainikai. Nors jų akmenys tiriamuose pilkapiuose buvo labai aprankioti, bet vis dėlto pasisekė nustatyti, kad kiekvienas iširtas pilkapis turėjo po du koncentrinis akmenų vainikus.

Išorinis vainikas, ejęs pagal pilkapiro pakraštį, buvo sudėtas ant nejudinto žemės grunto, greičiausiai prieš pradėdant pilti žemes į pilkapiro sampilą.

Išlikę IV pilkapiro vainiko fragmentai leido susidaryti visą šio pilkapiro išorinio vainiko vaizdą (pav. 6). Jis buvo apie 6 m skersmens vidaus pusėje irėjo 150–160 cm atstumu nuo centrinio akmenų vainiko. Jo apačią sudarė dvi eilės akmenų. Akmenys nemaži, bet vieno žmogaus pakeliami. Tačiau buvo keletas ir tokių, kurių vienas žmogus pakelti negalėtų. Ant šios dvigubos akmenų eilės, kuri buvo apie 40–50 cm pločio, viršaus buvo uždėta dar viena akmenų eilė (pav. 7). Taip akmenų vainikas siekė iki 60 cm aukščio.

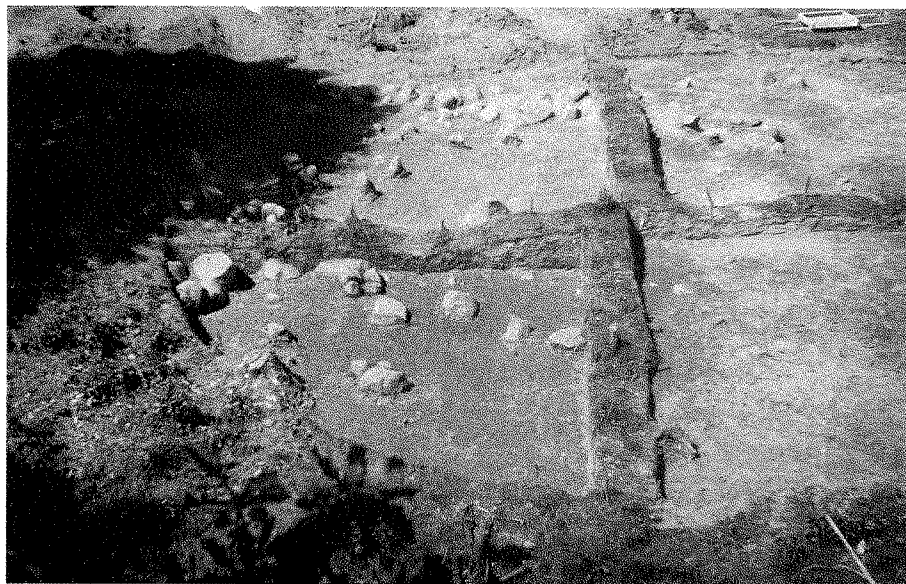

7 pav. Vienragių IV pilkapiro išorinio akmenų vainiko akmenų dėjimo tvarka. V. Valatkos nuotr.

Atrodo, kad taip pat buvo padarytas ir I pilkapiu išorinis akmenų vainikas. Čia buvo išlikę tik apatinių dviejų akmenų eilių vainiko fragmentai. Kadangi kai kurie didieji akmenys siekė net iki 60 cm aukščio, galima spėti, kad ant žemųjų akmenų buvo uždėta dar viena akmenų eilė.

VII pilkapiu išorinio akmenų vainiko pėdsakų nepasisekė užtikti. Tikėtina, kad jis buvo ir šiame pilkapyje. Nuo centrinio akmenų vainiko iki pilkapiu papėdės buvo apie 3 m atstumas. Be to, kapas Nr. 4 buvo už centrinio vainiko ribų. O mirusieji, kiek žinoma, laidoti tik akmenų vainikų vidaus pusėje. Be to, šiauriniame pilkapiu pakraštyje, už 2,3 m nuo centrinio vainiko, buvo užtikti du dideli suglausti akmenys. Mano nuomone, tai buvo išorinio akmenų vainiko akmenys. Vainikas turėjo būti 8–9 m skersmens. Vainikų tradicijos nykimas, užfiksuotas Kurmaičiuose, rodo, kad nyko centriniai, o ne išoriniai akmenų vainikai.

Supylus pilkapį iki 10–12 cm aukščio, jo centre iš akmenų dėtas centrinis akmenų vainikas. Centrinio akmenų vainikų liekanos pastebėtos visuose ištirtuose pilkapyuose. Ryškiausi pėdsakai buvo I pilkapyje. Iš griovio ir likusių

8 pav. Vienragių IV pilkapiu vaizdas iš viršaus su atidengtomis akmenų viršūnėmis. V. Valatkos nuotr. 1963 m. liepos 12 d.

vainiko fragmentų nustatyta, kad jis buvo 5,5 m skersmens. Vainiko apačioje buvo dvi eilės akmenų, kurios sudarė apie 40–50 cm pločio juostą. Kai kurie stambesnieji akmenys siekė iki 50 cm aukščio. Iš to spręstina, kad ant žemųjų akmenų dar buvo uždėta viršutinė akmenų eilė. Toks pat dvieilis 4,5–5 m skersmens centrinis akmenų vainikas buvo ir VII pilkapyje. Jo aukščio nustatyti nebuvo galima.

Mažiausiai galima pasakyti apie IV pilkapiu centrinį akmenų vainiką, nes čia visi akmenys buvo išrinkti. Iš išlikusio griovio matėsi, kad vainikas turėjo būti tik 2 m skersmens.

Iki šiol ištirtuose I–IV a. pilkapyuose buvo susidurta tik su vienu akmenų vainiku pilkapiu pakraštyje. Su dviem ir trimis akmenų vainikais susiduriama tik ankstyvojo geležies amžiaus pilkapyuose. Šiuo požiūriu būdingi Kurmaičių (Kretingos r.) ir Egliškių (Klaipėdos r.) pilkapiai. Vienragių pilkapiu akmenų vainikai visiškai panašūs į jų akmenų vainikus. Tai rodo pilkapiu ankstyvumą – tada dar buvo laikomasi V–I a. pr. Kr. tradicijų. Šių tradicijų laikymąsi patvirtino ir vadinamieji vainikų spinduliai. IV pilkapyje toks labai ryškus akmenų

9 pav. Vienragių IV pilkapiu išorinio akmenų vainiko antrasis akmenų spindulys. V. Valatkos nuotr.

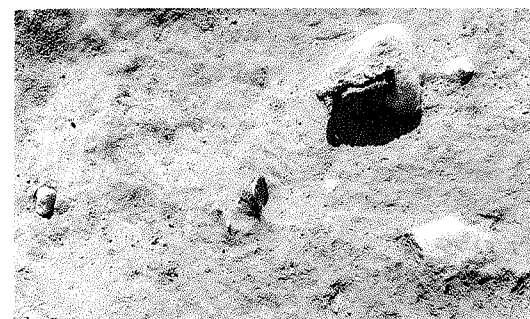
10 pav. Vienragių I pilkapijo akmenų atatvaros fragmentas, einantis nuo išorinio vainiko į vidaus pusę. V. Valatkos nuotr. 1963 m. liepos 4 d.

spindulys ėjo nuo išorinio akmenų vainiko į pietvakarius iki pat pilkapijo krašto ir užsibaigė didžiuliu, dviejų vyrų nepakeliamu, 80x80x60 cm dydžio akmeniu (pav. 8). Akmenys čia sudėti lygiai taip pat, kaip išorinis akmenų vainikas, t. y. dvi akmenų eilės apačioje ir viena eilė virš jų. Spindulio ilgis – 2,7 m.

Antras panašus IV pilkapijo išorinio vainiko spindulys ėjo į šiaurės vakarus. Jo ilgis siekė 2 m, ir jis buvo sukrautas iš vidutinio dydžio akmenų, sudėtų į vieną tiesią eilę (pav. 9). Panašus spindulys buvo ir I pilkapyje, ėjęs į pietus nuo centrinio vainiko. Čia didoki akmenys dėti vienon eilėn, paliekant tarp jų 15–8 cm tarpus.

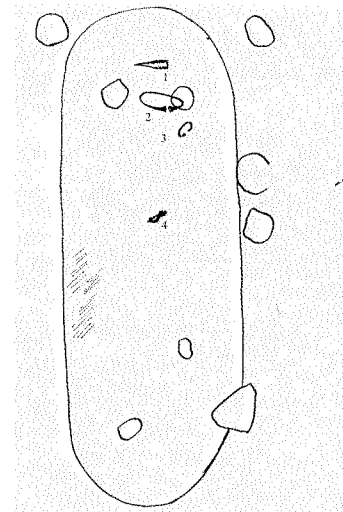
Atskirai paminėtinas IV pilkapyje išaiškintas reiškinys. Čia tarp dviejų iškilusių išorinio akmenų vainiko fragmentų pietvakarių pusėje buvo 3,5 m tarpas, kuriame nebuvo akmenų ir jų buvimą įrodančio griovio pėdsakų. Tarpe buvo kapas Nr. 4. Netikėtina, kad vainikas, mirusįjį laidojant, būtų nuardytas ir akmenys kur nors nunešti. Be to, nuo vakarinio vainiko galo ėjo akmenų vainiko spindulys. Galima spėti, kad išorinis akmenų vainikas nebuvo sujungtas, o buvo paliktas tarpas – vartai.

Prie pilkapių įrengimo priskirtina ir akmenų atatvara, pastebėta I pilkapyje (pav. 10). Ji buvo šiauriniame pilkapijo gale, padaryta iš akmenų eilės. Atatvara

Viršuje (12 pav.) – pilkapijo kapo Nr. 1 fragmentas. V. Valatkos nuotr.
Dešinėje (11 pav.) – Vienragių IV pilkapijo kapas Nr. 4.
1 – kirvis; 2 – antkaklė; 3 – apyrankė; 4 – segė

○ – akmuo ▨ – degėsiai

lanku ėjo nuo išorinio akmenų vainiko į vidaus pusę ir sudarė 1,5x4 m dydžio ovalią tuštumą, kurioje nieko nepastebėta.

To paties pilkapijo šiauriniame pakraštyje, tarp akmenų vainiko, iš nedidelių paplokščių akmenų buvo suklotas 60x80 cm dydžio grindinukas. Antras toks pat lygiu paviršiumi grindinukas buvo to paties pilkapijo pietvakarinėje dalyje, centrinio akmenų vainiko vidaus pusėje, tokiam pačiam lygyje kaip ir akmenų vainiko pagrindas. Kituose pilkapiuose panašių grindinių nesurasta.

Paminėtinos ir atskiros akmenų sankaupos, buvusios už išorinio akmenų vainiko. Jos pastebėtos I ir IV pilkapiuose. Čia 15–20 vidutinio dydžio akmenų buvo sumesta ant nejudinto grunto. Kokio nors derinio jie nesudarė. Žemėse prie jų nieko nepastebėta.

LAIDOSENA

Tyrinėjimų metu aptikta 9 atskirų palaidojimų pėdsakų: IV ir VII pilkapiuose – po 4 kapus ir dar vienas kapas I pilkapyje. Atskiru palaidojimu galima laikyti ir J. Mickevičiaus aprašytą radinių vietą VIII pilkapyje.

Visi kapai buvo pilkapių sampilinėse žemėse. Mirusieji daugiausiai laidoti nedeginti. Tik du kapai gali būti laikomi degintiniais, nors jokių sudegusių kaulų gabaliukų nerasta. Visi kapai 44–65 cm gylyje.

13 pav. IV pilkapio kapas Nr. 2. V. Valatkos nuotr.

Nedegintiniai palaidojimai labai sunykę, griaučių nerasta. Sampilo žemėse duobių kontūrų nustatyti nepasisekė. Apie atskirus kapus buvo galima spręsti tik iš duobės dugne buvusių radinių, jų išdėstymo tvarkos bei kitų pėdsakų.

Duobės dugnai buvo 180–175 cm ilgio ir 60–100 cm pločio. Jų kryptis įvairi. IV pilkapio kapų Nr. 1 ir 4 palaikai buvo orientuoti galvomis į šiaurės vakarus, kapo Nr. 2 – galva į šiaurę, kapo Nr. 3 – į šiaurės rytus. VII pilkapio kapo Nr. 3 griaučiai buvo paguldyti galva į pietvakarius. Visuose penkiuose kapuose, sprendžiant iš įkapių, buvo palaidoti vyrai. Kitų kapų krypties nustatyti nepavyko.

Karstų pėdsakų nerasta. Duobės dugne, spėjamoje griaučių galvos srityje, keturiuose kapuose gulėjo po du akmenis. Dubens ir kojų srityje po vieną akmenį pastebėta tik IV pilkapio kape Nr. 4 (pav. 11).

Griautiniuose kapuose įkapės buvo išdėstytos maždaug vienodai. Antkaklės – tarp galvos srityje buvusių akmenų, bet kiek toliau į duobės centrą. Tai atitiko kaklo padėtį. Apyrankės – kiek toliau į kapo centrą, už kelių centimetrų nuo antkaklių. Tai rodė, kad mirusiojo rankos buvo sulenktos ir padėtos ant krūtinės.

Visos segės rastos mirusiojo krūtinės srityje. Ietigaliai gulėjo dviejuose kapuose ir abiem atvejais – ant akmens prie mirusiojo galvos: VII pilkapio kape

Nr. 3 buvo kairėje galvos pusėje, o IV pilkapio kape Nr. 1 – dešinėje (pav. 12).

Kirvis kape dėtas dvejojai. Tie kirviai, kurių įmovose nepastebėta puvėsių, dėti skersai už galvos, ašmenimis horizontaliai arba statmenai (pav. 11).

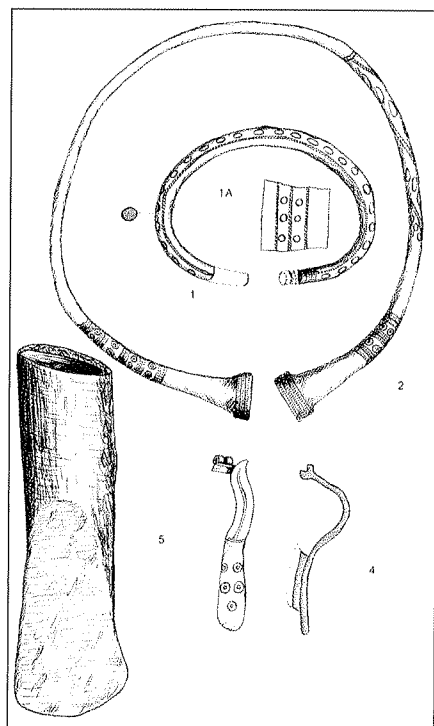
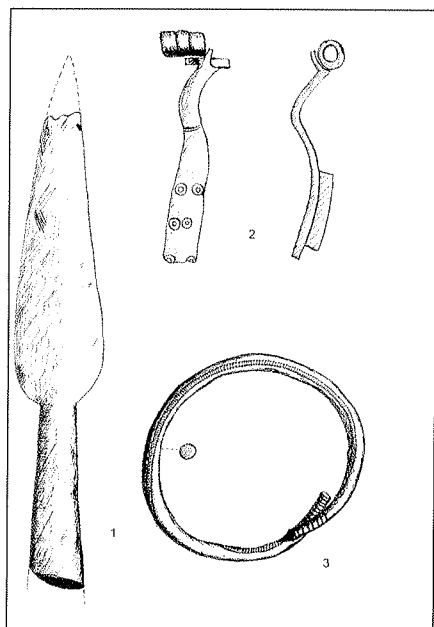
IV pilkapio kapuose Nr. 2, 3 ir VII pilkapio kape Nr. 4 kirvių įmovose pastebėta puvėsių. Tai rodo, kad kirviai į kapą dėti su kotais. Ant jų visų ašmenų, prie rūdžių, pastebėti stambių kaulų pėdsakai, kurieėjo išilgai ašmenų. Tai rodo, kad šiuose kapuose kirvis padėtas mirusiojo kojų srityje, ašmenys pakišti po dešiniąją koja (pav. 13). Prie blauzdos padėtų kirvių, kuriuos mirusieji laikė rankoje už koto, rasta Visdergių–Papelkių (Kuršėnų r.) pilkapiuose.

Atskiras reiškinys – įvairūs kapų apdėjimai akmenimis. IV pilkapio kape Nr. 2 du dideli akmenys, net 50 cm aukščio, buvo padėti vienas prie kito ant duobės dugno kojų gale (pav. 13). IV pilkapio kape Nr. 4 sampilo žemėse, 10 cm virš dugno, duobės pakraščiuose buvo sudėti 8 akmenys. VII pilkapio kapas Nr. 4 buvo apdėtas ištisu akmenų aptvaru, kurį sudarė 15 įvairaus dydžio akmenų. Aptvaras sudarė 140 cm ilgio ir 80 cm pločio keturkampį suapvalintais kraštais. Tame pačiame VII pilkapyje, pagal kapo Nr. 3 pietrytinį kraštą, buvo sudėta septynių vidutinio dydžio akmenų eilė.

Atskirų kapų apdėjimo keliaaukščiu akmenų žiedu paprotys aptinkamas ankstyvojo geležies amžiaus pilkapiuose, pvz., Egliškiuose (Klaipėdos r.). Šio papročio liekanos Vienragiuose taip pat rodo jų ankstyvumą, nepakitusių kai kuriuos laidojimo papročius.

Degintiniai palaidojimai aptikti tik du ir abu VII pilkapyje. Pagal įkapes jie skirtini moterims. Stebėtina, kad nerasta nė vieno vyro degintinio kapo. Pažymėtina dar ir tai, kad kapas Nr. 2, nors ir degintinis, bet yra vėlyvesnis už nedegintinį kapą Nr. 3, nes yra supiltas virš minimo kapo galo. Iš čia galima spręsti, kad abu laidojimo būdai egzistavo tuo pačiu metu. Degintinių kapų duobės seklesnės. Nr. 1 buvo 44 cm, o kapas Nr. 2 – 48 cm gylio (po juo buvo ankstyvesnis kapas Nr. 3 – 60 cm gylio).

Kapas Nr. 1 buvo supiltas į 40 cm skersmens (prie dugno) apvaloku dugnu duobutę. Pažymėtina, kad supiltoje į duobutę žemėje nepastebėta nė menkiausia perdegusio kaulo trupinėlio. Tai buvo švari, balkšva, panaši į pelenus žemė. Joje nebuvo net anglių. Manychiau, kad tai į miltus sutrupintų perdegusių kaulų liekanos. Ši peleninės žemės krūvelė buvo papilta ant pilkapio sam-

pilo žemės, iškastos duobės dugne. Į viršų krūvelė siaurėjo. Jos storis siekė 10 cm. Krūvelės centre, pačiame viršuje, buvo sudėtos įkapės: dvi antkaklės, kurių viena trimitiniais, o kita buoželiniais galais, ir juostinė apyrankė apvaliais galais. Įkapės buvo sudėtos tarp dviejų nedidelių akmenukų, kurie irgi buvo uždėti ant minėtų peleninių žemių viršaus. Tarp akmenukų – 20 cm tarpas.

Degintinis kapas Nr. 2 taip pat buvo iš analogiškos peleninės žemės. Ji buvo išpilta plonu sluoksneliu maždaug 150–180 cm skersmens duobėje, kurios kontūrų nustatyti nepasisekė. Duobės pietrytiniame gale iš tos pačios žemės buvo supiltos dvi krūvelės. Viena iš jų buvo 25 cm, o antra – 20 cm skersmens ir abi vienodo (8 cm) aukščio. Ant abiejų krūvelių viršaus buvo po vieną vaikišką juostinę apyrankę. Ant mažesnės krūvelės vakarinio krašto buvo uždėtas vienas 15x20x15 cm dydžio akmenukas, o ant didesnės pietryčių krašto – trys kiek mažesni. Tarp krūvelių buvo 40 cm atstumas ir tame tarpe kiek toliau į rytus buvo įkočiu įsmeigta į žemę nesudeginta geležinė yla, kurios medinio koto liekanos buvo pastebėtos ylos apatinėje dalyje.

J. Mickevičius, aprašydamas VIII pilkapį, irgi mini „balto smėlio“ sluoksnelį. Ar nebuvo ir ten ta pati peleninė žemė, kurioje buvo surastos moters kapui būdingos įkapės?

Keletas žodžių pasakytina apie kapų išsidėstymą

Viršuje (14 pav.) – Vienragių IV pilkapio radiniai: 1 – ietigalis; 2 – segė akinė; 3 – apyrankė apvalaus skerspjuvio. Apačioje (15 pav.) – Vienragių IV pilkapio kapo Nr. 4 radiniai: 1A – apyrankė apvalaus skerspjuvio; 1a – šios apyrankės ornamento išskleistinė; 2 – antkalė; 3 – kirvis; 4 – segė akinė

pilkapiuose. Kiekvieno pilkapio centre buvo po griautinį kapą. VII pilkapio kapas Nr. 3 (pilkapio centre) buvo tiesiog ant pilkapio dugno degėsių sluoksniu ir liko neaišku, ar jis buvo įkastas, supylus pilkapį, ar palaikai paguldyti prieš pilant pilkapį. Visi kiti kapai tikrai kasti jau supiltame pilkapyje.

Centrinio vainiko viduje tebuvo tik po du kapus, kiti kapai buvo plote tarp vainikų, išskyrus IV pilkapio kapą Nr. 4, kuris, manyčiau, buvo išorinio akmenų vainiko vartų plote.

Už išorinio akmenų vainiko kapų su įkapėmis neaptikta.

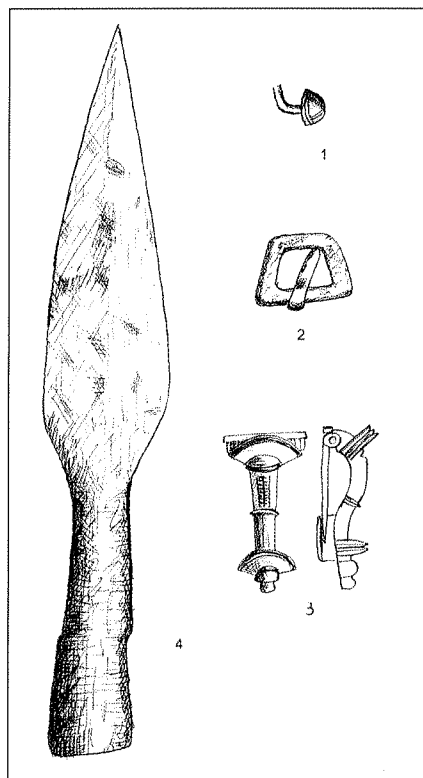
RADINIAI

Pilkapiuose nebuvo daug radinių. Surinktieji padeda tiksliai datuoti pilkapius, nemažai ką pasako apie to meto gyventojų verslą ir buitį.

DARBO ĮRANKIAI

Gausiausią darbo įrankių grupę sudaro įmoviniai kirviai. Jų surasti net 8. Būdinga, kad iš septynių spėjamų vyrų kapų kirvių buvo surasta šešiuose kapuose. Atrodo, kad kirvis buvo būtinas kiekvieno vyro įrankis ir, matyt, tai buvo susiję su lydimine žemdirbyste. Vienragių pilkapių kirviai yra nedideli, tiesūs, siaurais ašmenimis (pav. 15:3, pav. 18:1–3). Labiausiai paplitę buvo kirviai su 16,5 cm ilgio ir 4,7 cm pločio ašmenimis. Kaip jau minėta, dalis kirvių į kapą buvo dėti su kotais ir įmovose išliko jų aprūdiję puvesiai. Ryškiausi koto pėdsakai surasti IV pilkapio kape Nr. 3 (pav. 18:3). Kirvio įmovoje buvo išlikęs ažuolo medžio kotas su šerdimi centre ir 18 metinių rėvių fragmentais, kuris prie pat įmovo galo beveik stačiu kampu buvo nukreiptas ašmenų kryptimi. Tikriausiai šis kotas pagamintas iš jauno dvišakio ažuoliuko; viena šaka buvo įkalta į įmovą, o kita, ilgesnė, atstojo rankeną.

Dviejuose vyrų kapų (I pilkapio kape Nr. 1 ir VII pilkapio kape Nr. 4) surasti vadinamieji išlenkti peiliai (pav. 19:1–2), gana savotiški, nedideliais trumpais įkočiais, su išlenktais vidaus pusės ašmenimis. Prie vieno jų (pav. 19:2) buvo išlikę medinio koto pėdsakai. Iš jų matosi buvusio koto kryptis, sudaranti tarp koto ir ašmenų apie 140 laipsnių kampą. Kadangi išlenktieji peiliai rasti vyrų kapuose kartu su kirviais, manyčiau, kad tai buvo vyrų įrankis, naudojamas lydininės žemdirbystės darbuose.

Iš moters darbo įrankių rasta tik viena geležinė yla. Jos abu galai nulaužti, tikslus ilgis nenustatytas. Savotiškai įdomu, kad Vienragiuose nerasta kitur taip dažnai aptinkamų tiesių peilių, kurie tuo metu buvo dedami tiek į vyrų, tiek į moterų kapus.

GINKLAI

Iš ginklų aptikti tik du geležiniai įmoviniai ietigaliai (pav. 14:1 ir pav. 16:4). Nors ir neilgi, bet jie turi platoką plunksną, panašūs į žalvario amžiaus ietigalius. Abu ietigaliai datuojami I–II a., nes prie vieno rasta akinė, o prie kito – skydelinė segė.

PAPUOŠALAI

Papuošalai labai sunykę, tik dalį jų pasisekė surinkti ir pargabenti į muziejų, bet iš atlikto dirbinių fiksavimo kasinėjimų metu matosi jų formos.

Galvos papuošalų neaptikta. Iš kaklo papuošalų rastos tik keturios antkaklės. Dvi buoželiniais galais (pav. 16:1, pav. 17:3) ir dvi trimitiniais galais (pav. 15:2 ir 17:2). Dar viena antkaklė trimitiniais galais J. Mickevičiaus buvo surasta VIII pilkapyje.

Buoželinės antkaklės padarytos iš plonos apvalios žalvarinės vielos, jų galuose yra pusrutulio formos buoželės, kurių pakraščiuose įbrėžti aplink einantys grioveliai, o viršus puoštas dvigubais, buoželės viršuje susikryžiuojančiais grioveliais.

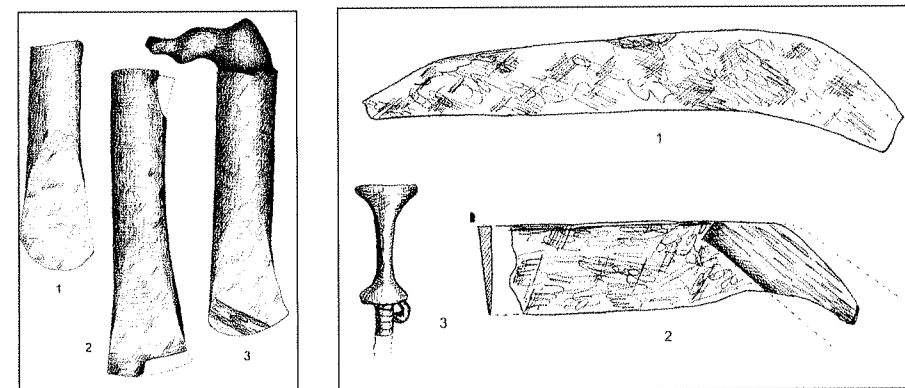
Viršuje (16 pav.) – Vienragių VII pilkapiro kapo Nr. 3 radinių dalis (trūksta geležinio įmovinio kirvio): 1 – antkaklės galo buoželė; 2 – geležinė sagtis; 3 – segė skydelinė; 4 – ietigalis. Apačioje (17 pav.) – Vienragių VII pilkapiro kapo Nr. 1 radiniai: 1 – juostinė užapvalintais galais apyrankė; 2–3 – antkaklės

Antkaklės trimitiniais galais yra ankstyvojo tipo, t. y. su nežymiai storejančiais galais. Viena jų ornamentuota tik skersais ranteliais, o kita – tokiais pat ranteliais ir akutėmis. J. Mickevičiaus rastos antkaklės ornamentika man nežinoma, bet iš aprašymo atrodo, kad tai to paties tipo antkaklė.

VIII pilkapiro suardytame kape J. Mickevičius rado žalvarinį karolį.

Kasinėjimų metu surasta tik viena ritinio smeigtuko galvutė, kuri yra buvusi su geležine smeige (pav. 19:3). Smeigtukas priklauso ritinių smeigtukų ankstyvajam tipui. Jis rastas pirmojo pilkapiro sampilo žemėse po centrinio akmenų vainiko akmenimis. Prie kapo įkapių jo negalima priskirti, nes neįtikėtina, kad po centriniu akmenų vainiku būtų buvęs kapas. Greičiausiai jis buvo atsitiktinai nulaužtas ir pamestas kraunant centrinį akmenų vainiką.

Trijuose vyrų kapuose rasta po vieną segę. Dvi iš jų yra akinės (pav. 14:2, pav. 15:4) ir viena skydelinė (pav. 16:3). Dar vieną skydelinę segę VIII pilkapiro moters kape rado J. Mickevičius. Vienos akinės segės (IV pilkapiro kape Nr. 1) lankelis neornamentuotas, o kojelė papuošta šešiomis akutėmis. Antrosios segės lankelis puoštas dviem lygiagrečiais einančiais grioveliais, o kojelė – penkiomis akutėmis. Rastoji skydelinė segė buvo labai grakščių formų. Jos kojelė pusapvalio skerspjuvio, įvija atvira. Kojelės lankelis ornamentuotas trimis išilgais grioveliais, o jų sudaryti 2 gūbreiliai įkapti skersiniais ranteliais.

18 pav. (kairėje) – Vienragių pilkapiuose surasti kirviai: 1 – iš I pilkapiro kapo Nr. 1; 2 – atsitiktinai surastas V ar VI pilkapyje; 3 – surastas IV pilkapiro kape Nr. 3.

19 pav. (dešinėje) – Vienragių pilkapių radiniai: 1 – lenktas peilis (iš VII pilkapiro kapo Nr. 4); 2 – lenktas peilis (iš I pilkapiro kapo Nr. 1); 3 – smeigtuko galvutė (I pilkapiro atsitiktinis radinys)

Skydelis prie įvijos briaunoje turi 2 griovelius, o antrasis skydelis prie kojelės galo – tik vieną. J. Mickevičiaus rastos skydelinės segės lankelis taip pat buvo ornamentuotas trimis grioveliais, o pačiame viršuje iš abiejų šonų buvo įspausta po tris akutes, sudarančias trikampių.

VII pilkapio kape Nr. 3 kartu su skydeline sege buvo rasta geležinė trapecijos formos sagtis (pav. 16:2). Ji aptikta mirusiojo kaklo srityje.

Tyrinėjimų metu rastos 5 apyrankės. IV pilkapio kape Nr. 1 buvusi apyrankė (pav. 14:3) yra apvalaus skerspjūvio, jos galai puošti 8 skersais, aplink išsidėsčiusiais ranteliais, o per pačią apyrankę eina trys poros griovelių su skersiniais įkapojimais. To paties pilkapio kape Nr. 4 rasta apyrankė skiriasi tik tuo, kad tarp griovelių porų yra dvi eilės akučių (pav. 15:1). Analogišką akinę apyrankę rado J. Mickevičiaus VIII pilkapyje.

Kitos 3 apyrankės yra juostinės, užapvalintais galais (pav. 17:1). Jų galai puošti skersiniais, aplink išsidėsčiusiais grioveliais, o viršumi išilgai eina 3 arba 5 grioveliai, kurių tarpuose iškapoti įkirtimai. Juostinės apyrankės rastos degintiniuose kapuose. Dvi jų vaikiškos, mažos.

Prie apvalaus skerspjūvio apyrankių surasta drabužių liekanų – du audiniai iš vyrų kapų, greičiausiai nuo drabužių rankovių. Jie austi iš 0,7 mm storio nesuktų siūlų. Raštas paprastas – dvinytis. Vienas jų (IV pilkapio kape Nr. 4) yra iš vilnonių, o antrasis (IV pilkapio kape Nr. 1) – iš pluoštinio augalo siūlų.

Pagal rastus dirbinius šio pilkapyno I, VII ir VIII pilkapius galima datuoti II–III a., o IV pilkapį – I–II a.

Ankstyviausi iki šiol tyrinėti senojo geležies amžiaus Visdergių (Kuršėnų r.) ir Paviekių (Šiaulių r.) pilkapiai, datuojami II a., turi labai daug panašumų su Vienragių pilkapiais, bet yra ir skirtumų. Minėtuose pilkapiuose nėra dviejų koncentrinė akmenų vainikų, nėra nuo vainiko nutiestų spindulių ir atskiri kapai neapdėti akmenimis. Šie reiškiniai iki šiol buvo sutinkami tik ankstyvojo geležies amžiaus pilkapiuose. Kol mes dar neturime ištirtų pilkapių, datuojamų I šimtmečiu, sunku pasakyti, kokios įkapės ir laidojimo tradicijos tada vyravo. Manychiau, kad Vienragių pilkapiai turėtų būti datuojami I–II a.

IŠVADOS

1. Vienragių pilkapiai, sprendžiant iš jų įrengimo ir palaidojimų pobūdžio, yra pereinamojo tipo iš ankstyvojo geležies amžiaus į gimininės santvarkos irimo laikotarpį (senąjį geležies amžių). Remiantis radiniais ir pilkapių įrengimo ypatybėmis, IV pilkapis datuojamas I, o I, VII ir VIII pilkapiai – I–II a.
2. Pilkapiuose vyrų palaikai laidoti nedeginti, o moterų deginti.
3. Pagal palaidojimo pobūdį pilkapiai būdingi Vakarų Lietuvai.
4. Vienragių pilkapių radiniai yra toms vietoms būdingų formų.

1963 m. spalio 28 d.

VIENARAGIŲ PILKAPIŲ ARCHEOLOGINIŲ KASINĖJIMŲ 1963 M. RADINIŲ SĄRAŠAS

I PILKAPIS

PAVIENIAI RADINIAI

1. Kirvis. Įmovinis, geležinis, trumpas, siaurais ašmenimis. Ilgis – 13,6 cm, ašmenų plotis – 4,0 cm, įmovos skersmuo – 3,9–3,4 cm. Įmovos viduje išlikę koto liekanų pėdsakų. Medžio pėdsakų fragmentas yra prirūdijęs prie kirvio ašmenų šono. Rastas 45 cm gylyje (nuo pilkapiro centro viršaus) centrinio akmenų vainiko supamos aikštelės šiaurės rytų krašte.

2. Kirvis. Įmovinis, geležinis, trumpas, siaurais ašmenimis. Ilgis – 14,2 cm, ašmenų plotis – 4,7 cm, įmovos skersmuo – 4,0–3,7 cm. Įmovos viduje išlikę koto liekanų pėdsakų. Įmovos fragmentas dėl perrūdijimo nulūžęs. Rastas 42 cm gylyje centrinio akmenų vainiko supamos aikštelės šiaurės rytų krašte.

3. Peilis. Išlenktas, geležinis, trumpu įkočiu su koto pėdsakais. Peilio viršūnės galas nulaužtas. Fragmento ilgis – 8,5 cm, dalis, buvusi kote, – 4,2 cm, ašmenų plotis – 2,3 cm. Rastas 45 cm gylyje centrinio akmenų vainiko supamos aikštelės šiaurės rytų krašte už 14 cm į šiaurę nuo įmovinio kirvio Nr. 1.

4. Smeigtukas. Galvutė žalvarinė, geležinė smeigė nulaužta ir neišlikusi. Kaklelyje yra trys skersiniai grioveliai. Analogiški ratu išdėstyti grioveliai yra buvę ir prie galvutės. Galvutės ilgis – 3 cm, galvutės plokštelių skersmuo – 1,97 cm. Smeigtuko ilgis nenustatomas, nes smeigė su ašele nulūžusi. Rastas 68 cm gylyje prie pilkapiro dugno, po centrinio akmenų vainiko akmenimis pietinėje pilkapiro pusėje.

5. Gargažė. Žalsvos spalvos, blizganti, korėta ir lengva, su pritirpusių pelelių pėdsakais apatinėje dalyje, suskilusi į 4 dalis. Rasta 68 cm gylyje centriniaime degėsių sluoksnyje ant pilkapiro dugno.

IV PILKAPIS

KAPAS NR. 1

6. Ietigalis. Įmovinis, geležinis, su karklo lapo formos plunksna. Ilgis – apie 18,4 cm (plunksnos viršūnės galas nulaužtas). Plunksnos plotis – 3,5 cm, įmovos ilgis – 7 cm, įmovos skersmuo – 2,2–1,8 cm. Perėjimas iš plunksnos į kaklelį žymus. Rastas griautiniame kape ties galva, dešinėje pusėje.

7. Segė. Akinė, žalvarinė, atvira įvija. Kojelėje įspaustos 3 poros dvigubų „akučių“. Lankelis gaubtu viršumi, neornamentuotas. Ilgis – 7,5 cm, plotis ties įvija – apie 3,4 cm, kojelės plotis – 1 cm. Segė visai oksidavusis, paėmus subiro. Rasta griautiniame kape krūtinės srityje, įprastoje padėtyje, įvija nukreipta į dešinę mirusiojo pusę.

8. Apyrankė. Apvalaus skerspjūvio, prasilenkiančiais galais, galuose yra po aštuonis ratu išsidėsčiusius griovelius, o korpusas ornamentuotas trimis poromis išilginių griovelių su skersais, įžambiais įkirtimais. Lankelio skersmuo – 0,6 cm, apyrankės dydis – 7,7–6,9 cm. Rasta griautiniame kape krūtinės srityje, statmenoje padėtyje, atrodo, kad yra buvusi užmauta ant dešinės rankos.

9. Audinys. Nedidelis fragmentas iš storų pluoštinio augalo nesuktų siūlų. Siūlų storis vienodas, maždaug 0,7 mm storio. Audimo raštas, atrodo, yra paprastas dvinytis. Rastas kape ant apyrankės.

KAPAS NR. 2

10. Kirvis. Įmovinis, geležinis, trumpas, siaurais ašmenimis. Ilgis – 17,5 cm, ašmenų plotis – 5,8 cm, įmovos skersmuo – 4,2–17,5 cm. Medienos pėdsakų įmovos viduje nesimato. Medžio pėdsakų fragmentas yra prirūdijęs prie kirvio ašmenų šono. Apačioje prie įmovos buvo prirūdijusių smulkių anglių iš kapo dugno. Rastas griautiniame kape nenustatytoje vietoje, atrodo, kojų srityje, 41 cm gylyje nuo pilkapiro centro viršaus.

KAPAS NR. 3

11. Kirvis. Įmovinis, geležinis, trumpas, siaurais ašmenimis. Ilgis – 16,5 cm, ašmenų plotis – 4,8 cm, įmovos skersmuo – 4–3,6 cm. Įmovos viduje prirūdijęs kotas iš ažuolo medžio su šerdimi centre ir 18 metinių rėvių pėdsakais. Ant

ašmenų taip pat matėsi kažkokios organinės medžiagos (kaulo ar medžio) neaiškūs pėdsakai. Rastas pilkapijo centro kape, nenustatytoje kapo vietoje, 57 cm gylyje.

KAPAS NR. 4

12. Kirvis. Įmovinis, geležinis, trumpas, siaurais ašmenimis. Ilgis – 14 cm, ašmenų plotis – 4,3 cm, įmovos skersmuo – 3,7–3,6 cm, įmovos viduje koto pėdsakų nebuvo. Prie kirvio įmovos matėsi prirūdijusio medžio ar žievės pėdsakų. Rastas kape padėtas virš galvos skersai mirusiojo, statmenai, o ne horizontaliai nukreiptais ašmenimis.

13. Antkaklė. Žalvarinė, trimitiniais galais. Trimitų galai turi po du aplink įrežtus griovelius, kurių sudaryti 3 gūbreliai iškapoti skersiniais ranteliais. Ties trimitų perėjimu į lankelį yra penkios grupės po tris ratu išsidėsčiusius griovelius, kurių sudaryti gūbreliai taip pat skersai iškapoti. Tarp šių grupių esančiose plokštumose įmuštos smulkių akučių eilutės. Nuo šios ornamento grupės į abi puses, maždaug iki trečdaliao antkaklės kaklelio, eina 3 kartus įžambiai aplink besisukantis dviejų griovelių, su tarp jų skersai iškapotu gūbreliu, ornamentas. Susidariusi tarp šių griovelių įvijinė plokštuma turi keturiomis įvijomis įmuštas nedideles akutes. Užpakalinė antkaklės dalis apvalaus skerspjūvio, neornamentuota. Antkaklės dydis – 15,5–14 cm, trimito skersmuo – 1,8 cm, lankelio skersmuo – 0,6–0,5 cm. Antkaklės užpakalinė dalis visai sunykusi, todėl paėmus sutrupėjo. Rasta kape prie mirusiojo kaklo.

14. Segė. Akinė, žalvarinė, atvira. Kojelėje įspaustos penkios akutės, lankelyje įrežti du išilginiai grioveliai. Ilgis – 6,3 cm, plotis ties įvija neaiškus, kojelės plotis – apie 1 cm. Segė labai sunykusi. Rasta kape palaikų krūtinės srityje.

15. Apyrankė. Apvalaus skerspjūvio, nesusieinančiais galais. Galuose buvo daugiau kaip po 5 aplink išsidėsčiusius griovelius. Korpusas ornamentuotas trimis poromis išilginių griovelių su iškapotu tarp jų gūbreliu. Tarpai tarp šių griovelių porų ornamentuoti retokomis pavienėmis akutėmis. Lankelio skersmuo – 0,7 cm, apyrankės dydis – 8,3–6,3 cm. Rasta griaučių kairiojo peties srityje, kur greičiausiai buvo prilenkta dešinioji mirusiojo ranka.

16. Audinys. Nedidelis fragmentas iš storų vilnonių siūlų. Siūlų storis – maždaug 0,7 mm. Raštas paprastas dvinytis. Rastas kape ant apyrankės viršaus.

IV PILKAPIO PAVIENIAI RADINIAI

17. Puodo šukės. Rankomis lipdyto, ornamentuoto fragmentiniu banguotu ornamentu. Molyje įmaišyta smulkių akmenukų, išorinė pusė išdegusi gelsvai, o vidaus pusė juosva, puodo profiliavimo iš šukių nustatyti neįmanoma. Sienelių storis – 1,1 cm. Rastas įvairiose viso pilkapijo paviršiaus vietose po velėna.

VII PILKAPIS

KAPAS NR. 1

18. Antkaklė su buoželiniais galais. Padaryta iš plonos apvalaus skersinio pjūvio žalvarinės vielos, kairioji buoželė nulenkta žemyn, o dešinioji – į viršų. Lankelio skersmuo – 20,3 cm, buožės plotis – 0,7 cm, buoželės aukštis – 0,7 cm. Antkaklės dydis nenustatomas, nes užpakalinė dalis buvo visai sunykusi. Buoželės pagrinde įgrežtas aplink einantis griovelis, o likęs paviršius papuoštas dviem susikryžiuojančiomis griovelių poromis. Rasta degintinio kapo pelenų krūvelėje į viršų iškeltomis buoželėmis.

19. Antkaklė. Žalvarinė, trimitiniais galais. Trimitų galai turi po du aplink įrežtus griovelius, kurių sudarytas gūbrelis įkapotas skersiniais ranteliais. Ties trimitų perėjimu į lankelį yra po 10 paprastų aplink išsidėsčiusių griovelių. Sudaryti gūbreliai neornamentuoti – lygūs. Antkaklės dydis – apie 18–12 cm, trimito skersmuo – 16 cm, lankelio skersmuo – 0,4 cm. Antkaklė rasta horizontaliai paguldyta degintinio kapo pelenų krūvelėje.

20. Apyrankė. Žalvarinė, juostinė, kiek plonėjančiais, suapvalintais galais. Paviršius puoštas trimis išilginiais grioveliais, tarp kurių susidarę du gūbreliai, puošti įžambiais įkapojimais, ir sudaro ornamentą, panašų į virvutę. Galai užbaigti 6 ratu išsidėsčiusiais grioveliais, tarp kurių gūbreliai įkapoti įžambiai, o vienas, vidurinis, paliktas neįkapotas. Apyrankės dydis – 5,6–6,4 cm, plotis – 0,9 cm, storis – 0,3 cm, suapvalintojo galo skersmuo – 0,5 cm. Rasta antkaklės trimitiniais galais viduje, įspausta į degintinio kapo pelenų krūvelę.

KAPAS NR. 2

21. Apyrankė. Žalvarinė, juostinė, kiek plonėjančiais, suapvalintais galais. Paviršius puoštas trimis išilginiais grioveliais, tarp kurių susidarę du gūbreliai,

puošti įžambiais įkapojimais, ir sudaro ornamentą, panašų į virvutės. Galai užbaigti 5 skersiniais grioveliais, kurie į vidaus pusę nepratęsti. Tarp jų susidaryę gūbreliai neornamentuoti. Apyrankės dydis – 4,3–5,4 cm, plotis – 0,8 cm, storis – 0,2 cm. Suapvalintojo galo skersmuo – 0,4 cm. Rasta įspausta į degintinio kapo pelenų krūvelę.

22. Apyrankė. Žalvarinė, juostinė, kiek plonėjančiais suapvalintais galais, identiška anksčiau aprašytajai, bet beveik visiškai sunykusi, paimti tik du maži fragmentai. Rasta įspausta į degintinio kapo pelenų krūvelę.

23. Yla. Geležinė, su įkočio liekanomis, prie jo yra medinio koto pėdsakų, apvalaus skerspjuvio. Iš abiejų galų nulaužta. Fragmento ilgis – 7 cm, storis prie įkočio – 0,6 cm. Rasta degėsingoje žemėje šalia degintinio kapo pelenų krūvelių.

KAPAS NR. 3

24. Kirvis. Įmovinis, geležinis, trumpas, siaurais ašmenimis. Ilgis – 16,5 cm, ašmenų plotis – 4,6 cm, įmovos skersmuo – 4 cm, įmovos skersmuo siauriausioje vietoje nenustatytas. Įmovos viduje medienos pėdsakų nėra. Po ašmenų apačia prirūdijęs galūnės kaulo fragmentas, o prie įmovos – pavienės anglys. Rastas kape kartu su sukryžiuotu ietigaliu.

25. Ietigalis. Įmovinis, geležinis, su karklo lapo formos plunksna. Ilgis – apie 21 cm, plunksnos plotis – 6 cm, įmovos ilgis – 8 cm, įmovos skersmuo – 2,2–1,8 cm. Perėjimas iš plunksnos į įmovą ryškus. Rastas kape uždėtas skersai ant įmovinio kirvio ašmenų.

26. Antkaklė buoželiniais galais iš plonos apvalaus skerspjuvio žalvarinės vielos. Lankelio skersmuo – 0,3 cm, buoželės skersmuo – 0,6 cm. Antkaklės dydis, kadangi lankelis sunykęs, tiksliai nenustatytas, manoma, kad apie 12 cm. Suvyta į pusantros įvijos. Buoželės pagrinde įbrėžti du aplink einantys grioveliai, o likęs buoželės paviršius papuoštas susikryžiuojančių griovelių poromis. Rasta 12–13 cm skersmens intensyvių puvėsių sluoksnyje horizontalioje padėtyje.

27. Saktis. Geležinė, trapecijos formos, su buvusio liežuvėlio pėdsakais. Ilgis – 1,9 cm, plotis – 2,3–2,0 cm. Rasta puvėsių sluoksnyje antkaklės viduryje.

28. Segė. Skydelinė, pusiau apvalaus skerspjuvio kojele, su dviem skydeliais, atvira įvija. Kojelės lankelis ornamentuotas trimis išilginiais grioveliais, o

jų sudaryti du gūbreliai įkapoti skersiniais ranteliais. Skydelis prie įvijos briaunoje turi du gilokus griovelius, o skydelis prie kojelės galo – tik vieną. Ilgis – 4,6 cm, plotis – 2,5 cm. Rasta kape už 45 cm į šiaurės rytus nuo ietigalio ir kirvio.

KAPAS NR. 4

29. Kirvis. Įmovinis, geležinis, trumpas, siaurais ašmenimis. Ilgis – 16,5 cm, ašmenų plotis dėl prirūdijusio kaulo nenustatytas, įmovos skersmuo – 4,2 cm (mažiausias skersmuo dėl prirūdijusio peilio nenustatytas). Įmovos viduje yra ryškios koto puvėsių žymės. Prie ašmenų viršaus, beveik skersai jų, prirūdijęs sunykęs galūnės kaulo fragmentas. Rastas kape, apdėtame akmenų žiedu.

30. Peilis. Išlenktas, geležinis, labai sunykęs ir prirūdijęs prie virš jo gulėjusio kirvio. Ilgis – 12,5 cm, plotis – apie 2,4 cm.

ATSITIKTINIAI RADINIAI IŠ VIENRAGIŲ PILKAPIŲ

31. Kirvis. Įmovinis, geležinis, trumpas, siaurais ašmenimis. Ilgis – 18,7 cm, ašmenų plotis – 4,7 cm, įmovos skersmuo – 3,6–3,3 cm. Įmovoje pastebimi medžio pėdsakai. Rastas seniau V ar VI pilkapių vietoje kasant bulvių kaupą.

32. Kirvis. Įmovinis, geležinis, ilgas, plačiais ašmenimis. Ilgis – 25,7 cm, ašmenų plotis – 5,9 cm, įmovos skersmuo – 4,5–3,6 cm. Įmovoje prirūdiję koto liekanų. Rastas Pajomančio plokštiniame kapinyne, esančiame Gentvilos sodybos žardienoje, bandomųjų kasinėjimų metu nuimant velėną.

33. Ietigalis. Įmovinis, geležinis, karklo lapo formos, rombinio skerspjuvio plunksna. Įmovos galas ir plunksnos viršūnė nulaužta. Ilgis – 12,4 cm, plunksnos ilgis – apie 10,5 cm, plotis – 4 cm, įmovos skersmuo – 2,4–2,2 cm. Perėjimas iš kaklelio į plunksną ryškus. Rastas maišytoje žemėje prie nejudinto grunto.

34. Ietigalis. Įmovinis, geležinis, karklo lapo formos, rombinio skerspjuvio plunksna, su ryškiu perėjimu iš kaklelio į plunksną. Ilgis – 21 cm, plunksnos ilgis – 13 cm, plunksnos plotis – 4,5 cm, įmovos skersmuo – 3,5–2,9 cm. Rastas maišytoje žemėje prie nejudinto grunto.

35. Žalvarinės įvijinės apyrankės fragmentas. Pusapvalio skerspjuvio. Plotis – 0,6 cm. Apyrankės galas puoštas skersiniais rateliais, o likęs paviršius – įžambių griovelių deriniais, imituojančiais pynę. Rastas nuimant velėną.

36. Smeigtukas. Žalvarinis, nulaužtu galvutės viršumi. Ties perėjimu į galvutę smeigtukas kiek suplotas ir išdurta skylutė. Nuo skylutės galvutės link smeigtukas kiek paplotas ir abiejose pusėse ornamentuotas eglutės raštu. Kaip užsibaigė smeigtukas, neaišku. Ilgis – 15,5 cm, plotis ties skylute – 1,2 cm. Rastas maišytoje žemėje.

37. Žiedas. Žalvarinis, įvijinis, 3,5 įvijos iš pusapvalės vielos. Kraštinės įvijos skersai išraižytos. Skersmuo – 2,3 cm. Rastas maišytoje žemėje.

38. Žiedas. Žalvarinis, įvijinis, identiškas anksčiau aprašytajam, aplaužytas, skersmuo – 2,3 cm. Rastas maišytoje žemėje.

MAUDŽIORŲ KAPINYNAS

1964, 1966 m. TYRINĖJIMAI

Už trijų kilometrų į pietryčius nuo garsiojo Šatrijos kalno, Kelmės rajono Užvenčio apylinkės Maudžiorų kaimo laukuose, 100 metrų nuo Ušnos kairiojo kranto abiejuose Luokės–Užvenčio vieškelio pusėse yra kapinynas. Jis apima dvi žemas kalveles ir jų šlaitus. Kalveles skiriančiame įlomyje mirusieji nebuvo laidojami. Ant pietinės kalvelės, kuri vadinama Maudžiorų senkapiu, dar stovi du kryžiai. Antroji, neįvardinta, apie 150x200 m dydžio kalvelė, nuo senų laikų ariama ir nuolatos joje aptinkama kaulų ir senovinių dirbinių.

Pietinės kalvelės rytiniame šlaite, kitoje vieškelio pusėje, yra iškasta nemaža žvyruobė. Joje taip pat rasta kaulų ir įvairių vėlyvojo geležies amžiaus dirbinių, kurių dalis pateko į Šiaulių „Aušros“ ir Telšių kraštotyros muziejus.

1963 m. statant gyvulininkystės fermos pastatus, kurie yra už 150 m nuo šiaurės kalvos viršūnės, taip pat buvo iškasta žmonių kaulų.

1926 m. matininkai A. Rimkus ir J. Kasperavičius, skirstę Maudžiorų kaimą į vienkiemius, susidomėjo senkapio radiniais ir apie savaitę laiko jį kasinėjo, ieškodami senienų. Prisirinko jų pilną kibirą. Kasinėjo mėgėjiškai: kur papulė, jokios dokumentacijos nevedė. Jų surinktų senienų likimas nežinomas. Išliko tik viena jų turėtų iškasenų fotografija (1 pav.).

Remiantis šiais duomenimis, Maudžiorų senkapis buvo įrašytas į archeologinių paminklų sąrašus ir pirmą kartą kaip vėlyvojo geležies amžiaus kapinynas paminėtas literatūroje [P. Kulikauskas, R. Kulikauskienė, A. Tautavičius, Lietuvos archeologijos bruožai. Vilnius, 1961 m., p. 552 (toliau – LAB)].

1964 m. liepos 1–31 dienomis ir 1966 m. birželio 28–liepos 29 dienomis Telšių kraštotyros muziejus tyrinėjo šį kapinyną. Buvo ištirtas 1235 kv. m plotas. Daugiausia buvo tyrinėjama šiaurinė kalvelė ir jos šlaitai (24 pav.). Čia aptikti 134 griautiniai kapai, iš kurių tik apie 35 proc. buvo nepaliesti, o kiti visiškai arba dalinai suardyti. Tyrinėjimų metu kapuose ir atsitiktinai surasta 580 daiktų. Iš-

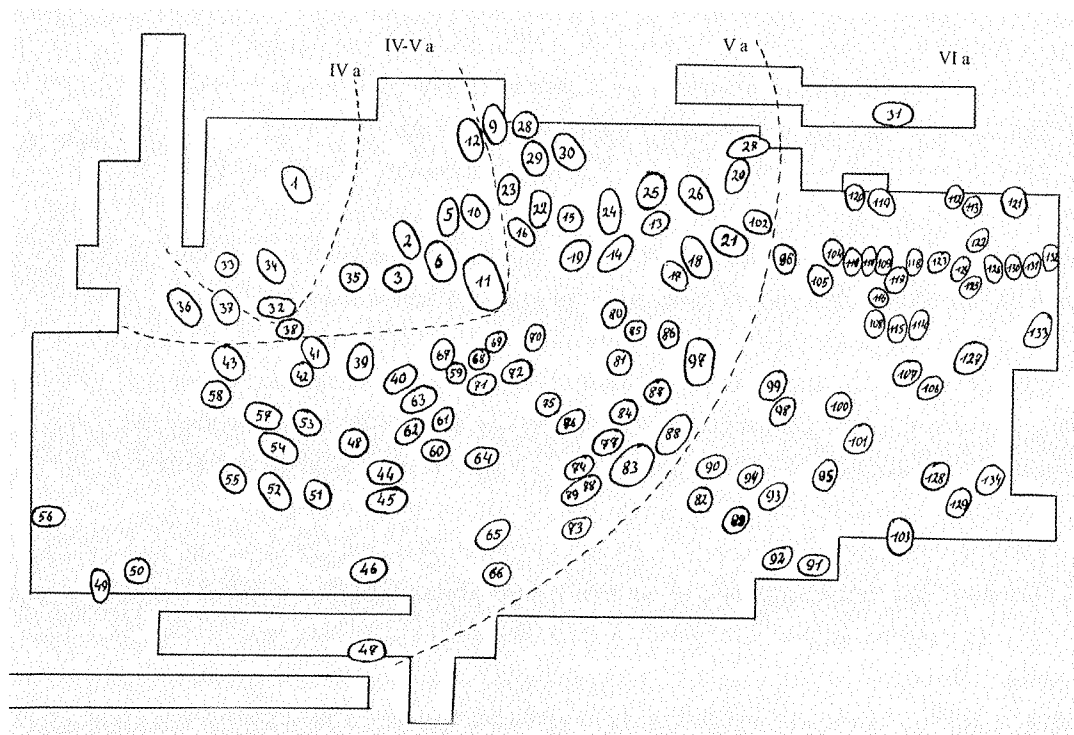
tirtieji kapai datuojami IV–VI m. e. amžiais, tačiau iš atsitiktinių radinių matosi, kad mirusieji šiame kapinyne buvo laidojami ir vėliau – VIII–XI a.

LAIDOSENA

Iki šiol manoma, kad centrinės Žemaitijos kapinyuose mirusieji buvo laidojami netvarkingai, padrikai, nesilaikant nei kokių nors eilių, nei laidojimo krypties. Iš pirmo žvilgsnio ir Maudžiorų senkapyje pastebimas lyg ir panašus reiškinys. Tačiau iš tikrųjų taip nėra.

Maudžiorų senkapiro šiaurinėje kalvoje laidojimo tvarka buvo neatskiriama susijusi su palaidojimo laiku. Ankstyviausieji, IV a. kapai, pastebėti pačiame kalvelės centre. Kiek vėlyvesni kapai koncentriškai leidžiasi į pietų ir rytų pusę. Už jų, rytų, pietryčių ir pietų šlaite ryškiai išsiskyrė V a. kapų lankas, o dar žemiau, nusitęsęs tik į rytus ir pietryčius – VI a. lankas. Pagal palaidojimo

MAUDŽIORŲ KAPINYNŲ PLANAS (PALAIDOJIMŲ TVARKA KAPINYNĖ)

chronologiją galima nustatyti tam tikrus kapų duobių krypties dėsningumus. Daugiau kaip 100 kapų buvo šonu į kapinyno kalvos centrą. Tik vieno kito kapo duobės galas nukreiptas kalvos viršūnės link. Iš to galima spręsti, kad senovės maudžioriškiai kiekvieną mirusįjį laidodavo kapinyno pakraštyje, kasdami duobę taip, kad ji kuo mažiau išsikištų iš kapinyno teritorijos, – dėl to kapai prie kapinyno buvo šliejami kuriuo nors vienu šonu.

Duobėse mirusieji guldyti galvomis tiek į vieną, tiek į kitą galą. Kokios nors guldymo sistemos lyties atžvilgiu nesilaikyta. Bet atrodo, kad ir čia būta kažkokios tvarkos. Tyrinėjimų metu tarp kapų duobių pastebėti nevienodo pločio atstumai. Kai kur tarp kapų yra gana plačios vingiuotos juostos. Turbūt šiose vietose buvo kapinyno takai. Į šiuos takus nukreiptos daugumos palaidotųjų kojos.

Iš to darome išvadą, kad Maudžiorų kapinyno kapų duobių kryptis priklausė nuo palaidojimo vietos kapinyno atžvilgiu, o mirusiųjų guldymo kryptis – nuo tako. Išsiskiriantys kryptimi kapai tikriausiai buvo įterpiami į šoninio laidojimo metu pasidariusius tuščius plotus arba taikantis prie gamtinių kapinyno ypatybių.

TIPINIAI PAVIENIAI KAPAI

Kapinyne užtikta 40 nesuardytų kapų, 94 kapai buvo iš dalies arba visiškai suardyti. Suardyti kapai buvo laikomi kapais tik tuo atveju, kai buvo randamas nors vienas kitas nejudintas kaulas duobės dugne, pagal kurį buvo galima lokalizuoti kapą ir nustatyti jo gylį.

Tyrinėjimų metu rastas 21 vyro kapas, 28 moterų ir 26 vaikų kapai. Didžioji kapų dauguma pagal mirusiųjų laidojimo pobūdį buvo gana vienoda ir sudaro būdingą šiam kapinynui laidosenos tipą.

Tipiniuose vyrų kapuose dominuoja 200 cm ilgio, o moterų – 180 cm ilgio duobės su nežymiais svyravimais į vieną ir į kitą pusę. Vaikų kapų duobės trumpesnės arba siauresnės. Duobių gylis įvairus – nuo 25 cm iki 100 cm. Tačiau didžioji dauguma (44 proc.) buvo 40–60 cm gylio. Duobių kampai užapvalinti, kraštai nežymiai pasvirę, dugnai lygūs.

Mirusieji greičiausiai laidoti skobtiniuose karstuose, nes visi griaučiai pastebėti suspaustomis rankomis. Žymesni karsto pėdsakai buvo pastebėti kapo Nr. 30 kojų gale. Karstas buvęs 33 cm pločio, turbūt padarytas iš išskaptuoto rąsto,

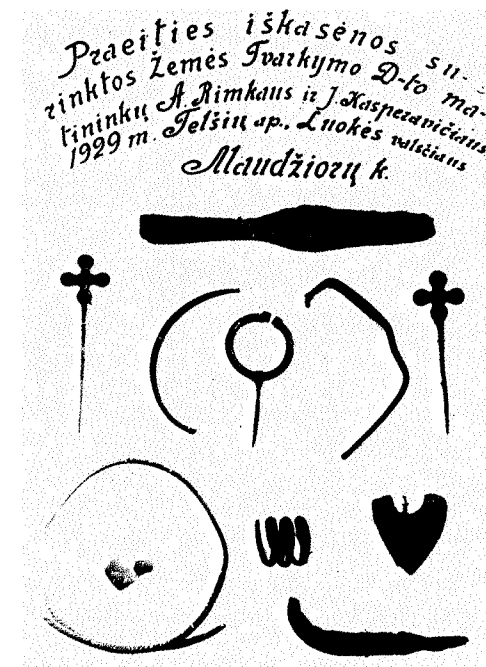
nes kojų gale tarp tuštumos lavonui ir karsto išorinės pusės buvo 16 cm storio sienelė – karsto galas. Karsto pėdsakai buvo pastebėti ir moters kape Nr. 22. Mirusijai ant kaklo buvo uždėta žalvarinių įvijų apvara. Prie įvijų, kurios gulėjo sprando srityje, buvo užsikonservavęs nedidelis medienos fragmentas (mačiau, kad tai buvo liepos ar drebulės medžio karsto liekanos).

Būdingas Maudžiorų senkapiui reiškinys – akmenų dėjimas duobės dugne šalia mirusiojo. Šio papročio pėdsakai aptikti 35 kapuose. Tačiau reikia pastebėti ir tai, kad šio papročio ne visada laikytasi. Buvo atvejų, kada prie sveikų, gerai išsilaikiusių griaučių, akmenų nerasta (kapuose Nr. 34, 47, 57, 70, 73, 73, 121, 131). Dažniausiai jų nebūdavo prie vaikų palaikų. Į kapą paprastai dėta po 4 vidutinio dydžio (maždaug 15x20x10 cm) akmenis – du kaukolės srityje ir du kojų srityje, po vieną iš abiejų griaučių pusių. Tarp akmenų porų dažniausiai buvo 30–50 cm atstumas. Pasitaikė ir tokių atvejų, kai dėta tik viena pora akmenų prie galvos arba kojų, bet tai reti atvejai.

57-iose kapuose didesniais ar mažesniais kiekiais aptikta anglių ir degėsių. Anglys buvo užpilamos ant palaidotojo karsto kojūgalio – nuo dubens kaulų iki kojų galo. Kad anglys buvo pilamos ant karsto viršaus, patvirtina toks reiškinys: kai kuriuose kapuose anglių buvo randama ne vien tik žemėse virš bei tarp griaučių, bet ir iš abiejų griaučių šonų, kiek toliau nuo jų. Toliau nuo griaučių esančios anglys nėra pabirai išsimaišiusios žemėse, o sudaro siauras tiesias juosteles, kurios galėjo susidaryti tik nubirdamos nuo karsto palei jo šonus. Ypač ryškios tokios juostelės buvo kape Nr. 22, kur 3 cm pločio degėsių juostelės ėjo iš abiejų griaučių pusių nuo dubens kaulų srities iki blauzdikaulių vidurio. Analogiška juostelė pastebėta kapo Nr. 29 vienoje pusėje bei kituose kapuose.

Mirusieji guldyti aukštiekninki, ištiesti. Rankų padėtis įvairi. Dažniausiai kuri nors viena ranka sulenkta per alkūnę smailiu kampu ir plaštaka uždėta ant krūtinės pasmakrėje (dešinė – 13, kairė – 17 atvejų). Antroji ranka dažniausiai ištiesiama pagal šoną arba, kiek palenkus, jos plaštaka uždėdama ant dubens kaulų. Palaidotųjų kojos lygiagrečiai ištiestos. Iš nesuardytuose ar apardytuose kapuose rastų dirbinių galima spręsti apie įkapių dėjimo tvarką.

Tipiniuose vyrų kapuose papuošalai rasti prie griaučių taip, kaip jie buvo nešioti: antkaklės – ant kaklo, segės – ant krūtinės, apyrankės – ant rankų ties riešu, pentinai – užkulnių srityje, išskyrus kapus Nr. 6 ir 34, kur jie buvo padėti

Kairėje (2 pav.) – galštuvėlis iš jotninio smiltainio. Maudžiorų kapinyno kapas Nr. 40. Dešinėje – 1 pav.

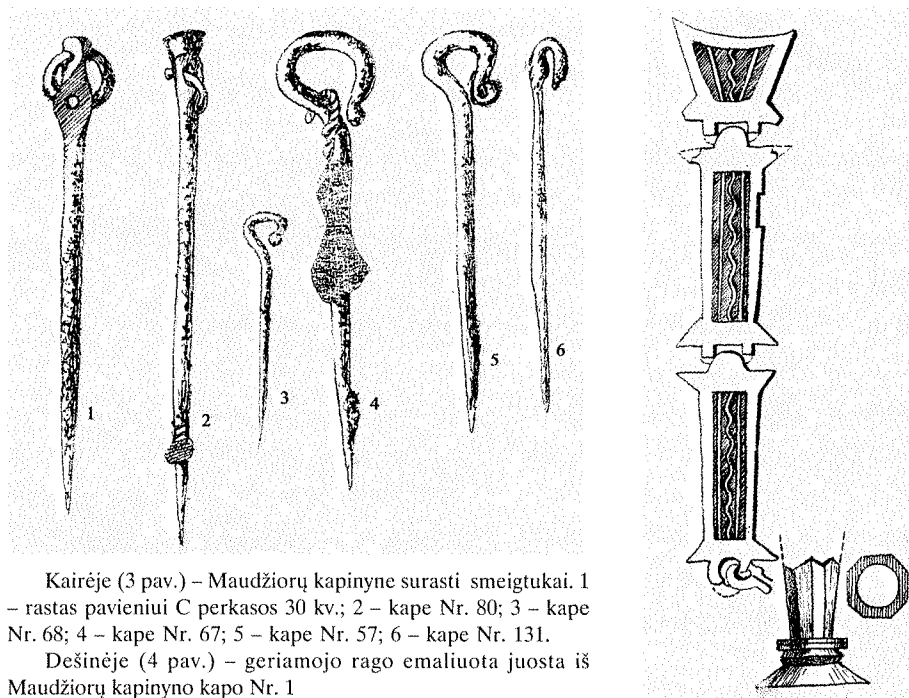
ant karsto viršaus krūtinės srityje. Diržai aptikti tik vyrų kapuose. Nė vieno atvejo, kad jais būtų sujuostas mirusysis. Kape Nr. 6 diržas buvo pakištas po dešine pažastimi, turbūt susuktas į volelį, kape Nr. 40 – prie viršugalvio, kapuose Nr. 34 ir 12 – per pusę sulenkta buvo užmesti ant mirusiojo per dubens kaulus.

Iš dviejų rastų jotninio smiltainio galštuvėlių vienas buvo pritvirtintas sege juosmens srityje, o kitas (2 pav.) – kartu su diržu padėtas prie viršugalvio.

Ietigaliai kapuose Nr. 6, 38 ir 111 dėti dešinėje griaučių pusėje prie kojų, kapuose Nr. 40, 92 ir 106 – dešinėje pusėje prie galvos, o kapuose Nr. 115 ir 127 – prie galvos, bet kairėje pusėje.

Kirviai rasti įvairiau išdėstyti: šalia kaukolės, kairėje arba dešinėje pusėje, prie vienos ar kitos kojos, arba kojų gale, o kapuose Nr. 34 ir 120 buvo padėti ant karsto viršaus.

Peiliai randami įvairiose padėtyse: vienur – galvūgalyje, kitur – prie kojų kartu su ietigaliais, dešinės rankos, kape Nr. 113 – pakištas po galva.

Kairėje (3 pav.) – Maudžiorų kapinyne surasti smeigtukai. 1 – rastas pavieniui C perkaso 30 kv.; 2 – kape Nr. 80; 3 – kape Nr. 68; 4 – kape Nr. 67; 5 – kape Nr. 57; 6 – kape Nr. 131.

Dešinėje (4 pav.) – geriamojo rago emaliuota juosta iš Maudžiorų kapinyno kapo Nr. 1

Moterų kapuose galvos papuošalai randami ant galvos, kaklo papuošalai – ant kaklo, apyrankės – ant rankų, žiedai – ant pirštų. Smeigtukai randami ant griaučių krūtinės ar net dubens kaulų srityje. Nėra abejonės, kad dalimi šių smeigtukų buvo susegamas moters apdaras ties krūtine.

Kapinyne rasta ir kitam tikslui panaudotų smeigtukų. Kapuose Nr. 46 ir 57 buvo po porą smeigtukų, gulėjusių ant kairės plaštakos viršaus, o kapuose Nr. 70 ir 91 – ant dubens kaulų. Be to, kape Nr. 11, be kryžinio plokštėlinio smeigtuko, rastas dar ir geležinis dviskylis smeigtukas, o kape Nr. 70, be poros lazdelinių smeigtukų, rastas dar ir trečiasis. Visi šie neįprastose vietose rasti smeigtukai yra su prirūdijusiomis storo audinio liekanomis, o prie jų kilpelės buvusios grandinėlės arba virvutės galas apvyniotas apie smeigtuko smaigalį (3 pav., 2 ir 4).

Kyla mintis, ar kartais tuo metu nebuvę papročio susiausti į karstą guldomą mirusįjį į drobulę, o kad įkapių drobulę neišsiskleistų, susegti ją smeigtuku. Į šią drobulę įsmeigti smeigtukai ir galėjo išlikti virš rankų arba virš dubens kaulų.

Verpstukai moterų kapuose randami gale kojų kartu su yla ir peiliu.

Tuo atveju, kai moters kape verpstuko nebuvo, yla ir peilis dėti įvairiau. Peilis vienais atvejais būdavo (kapuose Nr. 103, 104 ir 110) dešinėje dubens kaulų pusėje, t. y. natūralioje nešiojimo vietoje – prie juostos, o kitais atvejais padėtas prie kairiojo peties (kape Nr. 10) arba kojų gale (kape Nr. 32). Ylos randamos ir ties dešiniu šlaunikauliu, ir prie dešinės rankos, ir prie kaukolės dešinėje pusėje. Vaikų kapuose rasti papuošalai išdėstyti jų nešiojimo tvarka.

IŠSISKIRIANTIEJI PAVIENIAI KAPAI

Greta masiškai paplitusių vienodos laidosenos kapų rasta keletas tokių, kurie išsiskyrė laidosenos ypatybėmis. Pavyzdžiui, kapų Nr. 1 ir Nr. 18 duobės kojų gale buvo pailgintos. Abiejuose buvo palaidoti vyrai kariai. Gaila, kad abu kapai buvo iki pusės sunaikinti ir išlikusios nepajudintos buvo tik kojos.

Kapas Nr. 1 buvo pačioje kapinyno kalvos viršūnėje. Pagal įkapes jis datuotinas IV a., o pagal laidojimo vietą jį reiktų laikyti pačiu ankstyviausiu – pirmuoju šio kapinyno kapu. Kapo duobė buvo 45 cm gylio, o pločio ir ilgio nustatyti nepasisekė. Pažymėtina, kad duobė buvo žymiai ilgesnė negu karstas. Mirusysis paguldytas aukštiekninkas galva į vakarus. Prie griaučių abiejų kulnų rasta po pentiną. Kitų radinių prie suardytų griaučių nerasta.

Pailgintojoje duobės dalyje, kuri tęsėsi tolyn nuo kojų, surastos pačios gražiausios šio kapinyno įkapsės. Už 100 cm nuo kojų kaulų galo buvo kažkokio medinio dirbinio puvėsiai. Gal tai buvo balnas, o gal skydas. Puvėsių sluoksnis buvo apvalokos formos, maždaug 80 cm skersmens. Išlikę medžio pėdsakai rodo, kad šis dirbinys buvo profiliuotos formos. Prie dirbinio buvo pritvirtintas žalvarinis apkalas, kurio paskirtis nenustatyta. Ant šio radinio krašto arčiau griaučių buvo uždėtos labai puošnios kamanos su didelėmis žaslų grandimis. Kamanų diržų susikryžiovimai buvo papuošti keturiomis žalvarinėmis pasidabruotomis rozetėmis, o priekyje ant kaktos yra kabojęs ažuvinis pasidabruotas kabutis¹. Kamanų diržai buvę prikabinėti vienas prie kito iškeltagalvėmis žalvarinėmis vinutėmis, kurių surinkta 110 vienetų. Pavadis buvęs odinis su dviem geležinėmis sagtimis. Ant minėto medinio dirbinio centro buvo uždėti du geriamieji ragai su emaliuotomis juostomis (4 pav.). Iš detalių padėties susidaro įspūdis, kad ragai yra buvę sulaužyti.

Antrasis panašus kapas, Nr. 18, irgi buvo iki pusės suardytas. Jo duobė buvo 80 cm pločio, o gylis siekė vos 50 cm. Duobės kojų galas taip pat buvo pailgintas. Prie griaučių surasta: po dešiniuoju užkulniu – profiliuotas geležinis pentinas, tarp pėdų kaulų – žąslai ir prie kairiojo šlaunikaulio – ietigalio įmova su koto puvėsiais viduje. Pažymėtina, kad kape nebuvo šio ietigalio plunksnos. Iš abiejų kojų pusių buvo padėta po akmenį. Degėsių tarp kaulų ar virš jų nepastebėta, užtat pratęstojoje duobės dalyje buvo supilta net iki 4 cm storio 30x36 cm dydžio degėsių su pelenais krūvelė, kurioje jokių radinių nebuvo. Tarp degėsių ir griaučių buvo 20 cm tarpas. Šis kapas pagal chronologinę palaidojimo topografiją priklausė V a. II p.

V a. pagal laidojimo vietą datuojamas ir kitas kapas su pelenų krūvele – Nr. 61. Kapo duobė buvo 62 cm gylio, 70 cm pločio. Ilgis liko nenustatytas, nes kapo galvos galas iki dubens kaulų suardytas. Prie dešiniojo šlaunikaulio gulėjo peilis. Kitų dirbinių nerasta. Anglių tarp griaučių nebuvo, bet už 17 cm nuo kairiojo blauzdikaulio, duobės pakraštyje, buvo supilta pelenų su anglimis krūvelė.

Ypatinga laidosena išsiskyrė kapas Nr. 81, kurio nesuardyti išlikę tik dubens kaulai ir kojos. Duobė buvusi 80 cm pločio ir 60 cm gylio, iškasta akmeningame žvyre. Duobės kraštai statūs, dugnas lygus. Ant dugno buvo papiltas apie 3 cm storio vienodas balto smėlio sluoksnis, o ant šio – visame duobės

5 pav. Maudžiorų kapinyno kapas Nr. 70. V. Valatkos nuotr.

dugno plote gana vienodas 2 cm storio intensyvių degėsių sluoksnis. Išmaišytas smėlis ir degėsiai buvo ir suardytosios kapo dalies žemėse kartu su aplaužytais kaulais. Jokių dirbinių kape nerasta. Pagal palaidojimo vietą kapas datuojamas III a.

Panašus degėsių sluoksnis rastas ir kape Nr. 86, nuėmus labai jau sunykusius ir be įkapių griaučius. Nuo kapo Nr. 81 jis skyrėsi tik tuo, kad degėsiai buvo supilti ne ant papilto smėlio, o ant dugno žvyro ir tik kojų pusėje. Pagal palaidojimo vietą jis turėtų būti iš V a. II p.

Atskirą išsiskiriančiųjų kapų grupę sudarė kapai, kuriuose mirusieji guldyti ant dešiniojo šono. Tokie kapai rasti tik trys. Kadangi jie labai seklūs (30–32 cm gylio), tai buvo apardyti ir duobių kontūrų išaiškinti nepavyko. Geriausiai buvo išlikę kapo Nr. 70 griaučiai (5 pav.). Abi palaidotojo rankos buvo sulenktos smailiu kampu plaštakomis po smakru. Kojos per dubenį ir kelius maždaug 60 laipsnių kampu zigzagiškai sulenktos. Griaučių krūtinės srityje buvo du gintariniai karoliukai, o ant kairiojo dubens kaulo viršaus vienas šalia kito gulėjo du lazdeliniai smeigtukai, kuriais galėjo būti susmeigta įkapių drobulė.

Panašiai ant dešiniojo šono paguldyto mirusiojo kape Nr. 45 buvo rastos tik stačiu kampu sulenktos kojos. Jau suardytų dubens kaulų priekinėje dalyje buvo rastas tik vienintelis geležinis dviskylis smeigtukas (panašus į 3 pav. 1).

Trečiajame šios rūšies kape (Nr. 129) buvo išlikusi nesuardyta, nors ir apnykusi, kaukolė ir pečių kaulai, iš jų matyti, kad mirusysis palaidotas ant dešiniojo šono. Prie kaukolės akiduobių buvo rasta žalvarinė 1 cm skersmens įvija.

Palaidojimo vieta įgalino pirmuosius du kapus datuoti V a., o paskutinįjį – VI a. Prie griaučių neaptikta karstų ir anglių pėdsakų. Nėra prie griaučių šonų ir akmenų. Susidaro toks įspūdis, kad šie mirusieji laidoti skirtingai, bet vis dėlto pagal egzistavusį paprotį, kurio buvo laikomasi gana retai, tik išimtiniais atvejais.

GRUPINIAI KAPAI

Iš bendros laidosenos išsiskyrė šeši grupiniai kapai, kurių du dvigubi, trys trigubi ir vienas keturgubas.

Dvigubame kape Nr. 11 buvo palaidoti vyras ir moteris. Gaila, kad kapas suardytas ir buvo išlikę nepalieti tik kojų kaulai. Kapo duobės ilgis liko nenustatytas, o plotis siekė 156 cm. Duobė buvo 70 cm gylio. Kojų galas buvo ovalo formos. Abeji griaučiai guldyti vienoda kryptimi – į pietus. Prie kojų

buvo išlikę du akmenys. Tarp griaučių – 40 cm atstumas. Akmenys ir nemažas tarpas tarp griaučių rodė, kad mirusieji buvo atskiruose karstuose. Žemėse apie griaučius, ypač vyro, pastebėta nežymių degėsių su anglimis. Moters griaučių kojų gale rasta geležinė yla. Kapo suardytos dalies maišytose žemėse rastos trys kryžinio smeigtuko kūginės galvutės, kurių viena inkrustuota mėlyno stiklo akimi, deformuotas žalvarinis žiedas ir dviskylio smeigtuko fragmentas. Suardytosios griaučių dalies kaulai buvo stipriai pažaliavę. Tai rodė, kad bent jau moters kapas turėjo būti turtingas. Pagal įkapes ir palaidojimo vietą šis dvigubas kapas datuojamas IV–V a. riba.

Antrajame dvigubame kape Nr. 67 buvo palaidoti du vaikai, kurių vienas dar su pieniniais dantukais, o kitas kiek vyresnis – priekiniai dantys jau normalūs. Kapo duobė – 60 cm gylis, 55 cm pločio. Abu mirusieji guldyti aukštiekninkai į vieną karstą. Tarp kaukolių yra tik 4 cm atstumas. Jaunesniojo vaiko dešinė ranka sulenкта ant krūtinės, o kairė, apkabiniusi vyresniojo vaiko dešinę ranką, irgi sulenкта smailiu kampu, pirštais siekia kaklą. Vyresniojo vaiko dešinė, apkabintoji, ranka gulėjo ištiesta pagal šoną, o kairioji – sulenкта smailiu kampu. Kojos lygiagrečiai ištiestos.

Ant jaunesniojo vaiko kaklo buvo 44 mėlyno stiklo ir gintaro karoliukų apvara, ant krūtinės gulėjo geležinis lazdelinis smeigtukas, o ant abiejų rankų buvo užmauta po dvi vaikiškas juostines apyrankėles.

Prie vyresniojo vaiko, mergaitės, kairiojo smilkinio buvo dvi kiek ilgesnės už įvijinius žiedus žalvarinės įvijos, ant kaklo užmauta raktelinė antkaklė ir stiklo bei gintaro 23 karoliukų apvara. Ant krūtinės buvo padėta apversta ir niekur neįsegta lankinė atlenкта kojele žalvarinė segė. Ant kairės rankos buvo užmautos dvi žalvarinės juostinės apyrankėlės. Prieš paguldant mirusiuosius į karstą jie yra buvę suvynioti į storo audinio drobulę, kuri buvo susmeigta geležiniu lazdeliniu smeigtuku. Prie smeigtuko kilpelės buvo pririšta iš siūlų suvysta virvutė, kuri yra buvusi apvyniota apie išdurto į paviršių smeigtuko smaigalį. Šis smeigtukas gulėjo ant jaunesniojo vaiko kairiosios rankos pirštų kauliukų viršaus.

Prie griaučių, kojų srityje, buvo rasta keliolika ažuolinių ir eglinių anglių. Šis dvigubas kapas pagal įkapes, palaidojimo vietą datuojamas V a. pr.

Kalbant apie šiuos du dvigubus kapus, galima pasakyti, kad tai buvo tradici-

6 pav. Maudžiorų kapinyno keturgubas kapas Nr. 97. V. Valatkos nuotr. 1966 m. liepos 20 d.

ciniai, nors ir retai pasitaikantys laidosenos atvejai. Ir vienu, ir antru atveju tikriausiai palaidoti kartu mirę ar žuvę vienos šeimos nariai.

Visai kitaip tenka vertinti grupinius kapus, išsidėsčiusius lanku, vienas prie kito prisišliėjusius galais. Tai keturgubas kapas Nr. 97, trigubi kapai Nr. 83 ir Nr. 78–79 bei tarp pastarųjų įsiterpęs pavienis kapas Nr. 88.

Kapo Nr. 97 duobė buvo 100 cm gylis, 250 cm ilgio ir 125 cm pločio. Joje be karstų, galvomis į pietus buvo paguldyti keturi mirusieji (6 pav.). Juos stengtasi paguldyti ant nugaros, bet dėl duobės siaurumo teko du mirusiuosius paguldyti ant šonų. Rankos sulenktos smailiu kampu arba ištiestos palei šoną. Tik vieno kraštinio mirusiojo, paguldyto ant kairiojo šono, dešinė ranka buvo ištiesta ir gulėjo skersai ant dviejų artimiausių griaučių.

Prie griaučių rastos įkaps: pora geležinių lazdelinių smeigtukų, vienas gintarinis karolis, viena žalvarinė juostinė apyrankė, 3 žalvariniai įvijiniai žiedai.

Tarp kaulų, kojų srityje, buvo šiek tiek degėsių ir pavienių anglių.

Nuo šio kapo galvos galo į pietus galėjo būti kapas. Jo vietoje rasta didelė

duobė, o žmonių kaulai išmaišyti. Kasant duobę suardyta ir dalis kapo Nr. 88 griaučių. Iš kaulų mineralizacijos ir gelsvai rusvos spalvos buvo galima spręsti, kad ir čia laidota be karsto. Karstuose palaidotų mirusiųjų kaulai būna mažiau mineralizuoti, minkštesni ir gelsvai pilkos spalvos. Tarp kojų kaulų buvo pavienių anglių.

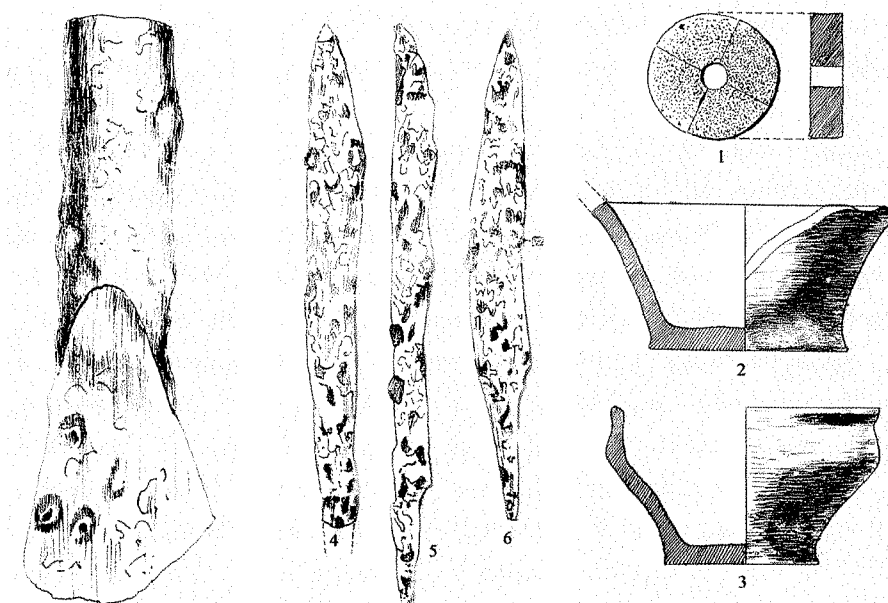
Prie šio kapo galo pietvakarių pusėje buvo kapas Nr. 83, kuriame be karstų yra buvę palaidoti trys mirusieji, visi aukštiekninkai, galvomis į šiaurės rytus. Iš likusių nesuardytų kojų kaulų buvo matyti, kad šie palaikai yra stiprių, masyvius kaulus turėjusių vyrų. Tarp jų griaučių taip pat buvo pavienių anglių.

Tik už pusmetrio nuo šio kapo kojūgalio buvo dar vienas trigubas kapas (Nr. 78–79).

Duobėje, kurios plotis 100 cm, o gylis 60 cm, galvomis beveik į vakarus (240°) buvo be karstų paguldyti du mirusieji. Šiauriniame duobės krašte buvo aukštiekninkai paguldyto vyro 170 cm ilgio griaučiai. Dešinės rankos plaštaka buvo uždėta ant dubens, o kairė ištiesta ir kiek patraukta į duobės pietinę dalį. Galima spėti, kad ant šios rankos buvo paguldyti apie 160 cm ilgio moters palaikai. Griaučiai gulėjo ant kairiojo šono. Kairioji ranka sulenкта smailiu kampu ir plaštaka uždėta ant vyro krūtinės, o dešinė ištiesta ant mirusiojo griaučių. Prie griaučių nei akmenų, nei anglių nebuvo. Moters griaučių krūtinės srityje rastas vienintelis geležinis lazdelinis smeigtukas.

Šiek tiek užberus mirusiuosius žemėmis, 30 cm gylyje virš jų buvo paguldytas aukštiekninkas dar vienas mirusysis. Jis taip pat palaidotas be karsto, galva į priešingą pusę, gerokai sulenktas; tarp kulnų, dubens ir galvos susidarė 165° kampas. Rankos sulenktos smailiu kampu. Daiktų prie šių griaučių nebuvo, pastebėta tik šiek tiek anglių.

Visi šie grupiniai kapai pagal palaidojimo topografiją datuojami V a. pabaiga. Kapai beveik vienodi – be karstų, tiesiog duobėse, su labai skurdžiomis įkapėmis arba visai be jų. Taigi čia buvo palaidota ne mažiau kaip 11–12, o gal ir daugiau greičiausiai vienu metu mirusių žmonių. Manoma, kad tai buvo kaimyninės genties plėšiamojo užpuolimo aukos. Juos laidoję nugalėti ir apipiešti artimieji nebeturėjo nei ginklų, nei papuošalų žuvusiųjų įkapėms. Tokio skurdaus laidojimo šiame kapinyne nebuvo nei prieš šį tragišką įvykį, nei po jo, išskyrus kapus su paguldytais ant šonų mirusiais ir dar vieną įdomų, turbūt susijusį su tuo pačiu tragišku įvykiu kapą Nr. 73.

Maudžiorų kapinyne radiniai (iš kairės): 7 pav. – kirvis iš kapo Nr. 127; 8 pav. – peiliai (ilustracijos fragmentas); 4 – pavienis iš 158 kv., 5 – pavienis iš 150 kv., 6 – iš kapo Nr. 110; 9 pav. – verpstukas (1) ir puodai (2,3), atsitiktinai rasti Maudžiorų kapinyne

Jis buvo 15 m į pietus nuo trigubo kapo Nr. 78–79, iškastas kiek vėliau negu anksčiau minėti grupiniai kapai. Mirusysis paguldytas į 60 cm gylio duobę aukštiekninkas, ištiestas, galva į šiaurės rytus. Dešinė ranka sulenкта buku kampu ir plaštaka uždėta ant dubens kaulų, o kairioji sulenкта stačiu kampu. Jokių įkapių nebuvo, nepastebėta ir anglių. Sprendžiant iš kaulų mineralizacijos ir spalvos, ir šis mirusysis buvo palaidotas be karsto. Jo kaukolės viršugalvyje buvo kirviu įžambiai iškirstas ir išplėstas kiaušo gabalas. Per antropologinius tyrimus griaučius apžiūrėję teismo medicinos ekspertai nurodė, kad sužeistasis kurį laiką dar buvo gyvas.

Iš viso to galime teigti, kad kape Nr. 73 palaidotas žmogus buvo sužeistas tose pačiose kautynėse ir mirė po kelių dienų. Artimieji, neatsigavę po apipiešimo, palaidojo jį kaip ir visus žuvusiuosius.

RADINIAI

Kadangi kapinynas stipriai apardytas, tai radinių gausumu nepasižymėjo. Iš viso surasta 580 atskirų daiktų.

Kirvių surasta 17, visi įmoviniai. Jų ilgis – nuo 14 iki 23 cm. Dauguma (11) buvo 18–21 cm ilgio. 12 kirvių ašmenų plotis svyravo nuo 4,7 cm iki 6,0 cm. IV–V a. kirvių ašmenų plotis neviršija 6 cm, o VI a. kirviai turėjo tendenciją plati. Visi rastieji 6,2–6,5 cm pločio ašmenimis kirviai datuoti tik VI a. (7 pav.).

Peiliai, kurių rasta 39, buvo penkių tipų. Ankstyviausieji peiliai – vienodai taisyklingai išgaubtomis nugarėlėmis ir ašmenimis, savo forma labai panašūs į gluosnio lapą. Jų ilgis siekė 14,5–15,6 cm, o plotis – 1,9–2,7 cm. Maudžiorų kapinyne jų rasta ir vyrų, ir moterų kapuose. Vėlyvesniuose kapuose šios formos peilių nebeaptikta. Tai kol kas beveik nežinomas peilių tipas. Iki šiol žinomas tik vienas egzempliorius, saugomas Ermitaže, rastas J. Abramovo 1910 m. Raginėnuose kasinėjant pilkapyje Nr. 23². Tačiau pilkapynei jis nebūdingas. Seniau jie turbūt labiausiai buvo paplitę Žemaičiuose, todėl šio tipo peilius reikėtų pavadinti „žemaitiškaisiais“.

Artimi šiam tipui buvo 8 peiliai, kurie nuo „žemaitiškųjų“ skyrėsi tik tuo, kad jų nugarėlė yra žymiai mažiau išgaubta negu ašmenys. Jų ilgis – nuo 12,2 iki 22,7 cm, o ašmenų plotis – 1,5–2,9 cm. Jie naudoti V ir VI a.

Kapinyne rasti 7 kiek kitokio tipo peiliai, kurie prie ašmenų galo buvo gerokai paplatinti, ypač ašmenų pusėje (8 pav. 4). Jie gana masyvūs, siekė iki 24–25,8 cm ilgio ir 3,3 cm pločio. Penki jų rasti vyrų karių kapuose (Nr. 38, 40, 48, 54, 120) kartu su ietigaliais ir kirviais. Juos tiesiog ir galima pavadinti karių peiliais. Šio tipo peilių rasta Gibaičių kapinyne³. Jie pagal įkapes datuojami V a. pr.–VI a.

Dauguma peilių, net 11, turėjo tiesoką nugarėlę ir prie smaigalio gaubtus ašmenis (8 pav. 5). Tai visoje Lietuvoje paplitęs peilių tipas. Maudžioruose jie rasti vyrų ir moterų V–VI a. kapuose. Būdinga, kad V a. kapuose jie buvo iki 18,2 cm ilgio, o VI a. greta tokio ilgio peilių pasitaiko ir ilgesnių (23–26 cm).

Trys peiliai, iš kurių du rasti VI a. kapuose, o trečias pavieniui, sudaro atskirą peilių tipą. Jų nugarėlė gerokai išgaubta išorėn, o ašmenys šiek tiek įgaubti į vidų (8 pav. 6), todėl jie atrodo lyg truputį lenkti. Jų ilgis gana vienodas – 18–19,7 cm.

Iš senos fotografijos (1 pav.) žinome, kad matininkai buvo radę vieną peilį su nulenkta viršūne, kuris datuojamas IX–X a. Šio tipo peiliai daugiausiai aptinkami šiaurinėje Vidurio Lietuvos dalyje⁴.

22 ylos rastos išimtinai tik moterų kapuose. Visos jos geležinės, buvusios įkaltos į medinius kotelius. Įkočiai yra keturkampio, o duriamoji dalis – apvalaus skerspjūvio. Jų ilgis – 10–14 cm.

Verpstukai taip pat rasti tik moterų kapuose. Trys verpstukai, rasti V a. kapuose, padaryti iš smiltainio, 4–4,4 cm skersmens, cilindro formos, be jokių ornamentų. Ketvirtasis smiltaininis verpstukas, rastas VI a. suardytame kape (9 pav. 1), yra 5 cm skersmens ir turi viename šone skersai įrėžtą kryžiuoką. Penktojo verpstuko, padaryto iš degto molio, fragmentas atsitiktinai rastas VI a. laidojimo teritorijoje. Molyje įmaišyta akmens trupinių. Paviršius buvęs ornamentuotas apskritų lygiadugnių duobučių įspaudais.

KERAMIKA

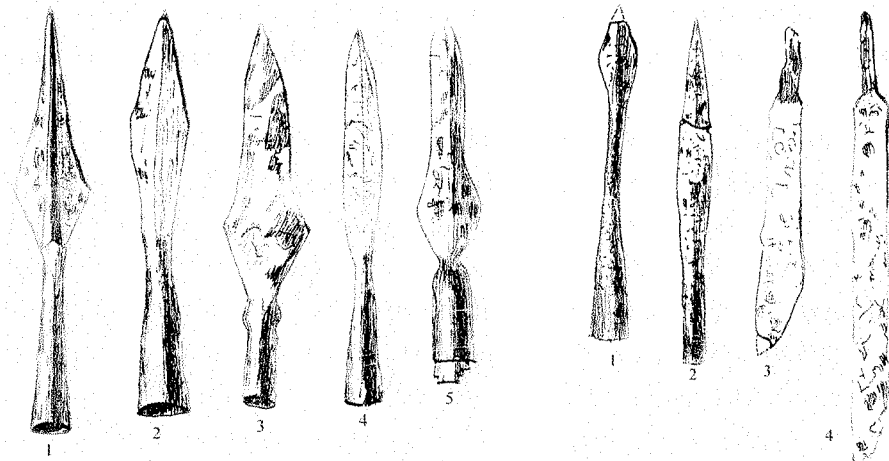
Sveikų arba suardytų kapų maišytose sampilo žemėse, penkiolikoje vietų, rasta po vieną ar dvi puodų šukeles. Didesnioji jų dalis buvo grublėtu paviršiumi. Iš šukių fragmentų puodų formos atkurti nebuvo įmanoma. Grublėtu paviršiumi puodų sienelės buvo 0,7–1 cm storio.

Kiek geriau išlikę rasti dviejų lygiasienių dubenėlių fragmentai (9 pav. 2 ir 3). Vieno jų net visą formą buvo galima rekonstruoti, o kitam trūko briaunos dalies. Dubenėliai buvo apie 5,5 cm aukščio, viršaus briauna 10,8–13 cm skersmens, dugnas 6,2–8 cm skersmens.

Iš radimo aplinkybių matyti, kad nei dubenėliai, nei atskiri jų fragmentai mirusiųjų laidojimo apeigose nebuvo naudojami. Keramika į duobes pateko nuo žemės paviršiaus kartu su žemėmis, o į kapinyno teritoriją keramika buvo atnešta turbūt kartu su maistu, kuris galėjo būti naudojamas mirusiųjų pagerbimo apeigų metu. Jeigu apeigų-puotos metu molinis indas sudužo, tai jį čia pat ir numetė, o vėliau, toje vietoje kasant mirusiajam duobę, šukės pateko į sampilo žemes.

Karių kapuose rasti 25 ietigaliai ir vieno ietigalio įmova su medinio koto pėdsakais viduje (kapas Nr. 18).

Iš rastųjų ietigalių trys buvo su ryškia išilgine briauna, kurių aukštis siekė iki 0,5 cm (10 pav. 1). Jų plunksnos forma šiek tiek priminė išstėtą rombą. Ietigalių ilgis nevienodas – nuo 25 iki 49 cm. Ypač išsiskyrė rastasis kape Nr. 40. Jo ilgis – 49 cm, o plunksnos plotis – 7 cm. Šio tipo ietigaliai buvo surasti tik

Maudžiorų kapinyno radiniai (iš kairės):
10 pav. Ietigaliai. 2 – kapas Nr. 30; 3 – kapas Nr. 6; 5 – kapas Nr. 92; 1, 4 – pavieniai radiniai.
11 pav. 1, 2 – ietigaliai, 3, 4 – kalavijai, atsitiktinai surasti kapinyno teritorijoje

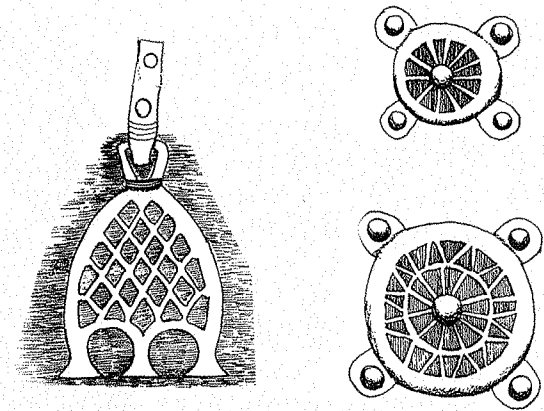
IV–V a. sandūros turtinguose kapuose kartu su neblogai išsilaikiusiais profiliuotais ietigaliais, įdėtais į tą patį kapą. Vėlyvesniuose kapuose jų neaptikta.

Kapinyne rasti 4 rombo formos su plunksna ietigaliai (10 pav. 2). Jų ilgis, kurio apie pusę sudarė įmova, o kitą – plunksna, svyravo nuo 19 iki 30 cm. Plunksnos irgi nevienodo pločio – nuo 2,7 iki 4,2 cm. Kapinyne jie rasti kapuose, supiltuose nuo IV–V a. ribos iki VI a.

Per visą laidojimo kapinyne laiką labiausiai buvo paplitę ietigaliai profiliuota plunksna, kurių rasti 9 vienetai (10 pav. 3 ir 5). IV–V a. sandūroje jie dar reti, rasti tik dviejuose turtinguose kapuose – Nr. 6 ir 40, o VI a. šių ietigalių tipas pradėjo dominuoti. Visą laiką ietigaliai išlaikė grakščias formas ir nedidelius (ilgis 16,3–24 cm) matmenis. Panašios formos ietigalių, tik nulažta viršūne (1 pav.), buvo radę matininkai 1929 m.

V a. antrosios pusės kapuose rasta ietigalių karklo lapo formos plunksna. (8 pav. 4), kurių ilgis, nors ir nevienodas (15–24 cm), nepriklauso nuo chronologinio vystymosi. V–VI a. kapose jų surasti 5 vienetai ir 2 rasti atsitiktinai iš suardytų VIII–IX a. kapų kitoje vieškelio pusėje. Forma jie gana panašūs: maždaug pusę ilgio užima plunksna, o kitą pusę – 2–2,6 cm skersmens įmova.

Iš šios grupės išsiskyrė vienas ietigalis su ypač ilga įmova (11 pav. 1), kurio

Maudžiorų kapinyne surasti
arklio papuošalai

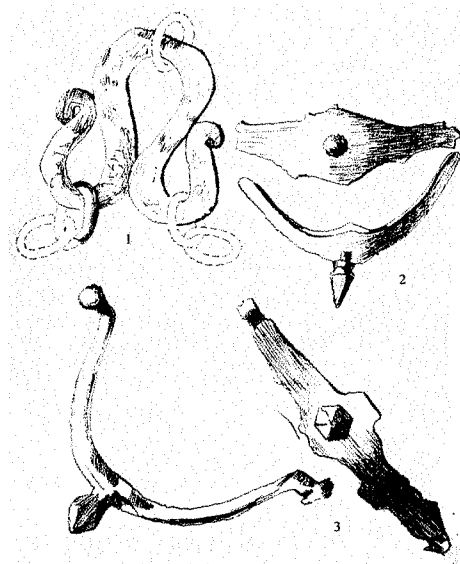
29,8 cm ilgio plunksna sudarė tik ketvirtadalį. Jis rastas pavieniui V a. pabaigos kapų ribose. Kolūkio traktorininkas L. Jokubauskas atnešė dar vieną 32,3 cm ilgio juostinį ietigalių (11 pav. 2), rastą dirbant žemę nenustatytoje šio kapinyno vietoje. Juostiniai ietigaliai būdingi X–XI a.

Pietinėje kapinyno dalyje atsitiktinai rasti du kalavijai (11 pav. 3, 4). Vienas jų – platus trumpasis, 29 cm ilgio ir 4 cm pločio. Minėtas kalavijas niekuo nesiskyrė nuo Šiaurės Lietuvoje [Linksmučiuose (Pakruojo r.), Čibirikuose (Šiaulių r.)] rastų kalavijų⁵ ir datuotas analogiškai VII–VIII a. Antrasis kalavijas gana trumpas – tik 43,5 cm ilgio ir 3,4 cm pločio. Rankena buvusi medinė, be skersinio. Ašmenys tik vienoje pusėje. Panašiausias kalavijas, kuris taip pat datuojamas VII–VIII a., rastas Varliškių (Orliškių) pillkapiuose (Trakų r.)⁶.

Kamanos ir žąslai rasti dviejuose karių kapuose. Minėtos IV a. kapo Nr. 1 labai puošnios su pasidabruotomis rozetėmis ir kabučiu kamanos turėjo dvinaris žąslus su 11,5 cm skersmens grandimis. Kiti žąslai buvo rasti V a. kape Nr. 18 tarp vyro pėdų kaulų. Šie žąslai buvo trinariai su 7 cm skersmens grandimis. Tiek vieni, tiek antri žąslai buvo be skersinukų.

Pakabėlė žirgo kaktai puošti rasta tik viena – kape Nr. 120 (10 pav. 1). Ji išlankstyta iš geležinės juostelės ir į jos kilpeles buvusios įvertos geležinės grandelės, kurios radimo metu jau buvo sunykusios. Visiškai panašios rastos Veršvuose žirgų kapuose pakabėlės datuojamos XI–XII a.⁷ Kadangi Maudžiorų pakabėlė rasta nesuardytame kape su VI a. būdingomis juostinėmis, pastorin-

12 pav. Maudžiorų kapinyno radiniai. Pakabėlė (1) žirgo galvai papuošti ir pentinai: 2 – surasti kape Nr. 1; 3 – surasati kape Nr. 18

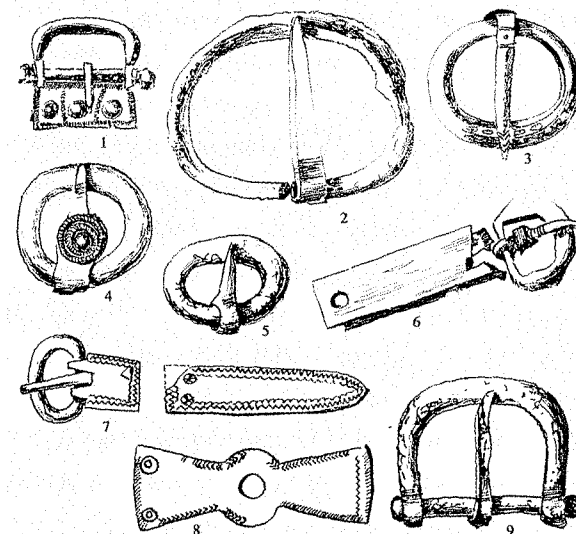
tais galais apyrankėmis. Pakabėlės galėjo būti padarytos VI a. Tai patvirtino ir kapinyno laidojimo topografinė chronologija.

Pentinai rasti keturiuose vyrų kapuose, uždėti ant kojų (kapai Nr. 1, 34) arba padėti po vieną juosmens ar krūtinės srityje (kapai Nr. 6, 18). Pastaruoju atveju jie buvo dėti ant mirusiojo karsto viršaus, nes buvo žemėse kiek virš griaučių ir netvarkingai pasvirę. Visi rastieji pentinai padaryti iš geležinės juostelės, suploto rombo formos. Pentinų galai atlenkti ir suploti į pastorintus spurgelius, už kurių jie buvo pririšami prie apavo (12 pav. 3). Maudžiorų kapinyne IV a. kapuose rasti pentinai yra su apvalaus skerspjūvio profiliuotais spygliais (12 pav. 2, 3). Pastarieji buvo padėti ant karsto viršaus. VI a. kapuose pentinų nerasta.

Diržai, buvę vyrų kapuose, neišliko, bet rastos sagtys ir apkalai davė galimybę ir apie juos šiek tiek spręsti. Pagal naudojimo paskirtį diržus su sagtimis galima skirstyti į tris grupes: juosmens diržus, kamanų pavadžius ir dirželius, buvusius prie kirvakočių. Juosmens diržų paviršius dar nebuvo puošiamas metalo plokštėmis. Tik viename kape Nr. 34 diržo galas buvo aplenkta 4,5 cm ilgio, 3,1 cm pločio dvilinka žalvarine plokštele.

Ankstyviausios sagtys, datuojamos IV a., rastos dvi (13 pav. 1). Abi jos žalvarinės, labai panašios, tesiskiria tik pločiu. Padarytos iš lankelio, sulenkto sta-

13 pav. Maudžiorų kapinyno radiniai. Diržų sagtys ir apkalai. 1, 7 – pavieniai radiniai; 2 – surasta kape Nr. 6; 3 – kape Nr. 9; 4 – kape Nr. 12; 5 – kape Nr. 7; 6 – kape Nr. 127; 8 – kape Nr. 55; 9 – kape Nr. 1

čiais, kiek užapvalintais kampais, turi apkalus su kniedėmis diržui pritvirtinti prie sagties liežuvėlio. Apkaliukai trumpesni už diržo plotį. Vėlyvesniuose Maudžiorų kapinyno kapuose šitokių sagčių daugiau nerasta.

Dviejuose V a. datuojamuose kapuose (Nr. 6, 40) rastos plačių diržų 5 cm pločio geležinės sagtys (13 pav. 2). Jos labai paprastos, išlankstytos iš geležies virbalo. Ant tiesiosios dalies užmautas liežuvėlis ir aplenkta diržo galas.

Žymiai puošnesnės buvo 4 ovalios žalvarinės sagtys (13 pav. 3, 4, 5). Jų liežuvėlio atramos lankelio dalis esti pastorinta, kai kada kampuota, o kamputumo plokštumos papuošiamos „akutėmis“ (13 pav. 3). Maudžiorų kapinyne jų aptikta tik V a. kapuose. Ankstyviausioji jų, rasta kape Nr. 12, datuojama IV–V a. Jos lankelis ovalus, vienodo storio, liežuvėlis puošnus, per vidurį išplotas ir ant išplotosios viršutinės plokštumos pritvirtinti du koncentriniai išrantyti sidabriniai žiedeliai (13 pav. 4).

Tarp V a. datuojamo suardyto kapo įkapių rastas kaspino mazgo formos žalvarinis apkalas su skylute viduryje (13 pav. 8). Jo viename praskeltame gale buvo įkišto ir dviem kniedėm perkalto diržo pėdsakų.

VI a. vėl grįžtama prie apkalinių sagčių. Tik dabar sagtys yra žymiai mažesnės (2,4–2,5 cm pločio), apvalinos, lietinės, o apkalai siauri ir ilgi (13 pav. 6,

7). Vienos tokios sagtelės apkalas yra sidabrinis. Sidabrine plokštele buvęs apkaltas ir šio diržo galas (13 pav. 7). Tiek sagtelės, tiek diržo galo apkalai buvę ornamentuoti palei kraštus išgraviruotomis kryputėmis, kurios būdingos ir kitiems to laikotarpio žalvario dirbiniams.

Dvi kamanų pavadžių sagtys rastos IV a. datuojamame kape Nr. 1 (13 pav. 9) ir viena IV–V a. sandūros kape Nr. 35. Visos jos geležinės, savo konstrukcija panašios į IV a. juosmens diržų sagtis, tik be apkalų ir didesnės.

Kai kuriuose V ir VI a. kapuose (Nr. 28, 48, 105, 106, 120) prie kirvakočių galo yra buvę pritvirtinti dirželiai su sagtimis. Matyt, naudodami kirvį, žmonės dirželį užsimaudavo ant riešo, kad kirvis rankose tvirčiau laikytųsi. Iš viso Maudžiorų kapinyne rasta 10 tokių kirvakočių dirželių sagčių. Visos jos geležinės, labai panašios formos su kiek pastorinta viena lankelio puse. Jų plotis siekia tik 2,6–3,5 cm, o ilgis – 2,2–2,6 cm.

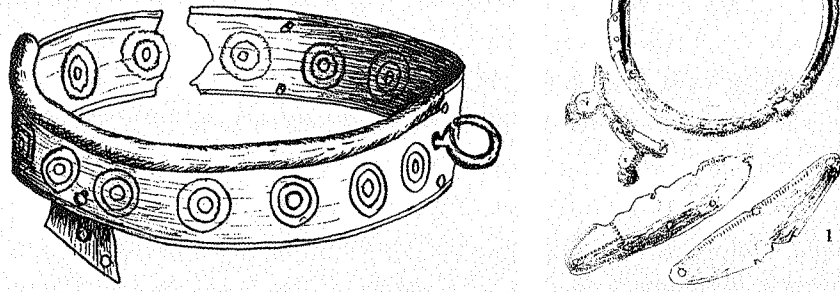
GALĄSTUVAI

Dviejuose V a. pradžios vyrų kapuose (Nr. 6 ir 40) aptikta po jotninio smiltainio galąstuvėlį (2 pav.) ir vienas smiltaininis, surastas atsitiktinai. Jie buvo nešiojami prie diržo arba prisegti sege prie viršutinio drabužio juosmens srityje.

GERIAMIEJI RAGAI

Maudžiorų kapinyne dar retas dalykas. Dviejų ragų detalės užtiktos minėtame kario kape Nr. 1, padėtos ant balno ar skydo. Abu ragai yra buvę visiškai

14 pav. Maudžiorų kapinyne surastos geriamųjų ragų apkalų liekanos

vienodi (žr. pirmąjį 4 pav.; antrąjį – Lietuvių liaudies menas. Papuošalai, 2 kn. – Vilnius, 1966, 8 ir 9 pav.). Pačių ragų neišlikę. Nerasta ir rago briaunos apkausto detalių. Atrodytų, kad ragai buvo į kapą sudėti ne visi, o tik kai kurios jų papuošimo detalės. Abiejų ragų smaigaliai yra buvę įtvirtinti į profiliuotą taurelės formos kojelę. Rankenos buvo padarytos iš trijų sunertų plokštelių, kurių apatinė pritvirtinta per apvalią kilpelę prie rago apatinės dalies, o viršutinė – prie angos briaunos. Plokštelių viršutinioji pusė papuošta spalvota emale. Fonas raudonas, išilgai per jo vidurį yra vingiuota geltonos emalės juostelė, o palei šią iš abiejų pusių – tiesios baltos emalės juostelės.

Pagal tame pačiame kape rastus pentinus, prabangių kamanų puošybinius elementus ir kapo topografinę padėtį kapinyne šios juostos datuojamos I a.

Labai panašios emaliuotos juostos viena plokštelė, taip pat su keturiais rageliais šonuose, rasta Latvijos gyvenvietėje prie Kenteskalno piliakalnio¹. Kiek kitokios formos emaliuota rago juosta yra rasta Linkaičiuose (Joniškio rajonas²).

M. Michelbertas, apžvelgdamas Lietuvoje rastas emaliuotas juostas ir jas lygindamas su kitų šalių radiniais, mano, kad Lietuvoje randamos emaliuotos juostos yra vietinės kilmės³. Kenteskalno juostos plokštelės taip pat galėjo į Latviją patekti iš Lietuvos.

Trečio geriamojo rago liekanos (14 pav. 1) rastos suardytame kape išmėtytos maišytojo žemėje. Šio rago briauna buvusi apkaustyta žalvariniu lanku, pritvirtintu prie rago trimis plokštelėmis-apkalais. Rago briaunos skersmuo – net 9,3 cm. Kiek žemiau prie rago yra buvusi pritvirtinta detalė su dviem iškylom juostai įkabinti, pačios juostos nerasta. Rago šonai buvo papuošti dviem plokštelėmis-apkaliukais, ornamentuotais iškaltomis mažų iškilimų eilėmis. Pagal radimo vietą kapinyne šis ragas turėtų būti iš IV–V a. sandūros.

Ketvirtojo rago išorinis kraštas ties briauna buvo apkaltas 2 cm pločio žalvarine skarda (14 pav. 2). Skarda puošta iš vidaus pusės iškalintų koncentrinė ratukų grupėmis. Tos skardos kraštas ir rago briauna dar buvo aplenkta būdingu cilindrinio apkalu, o viename šone per ragą ir skardą perkalta kilpelė juostai įkabinti. Ties rago viduriu aplinkui buvo prikalta siaura žalvarinė juostelė. Kadangi ragų detalės rastos 40 cm gylyje suardyto kapo vietoje, tai pagal laidojimo chronologinę topografiją jas galima datuoti V a.

Apgalviai rasti tik VI a. moterų kapuose. Staiga pasirodę jie labai greitai

paplito, todėl ir Maudžiorų kapinyne tik VI a. datuojamoje kapinyno dalyje jų rasta 11 vienetų. Tarp triskylių (2 vienetai), keturskylių (6 vienetai) ir penkiaskylių (3 vienetai) skersiuokų varstytos 5–9 cm ilgio iš trikampės ar pusapvalės vielos susuktos įvijos. Tik viename trieilėje apgalvyje rastas įvertas vienas 6 cm ilgio žalvarinis cilindrelis. Priklausomai nuo įvijų ilgio, buvo nuo 6 iki 9 skersiuokų, o ištiesinto apgalvio ilgis siekia 50–54 cm, skersiuokai yra 1,3–4 cm ilgio. Kai kurių skersiuokų skylių kraštai ir įvijų galai labai išdilę. Tai rodo, kad apgalviai buvo nešiojami nuolat ilgą laiką.

GALVOS ĮVIJOS

V a. kai kuriuose Maudžiorų kapinyno moterų kapuose surasta nauja įkapė, kuri anksčiau nebuvo aptinkama. Rastas jų liekanas sąlyginai pavadinau galvos įvijomis, nes jos buvo rastos kaukolės srityje ir skyrėsi nuo kitų kapuose aptinkamų įvijų savo skersmeniu ir ilgiu. Įvijos buvo suvytos iš pusapvalės ir trikampės vielos, 1,2–1,9 cm skersmens ir nuo 2 cm iki 19 cm ilgio. Kai kada po porą galinių apvijų būna ornamentuotos skersiniais, ranteliais, o vienos įvijos galuose išdurtos skylutės. Įvijos viduje būna pilna išilgai einančių storokų siūlų. Tikriausiai ilgesni ar trumpesni jų galai buvo išlindę iš įvijos. Nesuardytuose kapuose surastos įvijos gulėjo skersai kaukolės tiesiog po pakaušiu, sudarydamos lyg ir lanką, išlinkusį pagal kaukolę. Kai įviją nuimdavome, ji pati išsitiesdavo. Tai rodė, kad įvijos su siūlų kutais buvo nešiojamos ne sulenktos galvos užpakalyje, o tiesios horizontalioje padėtyje. Tik vienu atveju dvigubame kape Nr. 67 prie mergaitės griaučių buvo rastos dvi trumpos įvijos (2 ir 3,2 cm ilgio) prie kairiojo smilkinio.

V a. nešiotosios įvijos neviršijo 6 cm ilgio. VI a., pradėjus nešioti apgalvius, įvijos pailgėjo iki 12–19 cm. VI a. įvijos nešiotos kartu su apgalviais ir be apgalvių, kaip ir apgalviai yra buvę be galvos įvijų. Kai būna apgalvis, jis – virš įvijos, o ši lieka savo pastovioje vietoje – ausų srityje (kapas Nr. 121).

Maudžiorų kapinyne surinkta 10 tokių galvos įvijų (15 pav.). Analogiškų įvijų, tik iki 14 cm ilgio rasta tais pačiais metais tyrinėtame Šilalės rajono Pačerių VII–VIII a. kapinyne⁴.

Antkaklių surasta 15 ir įvairių tipų. Pora antkaklių, atsitiktinai rastų šiame kapinyne, yra Šiaulių „Aušros“ muziejuje.

Ankstyviausioji antkaklė yra kūginiais galais, rasta moters kape Nr. 32 (16

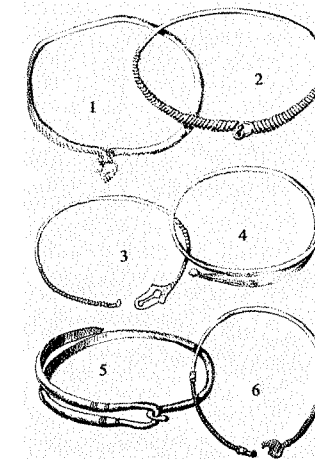
pav. 1). Antkaklės šonai buvo jau gerokai pastorinti ir papuošti vijimą imituojančiais ranteliais, o kūgeliai papuošti perkryžiuotų griovelių poromis. Ji datuota I a., nes ir kiti kabo papuošalai priklausė tam laikotarpiui.

Turingame įkapėmis V a. pradžios vyro kape Nr. 40 rasta viena storėjančiais, viela apvyniotais galais antkaklė su kilpele ir kabliuku galuose (16 pav. 2).

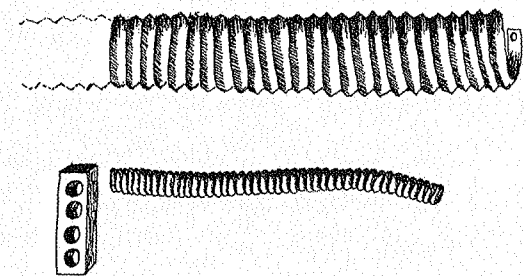
1965 m. atsitiktinai rasta viena dėželinė antkaklė (16 pav. 6). Antkaklės dėželė nukritusi ir išlikęs tik suplotas galas su skylutės kabliukui įkabinti pėdsakais. Lankeio galai iki pusės apvynioti viela ir uždėta po vieną žiedelį. Šio tipo antkaklės, atsiradusios III a., dar buvo naudojamos ir VI a.⁵ Maudžiorų dėželinę antkaklę reikėtų laikyti vienalaikė su kryžiniais plokšteliniais smeigtukais, t. y. V a. pr.

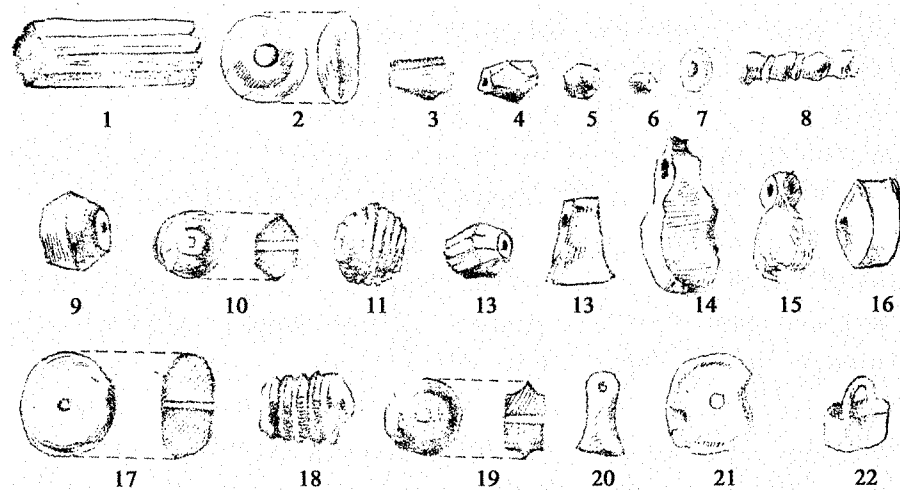
Kapuose (Nr. 8, 48, 67) rasta po antkaklę, kurių vienas galas baigiasi kabliuku, o kitas – plokšte su rakto skylutės formos kilpele užkabinimui (16 pav. 3). Dvi iš jų yra nuo vidurio į galus tordiruotos, o trečioji – apvalaus skerspjuvio, tik šiek tiek pastorintais galais. Šio tipo antkaklės mūsų archeologinėje literatūroje datuojamos V–VI a.⁶ Maudžioruose, kape Nr. 8 rastoji (16 pav. 3) pagal kabo vietą datuotina IV–Va. riba, o kitos – V–VI amžiumi.

V a. datuojamame kape Nr. 68 rasta antkaklė su pratęsta ir išplota kilpos atlanka (16 pav. 5). Vienas jos galas baigiasi kabliuku. Antkaklės priekinė dalis paplatinta, pusapvalio skerspjuvio. Kilpelės atlanka pratęsta per visą priekinę antkaklės dalį ir taip pat paplatinta. Paplatintosios dalys ornamentuotos keturiomis grupėmis skersinių rantelių.

Maudžiorų kapinyno radiniai:
Kairėje (16 pav.) – antkaklės: 1 – surasta kape Nr. 32;
2 – kape Nr. 40; 3 – kape Nr. 8; 4 – kape Nr. 6;
5 – kape Nr. 68; 6 – atsitiktinai surasta.
Apačioje (15 pav.) – apgalvių įvijos

17 pav. Maudžiorų kapinyno radiniai. Karolių tipai. 1, 2, 4, 11, 13, 20, 22 – surasti kape Nr. 32; 7, 14 – kape Nr. 36; 15 – kape Nr. 69; 21 – kape Nr. 46; kiti – atsitiktiniai radiniai iš suardytų kapų

Antkaklių pastorintais prasilenkiančiais galais rastos 3. Ankstyviausioji iš jų rasta V a. pr. turtingame vyro kape Nr. 6 (16 pav. 4) kartu su sidabrine sege, dviem ietigaliais, kirviu, apyranke, diržo sagtimi ir jotninio smiltainio galastuvėliu. Pagal kaukolę V. Urbanavičius padarė mirusiojo galvos plastinę rekonstrukciją⁷. Šiame kape rastoji antkaklė sidabrinė. Prasilenkiantieji galai pastorinti, o į galą vėl suplonėja ir užsibaigia apvaliomis buoželėmis-spurgeliais. Antkaklė papuošta keturiomis aplink einančių griovelių grupėmis.

V a. vid.–VI a. datuojamos šio tipo antkaklės yra kur kas paprastesnės. Jų prasilenkiantieji galai yra pastorinti, apvalaus skerspjūvio, statmenai nukirsti. Kai kurių antkaklių pastorintosios dalys būna ornamentuotos negilių griovelių grupėmis. Šiek tiek išsiskyrė tik VI a. datuojamame kape Nr. 95 rasta žalvarinė pasidabruotu paviršiumi antkaklė, kurios pastorintieji galai iš priekinės pusės ištaisai puošti trimis įkapotų duobučių eilėmis.

Šiaulių „Aušros“ muziejuje esančios dvi prasilenkiančiais galais antkaklės, kaip ir 1929 m. matininkų rastoji (1 pav.), yra tordiruotais galais ir datuojamos vėlyvuju geležies amžiumi⁸. Tam pačiam laikotarpiui skiriama ir matininkų rasta sulaužyta šio tipo antkaklė, užsibaigianti lyg ir trimito pavidalo sustorėjimu antkaklės gale.

Atsitiktinai rasta viena sveika dviejų pilnų įvijų iš trijų vielų suvyta vytinė

antkaklė, galuose užsibaigianti kilpelėmis ir kitos panašios antkaklės fragmentas. Šios antkaklės turėtų būti iš vėlyvesnių palaidojimų, datuojamų X–XI a.

Karolių apvaros gana įvairios. Laikomos apvaromis tos apvaros, kuriose buvo ne mažiau kaip trys karoliai. IV–V a. apvaros pasižymi karolių gausumu ir jų įvairumu. Tų amžių kapuose greta gintarinių aptinkama mėlyno bei žalio stiklo karolių, kurie V a. II p. išnyko. IV a. ir V a. pr. charakteringi kabučio formos figūriniai gintariniai karoliai. Vieni jų primena kirvukus, ištįsusius lašus ar neatpažįstamų vabzdžių kūnelius (17 pav. 13, 14, 15). Kartu su jais vienoje IV a. kapo (Nr. 32) karolių apvaroje rasti 3 žalvariniai daugiakampiai karoliukai ir kibirelio formos kabutis (17 pav. 4, 22).

VI a. apvarose karolių skaičius sumažėja iki 3–5 vienetų. Šių apvarų karoliai buvo tik iš gintaro, nors ir įvairių formų. Greta karolių apvarų nuo V a. kapuose krūtinės srityje rasta po du gintarinius karolius, suvertus ant siūlelio. Karolių poros dažnai aptiktos ir VI a. kapuose. Tik dviejų gintarinių karolių nešiojimas ant krūtinės (Juodsodės, Gintališkės, Bikavėnų kapinyuose) arba prie galvos (Palangos kapinynas)⁹ Vakarų Lietuvoje išsilaikė iki pat XII a. Tikriausia, kad gintaro karolių pora turėjo kokią nors magišką reikšmę.

ĮVIJŲ APVAROS

Dviejuose V a. moterų kapuose (Nr. 22 ir 75) ant kaklo rasti iš žalvarinių įvijų padaryti kaklo papuošalai. Įvijos aplink kaklą ėjo dviem eilėmis. Į tarpus tarp įvijų įverta po mėlyno stiklo karoliuką. Kape Nr. 22 rastoje apvaroje buvo 11 karoliukų ir 22 įvijos, apardytame kape Nr. 75 – tik apvaros detalės.

Smeigtukai sudaro gana gausią radinių dalį, nors savo forma jie ir nėra labai įvairūs. Tarp 95 smeigtukų rasti sveiki ar tik iš dalies išlikę 8 palyginti negausiai randami kryžiniai plokšteliniai smeigtukai (18 pav.). Šių smeigtukų priekinė pusė papuošta penkiais kūginiais iškilimais, kuriuos centre supa trys sidabriniai rantuoti žiedeliai ir po du tokius pat žiedelius aplink kūgelius esančiose kryžmose. Prie užpakalinėje pusėje esančios kilpelės pritvirtintas kabutis, kuris sujungtas su kito smeigtuko kabučiu dviem grandinėlemis. Šitokių smeigtukų ar jų liekanų rasta Maudžiorų kapuose (Nr. 10, 11, 21 ir 69) ir 4 fragmentai rasti atsitiktinai suardytuose kapuose. Šio tipo smeigtukus nešiodavo turtingesnės moterys.

Ypač puikus smeigtukas buvo dvigubame kape Nr. 11. Jo centrinė dalis buvusi papuošta ne kūginiu iškilimu, o mėlyno stiklo akimi. Veršvų kapinyne rasta tokių smeigtukų pora datuojama V a. Maudžioruose (kape Nr. 10) surasta šitokių smeigtukų pora turi IV a. būdingus kabučius¹⁰. Pagal laidojimo topografiją kryžiniai plokšteliniai smeigtukai rasti tik IV–V a. sandūros ir V a. kapuose. VI a. kapuose šių smeigtukų neberasta¹¹.

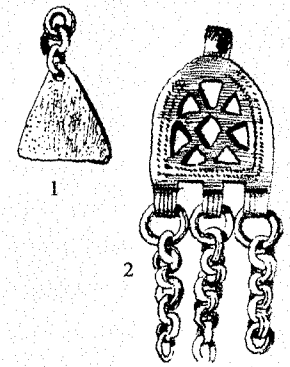
Tik IV a. pab. ir V a. kapuose rasti 9 iki šiol nežinomo tipo smeigtukai. Tai paprasta smailiagalė geležinė adata, 8–11 cm ilgio. Jos storasis viršutinis galas suplotas ir susidariusios plokštumos centre išdurta skylutė, į kurią įverta geležinė ar žalvarinė grandelė. Žemiau minėto suplojimo padarytas antras suplojimas, statmenas pirmajam. Antrajame suplojime taip pat padaryta skylutė, tačiau į ją įvertos grandelės dažniausiai nebūdavo. Sąlyginai šiuos smeigtukus pavadinau dviskyliais.

Kapinyne rasti 7 geležiniai smeigtukai su nuokamiene galvute. Jie aptikti tiek IV–V a. sandūros, tiek V ir VI a. kapuose. Per visą šį laiką jie išlaikė labai pastovią formą ir ilgį (10–12 cm). Kapuose jie rasti ne poromis, o po vieną.

Kapinyne labiausiai paplitę buvo lazdeliniai smeigtukai, kurių surinkta 61 egzempliorius. Be to, suardytuose kapuose rasti dar 9 smeigtukų fragmentai, kurie, atrodo, yra šių smeigtukų. Beveik visi jie geležiniai, išskyrus vieną, rastą V a. kape Nr. 68, ir vieną iš VI a. kapo Nr. 116, kurie yra žalvariniai. Jie padaryti iš plonos vielos, 5,7–6,5 cm ilgio, nedidelėmis, 0,8–1 cm, skersmens galvutėmis. Geležinių smeigtukų galvutės apvalios arba kiek iš viršaus suplotos su nedidelėmis sraiginėmis atvijomis. Jų ilgis svyruoja tarp 7–11 cm, o galvutės yra maždaug 2x2 cm dydžio. Kape Nr. 131, kuris datuojamas VI a., rastas kitokio tipo geležinis smeigtukas. Jo galas išplotas ir per išplojimo vidurį sulenktas, paliekant sąlankoje labai siaurą plyšelį.

Matininkai 1929 m. buvo radę du kryžinius būdingus ankstyvojo feodalizmo laikotarpiui smeigtukus (1 pav.).

Prie smeigtukų dažnai būdavo pritvirtintos nedidelės žalvarinės grandelės. Kur kas retesni šio komplekto pakabučiai. Jų rasta tik trijuose kapuose. Apie vieną pakabučių porą jau minėta aptariant kryžinius plokštelinius smeigtukus. Kitą puošnių ažūrinių smeigtukų pora rasta kape Nr. 32 (19 pav. 2). Pakabučių priekinė pusė pakraščiais papuošta taškučių eilėmis. Pakabučius jungė trys

19 pav. Kabučiai: 1 – surastas Maudžiorų kapinyne kape Nr. 103; 2 – kape Nr. 32

106 cm ilgio grandinėlės. Pakabučiai yra buvę pritvirtinti prie geležinių smeigtukų, kurie buvo visai sunykę ir jų formos nustatyti nebuvo galima. Tame pačiame kape buvo IV a. datuojama antkaklė kūginiais galais. Analogiškas pakabutis, datuojamas III–IV a., žinomas iš Dimgailių (Kelmės r.)¹².

VI a. datuojamame kape Nr. 103 rastas vienintelis trikampis kabutis, pritvirtintas prie grandinėlės galo (19 pav. 1). Tai nedidelė 2 cm aukščio, 1,8 cm pločio neornamentuota trikampė plokštelė su viršuje išdurta skylute pakabinimui.

Segių kapinyne nėra gausu, rastos jos tik vyrų kapuose ir suardytų kapų žemėse. Iš viso surasta 12 sveikų lankinių segių ir trys jų fragmentai.

Suardyto IV a. kapo žemėse, rastas vienos lankinės žieduotosios segės korpusas (20 pav. 1). Žiedeliai dėti keturiose vietose: kojelės gale, per segės vidurį, ties lankeliu ir už lankelio padarytoje „noselėje“. Kiekvienos grupės kraštiniai žiedeliai yra sidabriniai.

Taip pat pavieniui rastos 2 lankinės segės žvaigždine kojele, kurios viena nuo kitos skiriasi tik žvaigždutės forma (20 pav. 3, 4). Vienos segės žvaigždutės rageliai yra smailesni, o kitos palikti platesni ir su įspaustomis „akutėmis“. Pastaroji segė pagal laidojimo topografiją turėtų būti iš V a. pr. kapo. Tai sutampa su mūsų archeologinėje literatūroje nusistovėjusiu šių dirbinių datavimu – V–VI a.¹³ Pirmoji segė (20 pav. 4) rasta visiškai šalia kapo Nr. 1, kuriame buvo IV a. datuojamos įkapės, tarp jų – puošnios kamanos ir geriamųjų ragų emaliuotos juostos. Jeigu segė būtų buvusi gilesniame žemės sluoksnyje, tai beveik nebūtų abejonės, kad ji yra iš šio kapo suardytosios dalies, bet tai,

kad segė rasta tik 30 cm gylyje, verčia tuo abejoti. Galėjo ji čia atsidurti ir iš gretimų V a. kapų.

Tik V a. datuojamoje kapinyne dalyje rastos šešios lankinės segės lenkta kojele (20 pav. 2, 5, 6). Viena jų sidabrinė (kape Nr. 6), o kitos žalvarinės. Jos įvairaus dydžio, vyrauja 6,7–10,5 cm ilgio ir 5,4–10 cm pločio. Tik viena, kiek grubokos formos segė (20 pav. 2) buvo 4,4 cm ilgio ir tik 3 cm pločio.

Surasta tik viena lankinė segė su vėduokline kojele, kurioje padarytos 5 skylutės (20 pav. 8). R. Rimantienė šio tipo seges laiko segių su žvaigždine kojele variantu, atsiradusiu VI a.¹⁴ Maudžiorų segė rasta pavieniui 50 cm gylyje suardyto kapo vietoje. Pagal laidojimo chronologiją ji datuota VI a. pr.

VI a. pr. pagal tai datuota ir lankinė sagelė, lieta užkaba (20 pav. 9). Ji gana graški, maža, tik 5,5 cm ilgio, 2,7 cm pločio.

VI a. II p. datuojamuose kapuose rasta vienintelė segė – kape Nr. 115 (20 pav. 7). Tai lankinė ilgakojė segė lieta užkaba su pusrutulio formos buoželėmis įvijos galuose.

Matininkai 1929 m. buvo radę vieną pasaginę daugiakampiais galais segę (1 pav.), būdingą vėlyvajam geležies amžiui.

APYRANKĖS

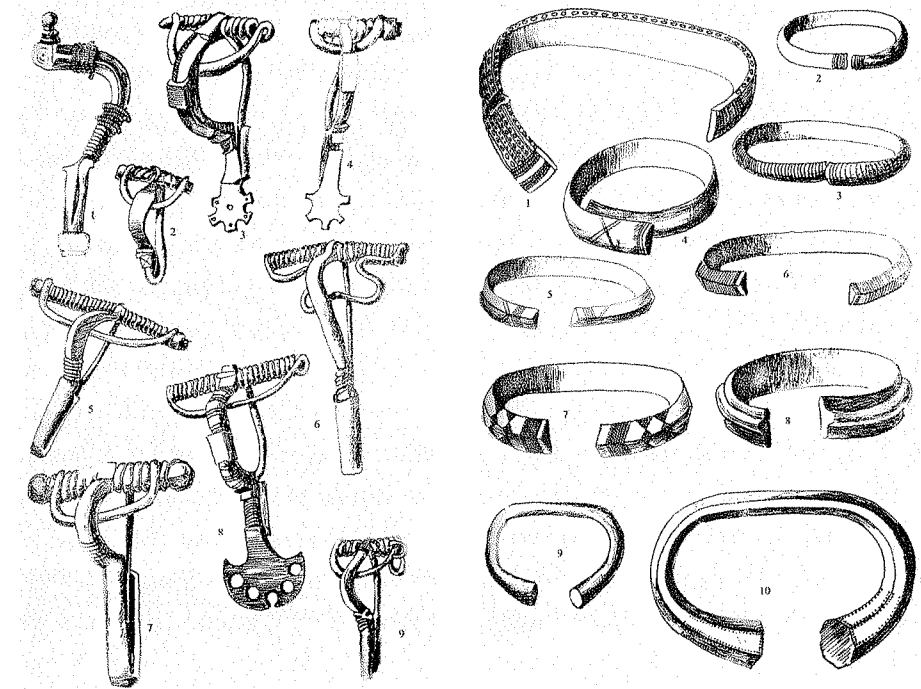
Daugumoje kapų aptinkama įkapė. Jų senųjų formų išnykimo ir naujų atsiradimo raida matyti iš daugelio to laikotarpio kapų, todėl, remiantis apyrankių kaita, žymiai palengvėjo laidojimo chronologinės topografijos nustatymas.

Iš viso kapinyne surastos 88 apyrankės.

Viena ankstyviausioji rasta 1966 m. kapinyne teritorijoje ariant dirvą į šiaurės vakarus nuo tyrinėto ploto. Rado ją traktorininkas užsikabinusią ant plūgo norago. Minima apyrankė (21 pav. 1) yra juostinė, vienodo 1,6 cm pločio, masyvi, kiek išgaubtu paviršiumi, kuris ornamentuotas išilginiais grioveliais ir akutėmis. Galai ornamentuoti skersiniais rantukais. Panašių rasta Gėluvoje (Ariogalos r.), kur jos datuotos II–III a.¹⁵

Daugiausiai, net 50 apyrankių, yra juostinės, gaubtu paviršiumi (21 pav. 2, 3, 4). Jos randamos tiek vyrų, tiek moterų kapuose. Skirtumas tik tas, kad vyrų kapuose jų būna po vieną, o moterų kapuose jų randama po dvi, keturias ir net šešias. Vaikų kapuose randamos juostinės apyrankės, padarytos iš pusiau perkirs-

tų suaugusių žmonių apyrankių. Tas faktas, kad perkirtimo žymės yra labai ryškios ir nė kiek neaptrintos, rodo, jog vaikai paprastai apyrankių nenešiodavo, o uždedamos jos būdavo tik vaikams mirus, prieš laidojant juos. Šių apyrankių išgaubtasis paviršius esti dvejopas: arba lygus, neornamentuotas, arba puoštas skersiniais ranteliais, padengiančiais visą paviršių (21 pav. 3), arba paliekant neornamentuotus plotelius. Kasinėjant pasitaiko aptikti ir tokių apyrankių, kurių tik patys galai papuošti skersiniais rantukais, o visas likęs paviršius neornamentuotas (21 pav. 2). Jų plotis būna tik 0,7–0,9 cm. Apyrankės ornamentuotu paviršiumi gausiai randamos IV ir V a. kapuose. Čia jų surasti 38 egzemplioriai. Lygiu paviršiumi aptikta tik 11 apyrankių. Jos datuotos nuo IV–V a. ribos iki V a. II p. Būdinga dar ir tai, kad V a. II p. apyrankės susiaurėja iki 0,5–0,6 cm, o neornamentuotu paviršiumi apyrankių galai net nežymiai suploneja. V a. pab. kapuose abiejų šių variantų apyrankės staiga išnyksta.

Maudžiorų kapinyne radiniai (iš kairės): 20 pav. Segės: 5 – rasta kape Nr. 67; 7 – kape Nr. 115; kitos rastos suardyty kapaviečių žemėje;

21 pav. Apyrankės: 2 – rasta kape Nr. 67; 3 – kape Nr. 91; 7 – kape Nr. 115; 8 – kape Nr. 121; 9 – kape Nr. 110; 10 – kape Nr. 133; 1, 5, 6 – atsitiktiniai radiniai

Dar dvi juostinės apyrankės gaubtu paviršiumi rastos VI a. datuojamame kape Nr. 91 (21 pav. 4). Šios jau gerokai skiriasi nuo išnykusių apyrankių tuo, kad yra žymiai platesnės (1,3 cm), jų galai dar kiek paplatinti (iki 1,5 cm) ir šalia skersinių rantelių derinių dar ornamentuoti įžambiai einančių ir persikryžiuojančių dvigubų griovelių grupėmis. Šio tipo apyrankių paplitimo centru buvo laikoma Vidurio ir Šiaurės Lietuva, kur jų daugiausia rasta V–VI a. kapuose.¹⁶ Kadangi šis apyrankių tipas neturėjo gamybos tradicijų Maudžioruose ir čia nepaplito, minėtus radinius reikėtų laikyti atgabentais iš Vidurio ar Šiaurės Lietuvos.

V a. II p. šalia nešiojamų juostinių gaubtu paviršiumi apyrankių pasirodė juostinės trikampio skerspjuvio apyrankės. Iš to laikotarpio greta 17 pusapvalio pjūvio rastos 3 trikampio skerspjuvio apyrankės. Dar trys tokios pat apyrankės rastos VI a. pr. kapuose (Nr. 102 ir 97a). Jos yra 0,9–1 cm pločio ir 0,3–0,4 cm storio. Ornamentuoti tik galai skersinių ir įžambių griovelių grupėmis (21 pav. 5), o vienos visas paviršius yra padengtas skersiniais grioveliais (21 pav. 6).

Apie VI a. vid., o gal dar ir pirmoje pusėje visoms šio tipo apyrankėms pradėti platinti galai. Šiek tiek pasikeitė ir ornamentika: atsirado sietelio motyvas, grioveliai pradėti komponuoti į rombus (21 pav. 7). Tokių apyrankių surasti 7 vnt. tik VI a. palaidojimuose. Pažymėtina dar ir tai, kad kartu su jomis neberasta vienodo pločio trikampio skerspjuvio apyrankių.

VI a. pab. moters kape Nr. 121 rastos dvi juostinės apyrankės su trikampiu iškilimu (21 pav. 8). Apyrankės dar labai siauros, tik 1,6 cm pločio, iškilimas irgi neaukštas; apyrankės storis siekė vos 0,7 cm. Nors jos pasirodė V a.¹⁷, buvo nešiojamos ir VI a. pr.¹⁸ Toks vėlyvas jų pasirodymas Maudžioruose ir negausumas paaiškintinas tik tuo, kad jos yra ne vietinės kilmės, o atgabentos greičiausiai iš Šiaurės Lietuvos.

Pastorintais galais apyrankių surasti 9 egzemplioriai, viena iš šio kapinyno yra patekusi į J. Rekašiaus asmeninę kolekciją Palangoje. Jos rastos tik po vieną vyrų ir berniukų kapuose (Nr. 19, 20, 40, 110, 120) arba pavieniui suardytų kapų žemėse. Ankstyviausiosios pastorintais galais apyrankės pasirodė V a. pradžios kapuose ir negausiai aptinkamos iki pat VI a. pabaigos. Dauguma jų yra apvalaus skerspjuvio ir vidutiniškai pastorintais galais (21 pav. 9). Vaiko kape Nr. 20 rasta apyrankė, kurios pastorintieji galai yra daugiakampiai ir papuošti seklių duobučių eilėmis. Kitos apyrankės, rastos kape Nr. 120, lankelis yra

profiluotai išlenktas, o pastorintieji galai iš gerosios pusės ornamentuoti šešiomis eilėmis išraižytų rantukų.

Viena apyrankė (21 pav. 10), rasta pavieniui VI a. kapuose, yra labai masyvi – 10,3x7,2 cm dydžio, aštuonkampio skerspjuvio, lankelis ploniausioje vietoje yra 0,8 cm, o pastorintieji galai – 2 cm skersmens. Galų plokštumos palei pakraščius ornamentuotos duobučių eilėmis. Panašaus dydžio masyvi apyrankė yra J. Rekašiaus kolekcijoje. Jos lankelio užpakalinė dalis yra paploninta, o trapecijos formos skerspjuvio galai labai masyvūs.

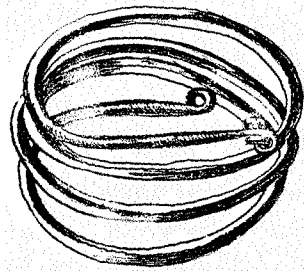
Įvijinių apyrankių vaikų kapuose pasirodė įpusėjus V a. ir pagausėjo VI a. Jeigu iš V a. kapuose rastų 33 apyrankių tik 3 tebuvo įvijinės, tai VI a. iš 25 apyrankių net 7 buvo įvijinės. V a. apyrankės labai skurdžios, padarytos iš pusapvalės arba trikampės vielos, susukus po dvi pilnas įvijas. VI a. pr. apyrankės darytos iš tokios pat vielos, tik įvijų padaugėjo iki trijų, o į amžiaus pabaigą jos pradamos daryti iš pusapvalės 0,3–0,5 cm pločio juostelės, sukant po 5–6 įvijas. Kraštinių įvijų galai net imami ornamentuoti skersiniais grioveliais (kapas Nr. 116).

Dar viena žalvarinė įvijinė apyrankė (22 pav.), padaryta iš rombo formos skerspjuvio įvijos, susuktos iš abu galus nežymiai plonėjančios lazdelės. Maždaug per pusę įvijos nuo galo rombai pereina į apvalų skerspjuvį ir patys galai baigiami sulenktomis kilpelėmis, į kurias būta įvertų plonų grandinėlių. Ji rasta 35 cm gylyje, maišytoje žemėje, V a. datuojamų kapų zonos pakraštyje. Toje pačioje maišytoje žemėje buvo rasta ir vytinė įvijinė antkaklė, kuri turėtų būti iš X–XI a. Galimas dalykas, kad ir ši įvijinė apyrankė yra iš to paties kapo, kurio duobė viena pati buvo iškasta V a. laidojimo vietai, ir kuris vėliau buvo suardytas. Analogiška apyrankė, 1971 m. vasarą rasta Šilalės rajone Žąsino kaimo senkapiuose, pateko į Telšių kraštotyros muziejų. Daugiau šio tipo apyrankių neaptikta.

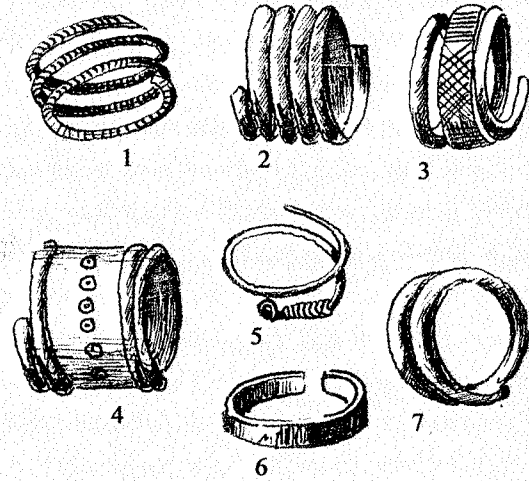
Vaiko kape Nr. 113, kuris pagal palaidojimą datuojamas VI a., ant dešinės rankos riešo buvo užmauta iš grandinėlės padaryta apyrankėlė. Daugiau šitokių apyrankių Maudžiorų kapinyne nerasta.

ŽIEDAI

Žiedai – dažna įkapė. Jų kapuose randama po vieną, du ir net keturis. Iš viso surinkti 66 žiedai, iš kurių tik du yra juostiniai, o visi kiti įvijiniai. Būdinga kapinynui tai, kad IV a. kapuose jų iš viso nerasta. Panašus reiškinys paste-

Maudžiorų kapinyno radiniai.
Kairėje (22 pav.) – įvijinė
apyrankė kilpiniais galais.
Dešinėje (23 pav.) – žiedai: 3 –
rastas kape Nr. 113, 5 – kape
Nr. 37; 6 – kape Nr. 69; 1, 2, 4,
7 – pavieniai radiniai suardyto
kapaviečių žemėje

bėtas ir vienalaikiame Rūdaičių I kapinyne¹⁹. Žiedai padaryti iš apvalios, pusapvalės ir trikampės vielos, susukus 3–6 vijas. Kai kurių iš apvalios vielos sukutų žiedų įvija yra skersai rantuota (23 pav. 1). Su kitokiais ornamentais lygių įvijinių žiedų neaptikta.

Kapinyne surasti 6 įvijiniai žiedai, kurių vidurinė vija yra žymiai platesnė nei kitos, o kraštinės vijos pusapvalio skerspjuvio. V a. plačioji įvija dar neornamentuota, o VI a. puošia „akučių“ eile arba sietelinio raštu (23 pav. 3, 4).

Atskirai pažymėtinas gana retas žiedas, rastas kape Nr. 37 kartu su keturiomis juostinėmis apyrankėmis ir lazdeliniu smeigtuku. Pagal palaidojimo topografiją tas kapas yra datuojamas IV–V a. riba. Minėtas žiedas padarytas iš apvalios plonėjančiais galais vielos, susukus pusantrą įvijos (23 pav. 5). Vienas vielos galas sulenktas į kilpelę ir apvyniotas plonyte vielele. Atrodo, kad tai ne vienintelis toks dirbinys šiame kapinyne, nes pavieniui suardyto kapo žemėse buvo rasta panašaus žiedo viela.

Dviejuose kapuose (Nr. 69 ir 101) rasta po juostinį suremtais galais žiedą. Vienas jų yra iš keturkampio skerspjuvio plokštelės (23 pav. 6), datotas V a. pradžia, o kitas iš pusapvalio skerspjuvio 0,5 cm pločio juostelės. Greičiausiai jis yra padarytas iš įvijinės apyrankės galo. Kapas Nr. 101, kuriame jis rastas, datuojamas VI a. Kapinyne, be tokių aiškios paskirties dirbinių, rasta keletas žalvarinių dirbinių arba detalių, kurių paskirtis nenustatyta.

Pirmiausiai prie tokių nenustatytos paskirties daiktų priskirtini 5 žalvariniai ir sidabriniai cilindriškai. Visi jie rasti IV–V a. sandūros ir V a. kapuose tik po vieną ties šlaunikaulių viduriu. Jų viduje būta siūlų, kuriais jie būdavo pritvirtinami. Sidabriniai cilindriškai yra 1,3 cm skersmens, žalvariniai tokio pat storio, tik ilgesni, net iki 5 cm ilgio.

V a. kape Nr. 9 rastos nenustatyto suardyto dirbinio 6 lazdelės iš apvalios grioveliais skersai išrąntytos vielos. Jos nevienodo ilgio (ilgiausia – 3,6, trumpiausia – 2,2 cm). Greta jų buvo keturkampio skerspjuvio plona 2,2 cm ilgio lazdelė, kurios tik vienas kraštas buvo su skersiniais rantukais.

IV a. kape Nr. 1, kuriame ant kažkokio medinio profiliuoto dirbinio gulėjo kamanos ir geriamųjų ragų juostos, prie minėto medinio dirbinio rastas dviem kniedėm pritvirtintas profiliuotas apkalas, kurio paskirtis liko nenustatyta.

Baigiant apžvelgti kapinyno radinius paminėtina ir tai, kad tyrinėjimų metu rastas vienas iš titnago padarytas gremžtukas ir dvi skeltelės, o matininkai buvo radę pusę akmens kirvuko (1 pav.). Tai rodo, kad akmens ar žalvario amžiais kur nors čia pat yra buvusi gyvenvietė.

Maudžiorų kapinyno tyrinėjimai atskleidė daug naujo apie šio krašto pirmąsias bendruomenės laikų gyvenimą. Kol kas šis kapinynas yra ankstyviausias Žemaitijoje ištirtas plokštinių kapinynas. Jis liudija, kad centrinėje Žemaičių dalyje jau IV a. pereita nuo papročio laidoti mirusiuosius pilkapiuose prie papročio laidoti plokštiniuose kapinyuose. Tai rodo, kad pilkapiai čia išnyko iki IV a. vidurio. Maudžiorų kapinyne palaidojimai skiriasi nuo tų laikų vakarų Lietuvos palaidojimų plokštiniuose kapinyuose, kur kapai būdavo apdedami akmenų vainikais. Maudžioruose šio papročio ar jo liekanų nepastebėta.

Maudžioruose nėra Vidurio Lietuvos šiaurinei sričiai būdingo vyrų bei moterų guldymo priešinga kryptimi ir eilėmis, todėl galime spręsti, kad šis kapinynas yra paliktas senovės žemaičių etninės grupės.

Tyrinėjimų medžiaga rodo, kad jau V–VI a. formuojasi ir nusistovi tradicijos, kurios pastebimos ir vėlesniuose kapinyuose iki mirusiųjų deginimo papročio išsigalėjimo. Atsiranda segių vyrų kapuose, smeigtukų moterų kapuose, gintarinių karolių porų prie smeigtukų ar segių, įvijų, kurios randamos mirusiųjų pakaušio srityje, ir kt. Nors kasinėjimų metu rasti IV–VI a. kapai, tačiau pavieniai radiniai rodo, kad šiame kapinyne dar buvo laidojama ir X–XI a.

IŠVADOS

Maudžiorų kapinynas yra Kelmės rajono Maudžiorų kaime, už 3 km nuo Šatrijos kalno. 1964 ir 1966 m. jį tyrinėjo Telšių kraštotyros muziejus, kuriame ir saugoma visa tyrinėjimų medžiaga. Ištirti 134 kapai, rasta 380 dirbinių.

Straipsnyje apžvelgiama kapinyno teritorijos laidojimo chronologija, kapų tipai (pavieniai tipiniai, pavieniai išsiskiriantieji ir grupiniai), radiniai. Ištirtoji kapinyno dalis datuojama IV–VI a., pavieniai radiniai siekia X–XI a. Tai anksčiausias iki šiol ištirtas plokštinis kapinynas centrinėje Žemaitijoje, paliktas senovės žemaičių etninės grupės.

LITERATŪRA

1. Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A. Lietuvos archeologijos bruožai. – Vilnius: Valst. polit. ir moksl. lit. l-kla, 1961.
2. Michelbertas M. Emaliuotos juostos Lietuvoje // LTSR MA darbai, ser. A2 (27). – Vilnius, 1968.
3. Michelbertas M. Rūdaičių I kapinynas // Lietuvos archeologijos paminklai. – Vilnius, 1968, p. 92.
4. Rimantienė R. Tūbausių kapinynas // Lietuvos archeologiniai paminklai. – Vilnius, 1968.
5. Tarydas B. Šiaulių kraštotyros draugijos archeologiniai tyrinėjimai 1932 m. // Šiaulių metraštis, 1933.
6. Valatka V. Kryžinis plokšteliais smeigtukas // Muziejai ir paminklai. – Vilnius, 1969, p. 28.
7. Lietuvių liaudies menas. Papuošalai. 1 kn. – Vilnius, 1958.
8. Lietuvių liaudies menas. Papuošalai. 2 kn. – Vilnius, 1966.
9. Šiaulių metraštis, 1933.

ĮKAPIŲ DROBULĖ

Archeologo darbas nėra lengvas. Ne tiek jis sunkus fiziškai, kiek reikalauja nepaprasto atidumo, pastabumo. Tuo jis turbūt beveik prilygsta Šerloko Holmsso profesijai. Kartais menka smulkmenėlė ar rasto dirbinio padėtis gali labai daug ką pasakyti apie įvykį, buvusį prieš kelis šimtus ar tūkstančius metų. Turbūt archeologui reikalinga ir laki vaizduotė, kad iš tų smulkmenų būtų galima atkurti įvykius, įsivaizduoti juos tokius, kokie buvo.

1966 m. vasarą kartu su aštuntokų grupe kasinėjam Maudžiorų senkapį. Mirusieji čia buvo laidojami su karštais negiliose duobėse. Maudžiorų senkapyje pakakdavo nukasti ariamąjį sluoksnį, nulyginti paviršių ir išryškėdavo tamsesnės žemės duobė. Tokios duobės dugne būdavo išlikę tik griaučiai ir nepūvančios įkapės. Karsto kontūrai išryškėdavo tik retais atvejais kitokios, labiau puvėsingos žemės ploteliu.

Vienoje tokioje duobėje pasirodžius kaukolės viršugalviui, pradėjome griaučius atkasinti kaip ir visada – tik su specialiais archeologų stekais ir šepetukais. Tuoju pat šalia kaukolės už 7 cm atidengėme kitą kaukolę. Iškilo klausimas – ką mes čia turime: du vienas šalia kito iškastus kapus ar vieną dvigubą kapą? Karstų liekanų nei tarp kaukolių, nei už jų išorinėje pusėje nesimatė. Geriau atkasus kaukoles, jau buvo galima pasakyti, kad jos yra vaikų. Tai rodė ne vien kaukolių dydis, bet ir tai, kad jų viršugalvio kaulai buvo nesuaugę, palaidi, nes vaikų viršugalvio kaulus jungiančios kremzlės buvo supuvusios. Suaugusių žmonių kremzlės sukaulėja ir kaukolės kaulų siūlės visada būna tvirtos.

Paskutus dar pora centimetrų giliau, atsidengė ir kaukolių žandikauliai. Kairiosios kaukolės priekinių dantų nebuvo. Trūkstanti maži pieniniai dantukai gulėjo kiek žemiau žemėse. Antrosios kaukolės dantys buvo žandikauliuose. Iš to jau buvo galima pasakyti, kad pirmasis mirusysis dar neturėjo šešerių, o antrasis buvo kokių aštuonerių ar devynerių metų.

Atskutę sprando slankstelius, prie jaunesniojo individo radome 44 mėlyno stiklo ir gintaro karoliukus, o prie vyresniojo – 23 kiek šviesesnio stiklo ir gintaro bei iš žalvarinės vielos padarytą vaikiško dydžio antkaklę, kurios viename gale buvo raktų skylutės pavidalo kilpelė, o kitame – paprastai atlenktas kabliukas. Iš archeologinės literatūros žinodami, kad mėlyno stiklo maži karoliukai buvo nešiojami tik iki V a. vidurio, o antkaklės su raktų pavidalo kilpele pasirodė tik V a., jau galėjome spręsti, kad vyresnysis mirusysis buvo palaidotas V a. pirmojoje pusėje, nes, jei būtų palaidotas anksčiau, nebūtų antkaklės, o jei vėliau, tai nebūtume radę karoliukų.

Atkasinėdami krūtinės sritį, ant jaunesniojo individo šonkaulių radome geležinį smeigtuką. Tuo metu smeigtukus segėjo tik moterys. Jais dažniausiai būdavo susegamas viršutinis moters drabužis, nes sagų dar nežinota. Vyrai viršutinį drabužį susegdavo įvairiomis segėmis, kurios taip pat randamos krūtinės srityje. Radę smeigtuką, jau galėjome nustatyti, kad jaunesnysis individas buvo mergaitė.

Ant vyresniojo mirusiojo šonkaulių buvo didelė segė. Ji gulėjo ne paprastai, o apversta. Segės smeigė buvo visai švaria vienoda patina. Tai reiškia, kad ši segė į jokių drabužių nebuvo įsegta. Jeigu ji būtų buvusi įsegta, tai smeigės vietos, kurios lietsi su drabužiu, būtų pažaliavusios skirtingos spalvos patina. Surasta segė rodė, kad griaučiai yra skirtingų lyčių asmenų.

Neilgai mes savo atradimu džiaugėmės. Virš, mūsų manymu, berniuko dubens kaulų gulėjo lygiai toks pat geležinis smeigtukas kaip ir ant mergaitės krūtinės. Nei šis, nei tas. Segė ir smeigtukas. Tad kas čia – berniukas ar mergaitė? Tapo nebeaišku. Abejonių kėlė segės aukštieji padėtis. Kilo mintis: ar ji nėra kartais atsitiktinai įkritusi į kapą nuo laidotuvių dalyvio aprangos ant antrosios mergaitės karsto. Nesuprantama buvo ir smeigtuko padėtis: kodėl jis pilvo galo srityje, o ne ant krūtinės.

Ėmėme atkasinėti rankų kaulus. Jaunesniosios mergaitės dešinė ranka buvo per alkūnę nežymiai sulenkta ir jos plaštakos kauliukai gulėjo ant dubens kaulų. Ant šios rankos riešo kaulų tebebuvo dvi žalvarinės vaikiškos apyrankėlės. Kairė ranka buvusi sulenkta per alkūnę smailiu kampu ir jos pirštų kauliukai gulėjo ant krūtinės netoli kaklo. Ant šios rankutės kaulų taip pat buvo užmautos dvi vienodos apyrankės.

– Turtinga, – nusprendėme. – Keturias apyrankes reta kuri suaugusi moteris nešiodavo.

Antrojo individo dešinioji ranka gulėjo ištiesta pagal kūną. Ant jos riešo buvo uždėta tik viena vaikiška apyrankėlė ir, kas keisčiausia, į tą ranką buvo įsikabinusi mažoji mergaitė. Tad štai koks dalykas. Abu vaikai gulėjo viename karste susikabinę rankutėmis. Dabar jau pirmoji mįslė įminta. Čia susidūrėme ne su dviem pavieniais, o su vienu dvigubu kapu.

Vyresniojo individo antroji ranka buvo sulenkta buku kampu ir jos kaulai siekė dubens kaulus. Bet kur riešo, plaštakos ir pirštų kauliukai? Toje vietoje, kur jie turėtų būti, gulėjo geležinis smeigtukas, kuris mums sukėlė abejonių dėl šių griaučių lyties. Atsargiai pagal vieną smeigtuko šoną kiek paskutome žemes ir kauliukus aptikome. Jie gulėjo po smeigtuku. Pakankamai atidengę kaulus, įsitikinome, kad ant šios rankos jokios apyrankės nėra. Anksčiau atidengtuose vyrų kapuose visur rasdavome tik po vieną apyrankę, o moterų kapuose jų visada būdavo ant abiejų rankų po lygiai: dvi, keturios ar net šešios. Remdamiesi šia analogija padarėme išvadą, kad vyresnysis individas yra berniukas, tikriausiai mažosios mergytės brolis, nes visos penkios apyrankės buvo visiškai vienodos. Bet kodėl dubens kaulų srityje ant kairiosios rankos plaštakos viršaus gulėjo tas smeigtukas? Negi jis įkrito į kapą atsitiktinai?

Nevalėme šepetuku nuo jo žemių likučius ir, visai arti prisilenkę, apžiūrėjome patį smeigtuką. Ir ką mes pamatėme? Ant smeigtuko rūdžių dviejose vietose aiškiai matėsi trinyto audinio pėdsakai. Taip galėjo būti tik ant persmeigto per audinį dirbinio. Palaikę ranka gulėjo ant krūtinės, o smeigtukas buvo ant plaštakos, vadinasi, jis negalėjo būti įsmeigtas į nešiojamą drabužį. Galimas tik vienas atvejis – smeigtukas buvo įsmeigtas į kokią nors įkapių drobulę, į kurią buvo suvynioti abu lavonėliai ir po to paguldyti į karstą. Bet to, kad būta įkapių drobulės, iki šiol nė vienas archeologas savo ataskaitose neminėjo. Kaip čia gali būti? Negi mes „atradome Ameriką“?!

Sujaudinti atradimo nuojautos, perėjome prie atvirkščiai gulinčios segės. Ją taip pat rūpestingai nevalėme šepetuku ir, sukišę galvas, ėmėme apžiūrinėti.

– Matau audinio antspaudus ant jos, – drebančiu balsu pratarė vienas aštuntokas.

Ant apverstos segės geležinės spyruoklės matėsi tokio pat trinityto audinio pėdsakai kaip ir ant smeigtuko. Matyt, dar nenešiojančiam segės sūnui ant krūtinės tėvas padėjo savąją, aukštiekninkai apverstą, o paskui kūnus susiautė į įkapių drobulę ir, kad ji neprasiskleistų, susegė smeigtuku. Drobulės audinys lietėsi su segės spyruokle, kuriai rūdijant audinio raštas liko atsispaudęs.

Prieš mūsų akis atsiskleidė senų laikų tragedija ir žmogaus jausmų apraiška. Du vaikai – broliukas ir sesutė, susikabinę rankomis viename karste. Tikriausiai ir gyvi būdami jie ne kartą vaikščiojo susikabinę rankytėmis, kartu žaidė, čiauškę su tėvais ir kaimynų vaikais. Kartu juos ištiko ir mirtis. Nesudraskė jų, paklydusių miške, žvėrys, nesudegė jie ir ugnyje, nes kaulai nebuvo nei apdege, nei nenatūralioje padėtyje. Gal jie karštą vasaros dieną, nubėgę į Užnos upelį pasimaudyti, nuskendo? O gal juos, kartu gulinčius, nepadėjus žiniuonio vaistams, difteritas užsmaugė? Nebepasakysi, kas čia įvyko. Tik mirė jie kartu. Su sopančia širdimi, raudodama motina aprenge jų lavonėlius geriausiais drabužėliais, papuošė visais jų turėtais papuošalėliais. O tėvas, negalėdamas nuryti gomuryje įstrigusio skausmo, išskobė jiems bendrą karstelį. Į jį įklojo drobulę ir ant jos suguldė mylimų vaikučių kūnelius. Pamatęs, kad jo sūnus neturi ant krūtinės segės, tos segės, kurią ne kartą tėvas jam žadėjo nupirkti ir iki šiol nenupirko, išsisegė savąją ir padėjo jam ant krūtinės. Tegu keliauja į dausų šalį kartu su išsvajotuju papuošalu. Susiautė drobulės kraštus, persmeigė juos smeigtuku ir, uždėjęs karsto antvožą, kartu su artimaisiais palaidojo kaimo kapinaičių kalvos pietiniame šlaite, kad būtų šilčiau, visada saulutė šviestų.

Praėjo pusantro tūkstančio metų. Ir štai mes, stovėdami prie to paties kapo, vėl išvydome tą skaudžią tragediją, didelę žmogaus meilę ir pirmą kartą sužinojome apie įkapių drobulę.

Skaudžių išgyvenimų pėdsakai, nors ir po tūkstančio metų atsiskleidę, jaudina ne tik archeologus, bet ir kiekvieną žmogų. Todėl ir visa mūsų grupė, nors ją sudarė judrūs ir gyvi aštuntokai, susikaupė, rimčiau pradėjo žiūrėti į praeities laikų žmonių gyvenimo liudininkus. Tai tęsėsi apie dvi dienas. Po to atidengėme dar keletą pavienių kapų. Bet, kai moters kape ant plaštakos kauliukų viršaus radome geležinį smeigtuką, o po plaštakos kauliukais ant krūtinės buvo dar kitas smeigtukas, rimtis išnyko. Visus apėmė atradimo džiaugs-

mas. Prieš mūsų akis vėl buvo akivaizdus įrodymas, kad būta įkapių drobulės.

Kuo ilgiau kasinėjome, tuo daugiau kaupėsi įrodymų. Beveik kas dešimtam kape buvo smeigtukas neįprastoje vietoje, kurią galima paaiškinti tik tuo, kad smeigtuku buvo persmeigta įkapių drobulė. Bet kodėl šis reiškinys aptiktas tik dalyje kapų? Negi įkapių drobulė tebuvo naudojama tik retais atvejais? Turbūt ne. Įkapių drobulė buvo klojama į kiekvieną karstą. Tik tais atvejais, kai jos kraštai nesilaikydavo ir skleisdavosi, juos prisegdavo smeigtuku, o jei laikydavosi, tai joks smeigtukas nebūdavo reikalingas.

Baigėsi kasinėjimų laikas. Išsivažinėjome visi po namus. Rudenį, būdamas Vilniuje, sutikau archeologą, kuris tą pačią vasarą kasinėjo VII a. kapinyną Šilalės rajone. Užėjus kalbai apie radinius, jis užsiminė, kad radęs smeigtukų virš riešų kaulų.

– Aš manau, kad jie naudoti ne praktiniams tikslams, o kokioms nors apeigoms, – pasakė jis. O kai aš išdėčiau savo spėjimą apie įkapių drobulę, jis taip pat su juo sutiko.

Taip mes minėtą vasarą išaiškinome iki tol nežinotą senovės baltų genčių, gyvenusių Žemaičių aukštumoje, laidojimo paprotį.

1969 m. gruodžio 23 d. – 1970 m. sausio 10 d.

BUVO KAUTYNĖS

Tą savaitę Maudžioruose mums pasisekė atidengti keletą keistų kapų. Buvo tai grupiniai kapai. Vienoje duobėje suradome palaidotų trijų stambių vyrų palaikus. Nesuirė buvo išlikę tik kojų kaulai. Už pusmetrio nuo duobės galvūgalio atidengėme kitą panašų dvigubą kapą, o už šios duobės – trečią, kuriame gulėjo keturių žmonių griaučiai. Dar viena duobė tarp šių kapų tikriausiai buvo perkasta darant bulviarūsį. Kiek joje buvo palaidota mirusiųjų, neaišku. Įkapių jokių. Sprendžiant iš gelsvos kaulų spalvos ir jų padėties, visi mirusieji buvo palaidoti be karstų.

Šalia trigubo kapo už žingsnio nuolydžio pusėn atidengėme dar vienus griaučius vyro, kuris taip pat buvo palaidotas be karsto. Jo viršugalvyje buvo kirviu iškirta kaukolės skeveldra. Ir prie šių griaučių jokių įkapių nebuvo.

Preparuojamas atidengtas kapas Maudžiorų kapinyne.
V. Valatkos nuotr. 1979 m. liepos 11 d.

Pirmą kartą atidengėme tokių keistų palaidojimų grupę. Ką galėjo tai reikšti? Sustokime kelioms minutėms ir vaizduotės akimis mėginkime pamatyti anas dienas.

* * *

Čia buvo kapai. Kalvelės pietinis šlaitas buvo nuo pat viršūnės nusėtas nedideliais kauburėliais. Mažai kas beatminė, kada čia maudžioriškiai pradėjo laidoti savo mirusiuosius. Tik senasis Daujotas pasakoja, kad jo senelis, dar tada, kai buvo jaunas ir stiprus medžiotojas, su draugais įkūrė nausėdiją, pradėjo čia laidoti mirusiuosius. Kalvelės pačioje viršūnėje palaidojo genties vadą.

Už poros upės vingių buvo kaimas. Nuo kapų jo nesimatė. Jį dengė retokas miškelis, bet, kai būdavo ramus oras, girdėjosi šunų lojimas ir vaikų šūkavimai. Vakaraus ataidėdavo jaunimo dainos.

Ir tą popietę kaime virė įprastas kasdieninis gyvenimas. Greta vaikų spygavimų girdėjosi ritmingi metalo žvangčiojimai. Tai kalvis kalė geležį, dirbo kaimelio gyventojams naujus kirvius, peilius, pjautuvus. Įprasto kaimeliui vyrų ir moterų alaso nesigirdėjo. Mat buvo pati javapjūtė ir visi, galį valdyti pjautuvą – vyrai, moterys ir paaugliai – laukuose kirto šiųmetį derlių. Iš ten tik kartais atplaukdavo garsus žmonių būrio nusikvatojimas ar koks vienišas šūktelėjimas.

Bet ši vasaros popietės alsinanti ramybė buvo apgaulinga. Miško takeliais, Užnos upelio pakrantėmis ant arklių tyliai prie kaimelio artėjo nepažįstami kariauninkai. Kai jie pamatė kapų kalvą, kariaunos vadas sustabdė savo būrį.

– Netoli kapų turi būti kaimas. Jūs trise eikite apžiūrėti kaimo apylinkių.

Palieptieji nušoko nuo arklių ir tyliai nuėjo takeliu, kuris buvo sumintas iš kaimelio į kapus vaikščiojančių žmonių. Po kurio laiko jie grįžo.

– Kunige, kaimas nedidelis, apie tuziną dūmų. Jame žmonių nėra. Vyrai ir moterys laukuose pjauna javus.

– Puolame. Kol atbėgs pjovėjai, mes daug trobų apgrobsime. Pirmyn!

Paspaudė vadas ant kairės kojos esančiu pentinu arklį ir takeliu nušuoliavo į kaimą. Iš paskos vienas po kito nušuoliavo ir likę kariauninkai.

Praėjo gal 5 ar daugiau minučių ir kaime kartu su pasiutusiu šunų lojimu pasigirdo moterų klyksmas.

– Plėšikai, gelbėkite! – ir kartu su jais kariauninkų išstėtas kovos šauksmas.
– Vyrai, į sodą, gelbėkime namus, bėkime, – kažkas komandavo už kaimo.
Sodybose triukšmas netilo. Klykė, šaukė moterys, lojo šunys, rėkavo plėšikai.

Tuo metu pradėjo žvengti kariauninkų žirgai. Matyt, plėšikus pradėjo pul-
ti atbėgę kaimo gynėjai. Pavieniai klyksmai susiliejo į vieną nesibaigiantį kauks-
mą. Prie kapų kalvos per krūmus bėgo verkdamos moterys. Vienos jų vedėsi
paauglius, o kitos nešėsi vaikus. Apimtos siaubo ir baimės jos aimanavo:

– Nevidonai, plėšikai. Ką jie padarė... Kur dabar mes dingsime?!

Ir nubėgo tolyn slapstydamosi už medžių į miško tankumyną. Paskui jas –
ir kitas moterų su vaikais būrelis. Išbėgo į laukymę ir keletas vyrų. Kruvini,
sudraskytais drabužiais.

– Mūsų buvo per maža, kad juos išmuštume. Ir ginklų neturėjome. Viskas
buvo namuose, o į namus įeiti negalėjome. Plikomis rankomis ką tu padarysi.
Be reikalo Laukys vedė mus beginklius į mūšį. Geriausieji vaikinai žuvo nuo
plėšikų iečių ir kirvių. Reikėjo juos iš pasalų, ant kelio, užpulti.

– Kodėl mes neturėjome išsinešę ginklų?! Būtume galėję bent pasipriešinti.

– O kas galėjo pagalvoti, kad mus čia užpuls? Tiek metų ramiai gyvenome.

Ir vyrai apsidairydami nutolo. Tuo metu kaime triukšmas aptilo. Tik šunys
tebelojo ir cypė, gavę smūgį ar dūrį. Matyt, kautynės buvo pralaimėtos. Atėjū-
nai landžiojo po trobas ir klėtis, grobė viską, kas jiems patiko.

Pasirodė dūmų tumulai. Tai plėšikai padegė trobą. Po minutės iškilo ir
antras dūmų stulpas, ir trečias. Liepsnų liežuviai pasirodė net per medžių vir-
šūnes. Girdėjosi liepsnų plakimasis ir degančių sienojų traškėjimas.

Grobikai su prisiplėštų gėrybių ryšuliais ristele prajojo pro kapus paupiu.
Ant vieno žirgo gulėjo persvertas nukautas atėjūnas. Arklių tipenimas nutilo.

Gaisro liepsnos sumažėjo, tik šunys kaukė ir moterys gailiai rėkavo grįžda-
mos į buvusį kaimelį. O paskui per visą naktį girdėjosi raudos. Tai motinos ir
žmonos gedėjo savo žuvusiųjų sūnų ir vyrų. Kitą dieną įdienojus atėjo šeši
vyrai ir mediniais kastuvais pagal kapų kraštą iškasė keturias dideles duobes.
Minėjo jie žuvusiuosius, pasakojo apie jų žygdarbius, prisiminė jų veiksmus ir
kalbas kasdieninėje buityje. Keikė ir dievų keršto šaukė žudikams. Apgailesta-
vo, kad žuvusiesiems negali surengti šermenų – nei turto, nei pastatų neblikę.

Pavakare, kai saulė buvo jau prie laidos, pasigirdo kaimelyje raudos. Rau-

dojo moterys ir vyrai. Visi gyvi kaimelio gyventojai atėjo čia į kapus. Vyrai
atnešė 10 mirusiųjų – dešimtį žuvusių kaimo gyventojų. Vėl raudos, aimana-
vimai ir dievų keršto šaukimas girdėjosi kapuose prie duobių.

Į pirmąją duobę paguldė tris vyrus: kalvį Vainorą ir du jo sūnus, tvirtus
kaip ažuolus vyrus. Nebuvo jie aprenkti gerais rūbais, papuošalais padabinti.
Net ginklų jiems į kapą neįdėjo, nes visas jų turtas buvo žuvęs. Ko plėšikai
nepagrobė, tą ugnis sunaikino.

Į antrą duobę paguldė bendruomenės seniūną Laukį ir jo žmoną Ringailę.
Laukys pats pirmasis ir tik su peiliu rankoje puolė į mūšį. Nudobė pirmąjį
plėšiką, bet kitas užpuolikas suvarė Laukiui į krūtinę ietį ir jis krito negyvas. Jo
žmona, apipulta plėšikų, priešinosi, kandžiojosi, gynė savo turtą ne tik trobo-
je, bet ir ant savęs. Plėšikai nutraukė jai karolius, antkaklę, norėjo nuplėšti
apyrankę, bet ši priešinosi, kol barzdotas plėšikas nesuvarė peilio į bekovojan-
čios moters kūną. Už jų galvos galo duobėn paguldė Einikį ir Daubarį. Pirmąjį
raudomis apverkė jauna žmona, o antrąjį – motina ir tėvas, kurie spėjo ištrūkti
iš plėšikų nagų.

Mažiausiai raudų buvo prie ketvirtosios duobės, nors čia laidojo keturis
žuvusiuosius: senį Varpiotą, jo sūnus Rimkų ir Uosį. O tarp jų – jaunąją Rim-
kaus žmoną Narūnę, kuriai ant dešinės rankos piršto nežinia kaip tebebuvo
išlikęs nenumautas žalvarinis įvijinis žiedas. Tik senoji Varpioto žmona, likusi
viena kaip pirštas, stovėjo lyg stabo ištikta prie duobės kol vyrai užkasė visus
jos šeimos narius. Nei šeimos, nei trobesių – nieko nebeliko. Viena paguoda,
kad trys dukterys buvo ištekėjusios į kitus kaimus.

Saulė jau nusileido, iš miško tankumynų pradėjo slinkti sutemos. Laidotu-
vininkai tylūs, lyg visai nebetekę jėgų beraudodami, vienas po kito patraukė
kaimavietės link. Kur ir kaip jie tenai įsikūrė, iš kapų nesimatė.

Praėjo naktis. Kapų smilgose čirškėjo žiogai. Prasidėjo nauja diena. Į ka-
pines atėjo du vyrai ir šalia vakar palaidotų kapų iškasė dar vieną duobę. Į ją be
karsto paguldė vyrą, kurį kautynių metu plėšikas kirviu sužeidė į galvoviršį.
Negelbėjo nei motinos slaugymas, nei burtininko žolelės. Mirė jis antrąją nak-
tį po sužeidimo. Paguldė jį šalia kitų tose kautynėse žuvusių kaimo gyventojų.

1976 m. rugpjūčio 24 d.

AKMENSKINĖS KAIMO ARCHEOLOGINIAI PAMINKLAI

1967 M. TYRINĖJIMAI

1966 m. vasarą per Akmenkinės kaimą tiesiamam keliui iš vienos kalvos, esančios netoli buvusios sodybos, buvo pradėtas vežti smėlis. Kasant jį pabiro žmonių kaulai ir įvairūs metaliniai dirbiniai. Darbininkai, supratę, kad čia kapinynas, darbus nutraukė ir į duobę buldozeriu sustūmė žemes iš jos pakraščiu.

Apie radinius buvo pranešta Telšių kraštotyros muziejui. Jo darbuotojai 1967 m. liepos 1–30 dienomis čia vykdė archeologinius tyrinėjimus ir ištyrė 680 kv. m plotą.

Minimas kapinynas yra Plungės rajono Medingėnų apylinkės Akmenkinės kaime, už 3 km nuo Medingėnų miestelio, beveik už 1 km į pietus nuo Minijos upės, nedidelėje kalvelėje, kuri kartu su kitomis net aukštesnėmis kalvelėmis nuo senų laikų ariama. Kalvelė pietuose pereina į šlapią pievą.

Pradėjus tyrinėjimus buvo tikimasi rasti ankstyvojo feodalizmo laikų kapinyną su degintiniais ir nedegintiniais kapais. Tyrinėjimų metu pasirodė, kad čia būta dviejų paminklų: gyvenvietės ir kapinyno.

GYVENVIETĖ

Kalvelės rytinio šlaito ariamame sluoksnyje buvo surasta nemažai pavienių brūkšniuotosios keramikos šukių ir vienas kitas apskaldytas titnago gabaliukas. Nukasus ariamąjį sluoksnį, buvo atidengti trijų ūkinių duobių likučiai. Duobė Nr. 1 buvo 70 cm skersmens, 94 cm gylio. Duobė į dugną šiek tiek siaurėjo, dugnas buvo apvalinas. Pačiame dugne buvo supiltas 2–3 cm storio smulkių anglių sluoksnis. Duobę pripildžiusiose žemėse buvo kelios brūkšniuotosios keramikos indo šukės.

Duobė Nr. 2, kuri buvo už 7 m į vakarus nuo pirmosios, siekė 70 cm skersmens ir 70 cm gylio. Užpildo žemėse taip pat buvo brūkšniuotosios keramikos, o pačiame dugne gulėjo du nedideli 7,2×5,6×7,2 cm ir 10,3×7,0×7 cm dydžio galastuvai apšlifuoti šonais.

Duobė Nr. 3 buvo už 170 cm į pietus nuo pirmosios – 90 cm skersmens ir 110 cm gylio. Duobės kraštai gana statūs, o dugnas apvalinas. Pačiame duobės dugne gulėjo didokas suskaldytas akmuo šlifuoti šonais ir trinamųjų girnų viršutinis akmuo. Akmenys buvo apipilti 6 cm storio degėsių sluoksniu, kuriame surasta dar viena brūkšniuotosios keramikos šukė.

Iš šlaitų statumo ir duobės užpildo žemių išsisluoksniavimo matėsi, kad duobės, žmonėms apleidžiant gyvenvietę, nebuvo paliktos atviros, o tvarkingai užkastos, į jas sumesti nereikalingi akmenys, supilti degėšiai iš ugniaviečių.

Gyvenvietės teritorijos dydžio nebuvo galima nustatyti. Jeigu apie ūkines duobes ir buvo susidaręs kultūrinis sluoksnelis, tai vėliau jis per daugelį metų ariant buvo visiškai sumaišytas.

Apie gyvenvietės dydį apytikriai galima spręsti tik iš brūkšniuotosios keramikos ir titnago skeltelių išsibarstymo ariamajame sluoksnyje. Pažymėtina, kad brūkšniuotosios keramikos buvo rasta 10×8 m plote į pietus nuo ūkinių duobių, o titnago skeltelių – 10×7 m plote į vakarus nuo brūkšniuotosios keramikos pasklidimo ploto. Keramikos ir titnago skeltelių išsibarstymo plotus skyrė maždaug 4–5 m ruožas be jokių radinių. Ūkinės duobės su keramika buvo rytinėje kalvelės papėdėje, o titnagai – kalvos viršūnės rytinėje pusėje.

Tyrinėtame plote surasta šiek tiek dirbinių liekanų.

Už 80 cm į vakarus nuo duobės Nr. 1, ariamajame sluoksnyje, 25 cm gylyje, buvo rasta akmeninio kirvuko skylės išgrąža iš pilkšvo smulkiagrūdžio granito. Yra pagrindo manyti, kad šioje gyvenvietėje turėjo būti pagamintas bent vienas akmeninis kirvukas. Galimas dalykas, kad kirvukui šlifuoti buvo naudojamas duobėje Nr. 3 rastas sudaužytas akmuo. Suklijavus keturis jo fragmentus, išėjo 46 cm ilgio, 24 cm pločio ir 9 cm storio rausvo smulkiagrūdžio granito gabalas su nušlifuotomis didžiosiomis plokštumomis abiejose pusėse. Su padidinauju stiklu apžiūrėjus paviršių, jo grioveluose nepastebėta nei įtrintų puvėsių (jų turėtų būti, jeigu čia būtų trinamosios girnos), nei jokių metalų rūdžių. Grioveliai buvo užpildyti smulkučiais smėlio grūdėliais. Mano nuomone, jie yra nuo šlifuito akmens paviršiaus nusitrynusios dulkės.

Kaip buvo minėta, kalvos rytinėje pašlaitėje surastos 22 nuoskalos. Titnaginio dirbinio nerasta nė vieno. Nuoskaldos daugiausia nuo titnago skaldytinių pakraščiu su žievės liekanomis. Ant jų – jokių retušavimo žymių. Jų ilgis –

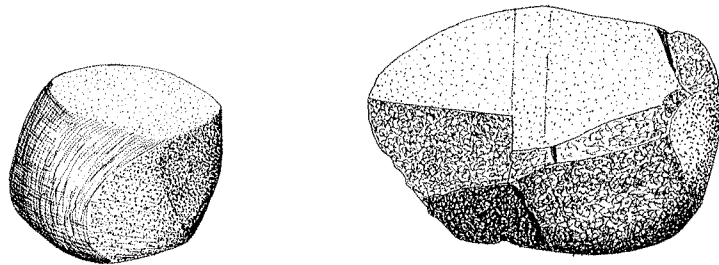
vos 3–4 cm. Tik trys gabalėliai turėjo retušavimo žymių. Tačiau ir jie tokie maži, kad nebuvo galima nustatyti, nuo kokios paskirties daikto jie nuskilę.

Duobėje Nr. 3 buvo rastas trinamųjų girnų viršutinis akmuo. Jis savo forma priminė padinės duonos kepaliką. Šio akmens storis – 10 cm, ilgis – 26 cm, plotis – 27 cm.

Dirvos pakraštyje, prie kelio, gulėjo 115×80×50 cm dydžio apskaldytas akmuo, kurio vieno šono paviršius aiškiai buvo gludintas. Galima manyti, kad jis anksčiau gulėjo gyvenvietės teritorijoje, o vėliau, pradėjus dirbti žemę, buvo išvilktas į dirvos pakraštį. Minėtojo akmens nutrintoji dalis iškilusi ne visa, ji – 56×35 cm dydžio.

Atskirai paminėtini nedideli trinamieji akmenys – maždaug kumščio dydžio apvalokos formos ledynmečio rieduliai. Nuo paprastų riedulių jie skyrėsi tik tuo, kad vienas, du ar net trys šonai turi aiškias plokštumas, atsiradusias dėl trynimosi. Tokių pat akmenų buvo rasta ir Paplinijo gyvenvietės, kuri yra už 7 km į pietryčius, III–IV a. sluosnyje. Apie juos mūsų archeologinėje literatūroje beveik nerašyta. Neaparta ir jų paskirtis. Mano nuomone, grūdų trinamaisiais akmenimis jų laikyti negalima, nes jų ir masė, ir dydis per maži. Greičiausiai jie buvo naudojami kailiams vokuoti, t. y. jiems išminkštinti, ištrinti. Žinoma, galėjo būti ir kitokia jų paskirtis.

Gyvenvietėje surinkta 80 brūkšniuotosios keramikos puodų šukių. Molio masėje yra daugiau ar mažiau sutrupinto balto kvarcinio granito trupinių. Trupiniai stamboki. Puodai išdegti vidutiniškai. Vienos šukės – gelsvai rausvos, o kitos – juosvai pilkos. Kai kurių puodų šukių vidaus pusė juoda. Šukių storis svyravo nuo 0,9 cm iki 1,2 cm. Tik kelios priedugnio šukelės 1,4 cm storio.

Akmenskinės kapinyno kasinėjimų žalvario amžiaus radiniai (iš kairės): granito akmuo su trynimo žymėmis (7,2x7,2x5,6 cm) ir žalsvo granito akmuo su nutrintu šonu (10,3x7,0x6,9 cm)

Visos šukės vienodai labai sekliai brūkšniuotos, išskyrus tik vieną briaunos šukelę, kurioje jokių brūkšniavimo žymių nematyti. Puodų vidaus pusė brūkšniuota horizontaliomis linijomis, o išorinėje pastovios brūkšnelių krypties nėra: vieni brūkšniai vertikalūs, kiti, tos pačios šukės, įstriži.

Iš rastų šukių buvo galima spręsti, kad čia būta trijų ar keturių puodų. Indų formos atkurti nėra galimybės, nes ariamajame sluoksnyje per daugybę metų šukių pakraščiai apzulinti, aptrupinti ir jų sudėstyti neįmanoma.

Sprendžiant iš fragmentų, galima pasakyti, kad puodai buvo dviejų rūšių: profiliuotais šonais ir kibiros formos.

Brūkšniuotas profiliuotais šonais puodas buvo su nežymiais peteliais, į išorę šiek tiek lenktu tiesiu kakleliu. Jo skersmuo apie 20–21 cm, aukštis nenustatytas. Vidaus pusė, kaip ir visų puodų, brūkšniuota horizontaliai, o išorinė pusė – įvairiomis kryptimis.

Kibiros formos briaunos ir šonų šukės tokios mažos, kad pagal jas puodų dydžio nustatyti negalima.

Iš gyvenvietės radinių ir geografinės padėties matyti, kad čia buvo atvira, visai neįtvirtinta trumpalaikė gyvenvietė, kurią galėjo būti įsirengę paskui bandą keliaujantys gyvulių augintojai. Joje žmonės galėjo stovyklauti tik kelias dienas.

Pagal akmens ir titnago atliekas bei brūkšniuotąją keramiką gyvenvietę galima datuoti I tūkstantmečiu pr. Kr., greičiausiai žalvario amžiaus pabaiga.

KAPINYNAS

Ant kalvos viršūnės ir pietiniame šlaite buvo įrengtas kapinynas. Apžiūrėjus jo paviršių, rasta perdegusių kaulų trupinių, o buldozeriu į duobę sustumtose žemėse buvo ir vienas kitas nesudegęs žmogaus kaulas: apatinis žandikaulis, pirštų kauliukų.

Kasinėjimų metu iširta tik 16 degintinių kapų nuo kalvos viršūnės šiek tiek pasvirusiame į šiaurę šlaite. Pietinio šlaito kapai faktiškai buvo sunaikinti.

Kapinyne laidota gana kompaktiškai; tarp kapų – vos 50–100 cm tarpai. Kapai jokia konkretesne tvarka neišdėstyti. Nors iširtuose kapuose buvo vien tik degintiniai palaidojimai, bet visiems jiems kastos duobės kaip ir nedegintiems mirusiesiems. Net 8 kapai buvo 170–200 cm ilgio, trys kapai 220–250 cm ir du 270 cm ilgio. 100–120 cm pločio – 9 kapai. Kiek platesnes duobes

turėjo likę 6 kapai – 130–150 cm. Absoliuti kapų dauguma buvo 50–70 cm gylio, tik vienas buvo 35 cm ir vienas 80 cm gylio.

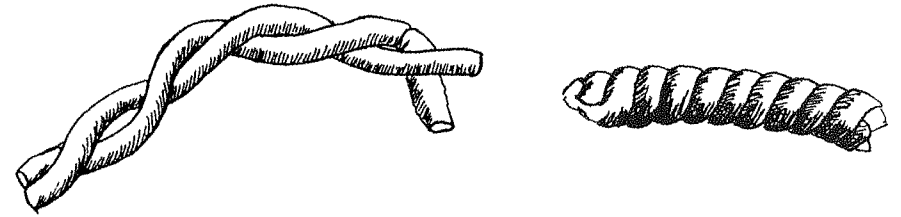
Kapinyne pastebėta gana pastovi duobių kryptis. Net dvylika kapų duobių buvo vienu galu nukreiptos kryptimi tarp šiaurės ir rytų (5° – 45°); iš jų 6 tiksliai 30° į šiaurės rytus. Išimtis tik vienas kapas, nukreiptas į rytus (90°), ir du kapai – į šiaurės vakarus (315° – 320°). Duobių kontūrai daugiausiai netaisyklingi, įlenktais šonais, nusklembtais kraštais, nesimetriški. Tik trys kapai turėjo taisyklingų, užapvalintais galais duobių formą.

Mirusieji buvo deginami atskiroje laužavietėje, tikriausiai nuolat vienoje vietoje. Mirusiojo ir įkapių likučiai su degėšiais ir pelenais ne itin rūpestingai būdavo susemiami ir laidojami kapinyne iškastoje duobėje. Į kapo dugną pirmiausiai būdavo sudedamos stambiosios įkapės: dalgiai, ietigaliai, žeberklai, o paskui duobės užpilde išmaišomos susemtos laužo liekanos. Jos būdavo pilamos kartu su žemėmis iki pat duobės viršaus. Todėl, pradėjus arti kapinyną, dalis įkapių pateko į ariamąjį sluoksnį. Nerūpestingi mirusiojo liekanų susėmimo rezultatai matyti kai kuriuose šio kapinyno kapuose. Pvz., kape Nr. 9 šalia diržo apkaustų ir geležinės grandelės bei vyriško žiedo fragmento atsidūrė vaikiško dydžio žiedelis išplatintu viršumi ir mažas žvangutis. Toks vyrams, moterims ir net vaikams būdingų įkapių buvimas viename kape leidžia spręsti, kad kartais ne visos mirusiojo liekanos būdavo išsemiamos iš laužavietės, o kartais ankstesnių deginimų likučiai būdavo susemiami kartu su vėliau laidotu mirusiųjų pelenais ir įkapių liekanomis¹.

Iš kapų priedų paminėtini raudonojo granito akmenys, kurių po vieną rasta kapuose Nr. 4 ir Nr. 13. Abiejuose kapuose jie buvo padėti pietiniame duobės krašte 20 cm nuo duobės galo ir 10–7 cm aukštyje nuo duobės dugno. Akmenys – nedideli, apvaloki lauko rieduliai, 28–20 cm skersmens. Kape Nr. 4 ant akmens buvo padėtas žalvarinės grandinėlės fragmentas, o kape Nr. 13 – šalia

Akmenskinės kasinėjimų metu surastas XII–XIII a. įmovinis geležinis ietigalis (kapas Nr. 4)

Akmenskinės kapinyno kasinėjimų radiniai (iš kairės): XII–XIII a. vidutinio storumo žalvarinės vytinės, 6 cm ilgio antkaklės fragmentas (kapas Nr. 13); XII–XIII a. žalvarinės, 3,45 cm ilgio, 0,74 cm skersmens vytinės antkaklės fragmentas (kapas Nr. 12)

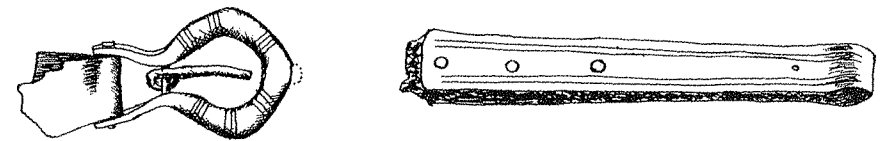
akmens pagrindo, gulėjo iš dviejų vielų vytos antkaklės fragmentas. Galimas dalykas, kad ir jis buvo padėtas ant akmens, bet, pilant žemes, antkaklės fragmentas nukrito. Kituose kapuose jokių akmenų nebuvo.

Nejudintose kapų užpildo žemėse buvo rasti 79, o iš ariamojo sluoksnio surinkti net 184 dirbiniai arba jų fragmentai.

Kapinyne darbo įrankių rasta nedaug. Kapo Nr. 1 dugne, pietinio galo rytiniame pakraštyje, ašmenų viršūne į kapo centrą buvo paguldytas didelis (46 cm ilgio) dalgis.

Kiek daugiau rasta peilių. Trys iš jų – paprasti įtveriamieji, tiesiomis nugarelėmis 10–13 cm ilgio peiliukai, o vieno būta kriauninio – atsitiktinai rasta tik kotelio plokštelė su žalvarinėmis vinutėmis, prie kurių išlikę nežymūs medinio kotelio pėdsakai. Prieškriaunis padarytas iš žalvarinės skardelės.

Kapinyne rasti trys žeberklai. Du iš jų buvo paprasti su viena užbarzda ir tarsi ašmenys nuaštrinta dalimi, einančia nuo viršūnės iki užbarzdos galo. Prie vieno jų įtvaros matėsi medinio koto liekanos. Visai kitoks buvo trečiasis žeberklas. Jis taip pat turėjo suplotą, su užlenktu galiuku įtvarą, apvalaus skerspjūvio stiebelį ir rombo formos ašmenis, kurie prasidėjo nuo dviejų į abi puses išsiplėtusių užbarzdų. Įrankis įdomus tuo, kad visas jo paviršius su melsvu

Akmenskinės kapinyno kasinėjimų radiniai (iš kairės): XII–XIII a. žalvarinė sagtis dviem skersiuokais (3,6x2,45 cm, kapas Nr. 16); XII–XIII a. diržo skirstiklio apkalas (8x1,1 cm, žalvaris, oda, kapas Nr. 16)

blizgesiu, rūdžių beveik nepaliestas. Apie panašius žeberklus su dviem užbarzdom mūsų archeologinėje medžiagoje man neteko skaityti.

Atsitiktinai rasta viena geležinė yla, kurios įkotė keturkampio skerspjuvio.

Akmenskinės kapinyne rasta 16 įvijų, kurios skiriasi nuo įvijinių žiedų ir buvo naudojamos įvairiems kotams sutvirtinti. Kai kurių jų viduje buvo išlikę medinio koto pėdsakų. Įvijos padarytos iš apvalios vielos. Vidaus skersmuo svyruoja nuo 2,4 iki 1 cm. Viena įvijėlė buvusi susukta iš suplotos plokštelės, gaubtu paviršiumi, jos viduje taip pat būta plono medinio kotelio, kurio skersmuo siekė tik 0,5 cm.

Atsitiktinai rasta pora plieninių skiltuvų, kurie savo forma nesiskiria nuo kituose kapinyuose randamų. Taip pat atsitiktinai rastas vienas juostuoto akmens netaisyklingos formos, su skylute įvėrimui galastuvėlis, kurio tik vienas šonas nugalastas.

Kapinyne rastas vienas 16,3 g svorio kubo formos žalvarinis svorelis su nusklembtais kampais, kurio visuose šonuose įsprausta po dvi akutes.

Kaip ir minėtas svorelis atsitiktinai rasti du pagalbiniai svoreliai. Vienas jų padarytas iš pasaginės segės su aguonine galvute (sveria 12,2 g), o antrasis – juostinės apyrankės galas, dailiai nupjautas ir dar gale paženklintas trimis įrantomis (sveria 3,8 g).

Ginkluotės reikmenų rasta labai mažai. Vieno sunaikinto kapo dugne, jau nebejudintame smėlyje, rastas statmenai įsmeigto kalavijo galas, kurio ilgis siekė tik 34 cm. Kita jo dalis buvo nulaužta ariant žemę. Kadangi kalavijas buvo labai surūdijęs, rūdžių ir smėlio konglomeratais visiškai aplipęs, tai nebe galima net pasakyti, ar jis buvo vienašmenis, ar dviašmenis.

Kape Nr. 4 buvo rastas didokas įmovinis ietigalis su beveik statmenai užkirstais plunksnos peteliais. Plunksna ilga, rombinio skerspjuvio, nuo pat petelių tolygiai siaurėjanti. Įmova tolygiai plėtėjanti. Jos viduje – ažuolinio koto liekanos.

Kape Nr. 7 rastas geležinio pentinio lankelio šonas.

Iš vyro-kario aprangos kiek daugiau rasta diržų sagčių ir skirstiklių fragmentų, t. y. grandelių ir apkalų.

Keturios rastosios sagtys yra su dviem skersiukais, ant kurių vieno – užlenkiamas liežuvėlis, o ant kito – žalvarinės plokštelės apkalas diržui pritvirtinti. Du apvalios ir vienas penkiakampės formos korpusai lietiniai, o vienos segės

korpusas iškirstas ir sulenktas iš storokos žalvarinės skardos. Matyt, kad tai ne amatininko, o šiaip kokio žmogaus grubokas darbas.

Atskirai minėtina dar viena apvali lietinė sagtis su nedidele išaugėle. Ji neturi būdingo skersiuko diržo apkalui pritvirtinti. Vietoje jo kartu su sagtimi išlieta profiliuota ir ornamentuota atauga, per kurios skylutes perkaltos kniedvinės diržui pritvirtinti. Sagties viršuje esantis ornamentas sudarytas iš simetriškai „aštuoniukėmis“ vingiuotų linijų; jis mūsų krašto ornamentikai visai svetimas. Pagal formą ir ornamentą ji galėjo būti atgabenta iš Skandinavijos. Panašių sagčių rasta ir Latvijoje², kur jos irgi laikomos skandinaviškomis.

Taip pat skandinaviškos kilmės yra ir vienas lietinis diržo skirstiklio apkalas su viršutinėje dalyje išlietu profiliuotu zoomorfiniu ornamentu. Analogiškas apkalas rastas ir Latvijoje³, o 4 panašūs ir Lietuvoje⁴.

Kitos diržų skirstiklių detalės (grandinės ir apkalai) nė kiek nesiskiria nuo Lietuvoje masiškai paplitusių šios paskirties dirbinių.

Naujos paskirties apkalas rastas kape Nr. 14. Jį sudarė dvi stačiakampės 4,8–5 cm ilgio plokštelės, galuose sujungtos kniedvinėmis. Tarp apkalų buvęs 0,6 cm storio dirbinys, kurio pakraščiuose, pagal apkalo plokšteles, buvo oda, o viduryje – medis. Dirbinys į kapą įmestas nedegintas, nes išliko tik apipuvę šio dirbinio organinės medžiagos fragmentai.

Kitas apkalas rastas kape Nr. 7. Jo viduje pagal plokštelės pakraščius taip pat rasta odos liekanų. Neabejotina, kad jis buvo nuo kito tokio pat dirbinio, nes buvo kiek siauresnis (4,4 cm pločio), su plonesnėmis kniedvinėmis.

Didžiąją dalį radinių sudaro papuošalai, daugiausiai jų fragmentai.

Nerasta nė vienos sveikos antkaklės. 6 kapuose rasti 8 jų fragmentai ir dar 18 atsitiktinai. Antkaklės yra kelių tipų. Kapinyne dar surasta antkaklių, nuvytų iš trijų vielų. Nerasta nė vieno antkaklės galo, todėl nebuvo galima jų tiksliau klasifikuoti. Vienos jų vytos iš storesnių, o kitos iš plonesnių žalvarinių vielų, todėl jų skersmuo svyruoja nuo 0,6 iki 1,1 cm.

Antrą antkaklių tipą sudarė nuvytosios iš dviejų vielų, kurios apie kaklą būdavo apvyniojamos net šešiomis įvijomis. Tai turbūt vienas iš mėgiamiausių XII–XIII a. papuošalų. Suvytos jos būdavo iš vidutinio storio žalvarinės vielos ir galuose užsibaigdavo iš vienos vielos padaryta kilpele, o antros vielos galas būdavo suplojamas ir apvyniojamas prieš kilpą.